

*Ёдномае аз устоди шаҳир
Абдуқодир Маниёзов*

Ёди ёри меҳрубон

(Ёдномае аз устоди шаҳир Абдуқодир Маниёзов)

Зери назари

Сафири фавқулода ва мухтори

Ҷумҳурии Исломии Эрон

доктор Алиасғари Шеърдӯст

Душанбе - 2008

Мачмӯи ёддошт ва меҳрномаҳое, ки дар ин саҳифаҳо фароҳам омадаанд, ба қалами донишмандону фарҳефтагони тоҷик тааллуқ дорад ва онҳо ба шинохти яке аз чехраҳои азиз ва мӯътабари Тоҷикистон, фарзанди хирадманд, устои донишманду ровии нотақрор, узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви пайвастаи Фарҳангистони забон ва адаби форсии Ҷумҳурии Исломии Эрон, сарвари фаҳрии Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, раиси Кумитаи иҷроияи «Пайванд» Абдуқодир Маниёзов бахшида шудаанд. Муаллифон зимни хотирот ва андешаронӣ аз беҳтарин сифатҳои инсонӣ ва ҳалоқият, озодкорӣ ва озодандешии ин озодмарди ҷомеа, чехраи инсонӣ ва шарофати азалии устои зиндаёд, қобилияти ташкилотчиғии илмӣ ва ҳислатҳои отифан роҳбарӣ ва шеършиносиву суҳандонии ровии забони тоҷикӣ ёд овардаанд.

Ҳамчунин дар китоб аз хотироту ёддошт, таълифот ва тарҷумай бадеӣ, ки аз шуғлҳои пайвастаи устод Абдуқодир Маниёзов буданд, ба хонандаи азиз як-ду намуна пешкаш мешавад. «Ёди ёри меҳрубон» бо ташаббус ва сарпарастии Сафорати Ҷумҳурии Исломии Эрон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахсан бо дастгирии Сафири Кабири Ҷумҳурии Исломии Эрон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҷаноби оқои доктор Алиасгар Амири Шеърдӯст ба нашр расидааст.

ЁДИ ЁРИ МЕҲРУБОН

(Ёдномае аз устои шаҳир Абдуқодир Маниёзов)

Зери назари: доктор Алиасгари Шеърдӯст

Мурағиб, муаллифи зиндагинома ва тавзеҳот: Абдувалии Давронов

Ношир: Пажӯҳишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ
Сафорати Ҷумҳурии Исломии Эрон

Муҳаррир: Азиз Мирбобоев

Тарроҳии роёнаӣ: Фирӯз Набиев

Аккос: Муҳаммадризо Баҳодур

Чоп, литугрофӣ, саҳҳофӣ: Чопхонаи «Пайванд»

Чопи аввал: Душанбе, 2008

Шуморагон: 1000

ISBN 978-99947-44-05-3

2008 - edition

Мундарича

<i>Алтасгари Шеърдӯст</i> . Марги чунин хоча на корест хурд	5
<i>Зиндагиномаи Абдуқодир Маниёзов</i>	11

I. Дар дили дӯстон ва шогирдон

<i>Хуршеда Отахонова</i> . Шамъ чун хомӯш гардад, доғи махфил мешавад	25
<i>Худой Шарифов, Абдушуқури Абдусаттор</i> . Дар синаҳои мардуми ориф макони ӯст	37
<i>Абдуманнони Насриддин</i> . Лаҳни ҷонфазою бадеъ	48
<i>Иброҳим Усмонов</i> . Сухандону сухансанчу сухангӯ	56
<i>Усмон Каримов</i> . Зиндаву ҷовид монд, ҳар кӣ нақӯном зист	63
<i>Қурбон Восеъ</i> . Фарзонвари суханвар	68
<i>Рӯзӣ Аҳмад</i> . Хайрандеш	76
<i>Абдуҳолиқи Набавӣ, Шамсиддини Солеҳ</i> . Марде аз табори хуршед	86
<i>Алӣ Бобочон</i> . Мактаби маърифат	95
<i>Зафар Зарифӣ</i> . Пири хирад	104
<i>Бадриддин Мақсудов</i> . Ҷои бузургон қошонаи дилхост	111
<i>Муртазо Зайниддинов</i> . Мучассамаи сидку вафо	122
<i>Ҳақназар Ғоиб</i> . Эй марди нуктасанҷ	136

Ҳоҷӣ Мурад. Ёдгор	137
Салимио Ҳалимио. Бурчи сухан	140
Алӣ Бобоҷон. Ситораи ихлос	142
Сухангустар	144

II. Таълифот ва осор

Қисмати ман	147
«Ҳамсат-ул-мутаҳайирин».....	160

III. Лаҳзаҳои зиндагӣ ва фаъолият дар суратнигораҳо

МАРГИ ЧУНОН ХОҶА НА КОРЕСТ ХУРД

Марде баландболову фарохсина ва бузургманишу хушрафтор ва олиму хушсимову хушсадо, мустачмаи хама некихо, як сол аз хичрати ӯ ба диёри бокӣ мегузарад. Бо рафтани ӯ чомеаи фарҳангию хунарии Тоҷикистон бузургмардеро аз даст дод, ки дар тамоми солҳои ҳаёти пурбораш барои чомеаи ин кишвар маншаи хайру баракат буд. Вай аз маъдудмардоне буд, ки хама фазоилу хислатҳои некро бо худ якҷо дошт. Садои маҳмалину осмони ӯ ривоятгари офаринишҳои адабии ниёконамон буд, ки вақте аз ханҷараи ӯ такрор мешуд, лутфу таровате дучандон меёфт. Бо матнхониву шеърхонии ӯ буд, ки дармеёбем, ки кудамо чаро барои баёни офаринишҳои худ аз забони ровиён баҳра мегирифтанд ва бано надоштанд, ки офаринишҳои адабии худро худ ривоят кунанд. Дар печутоби садояш танаввӯву рангорангиву латофату зебоии офаринишҳои адабии ранги дигар мегирифт ва шунавандаро ба дунёи дигар раҳнамун мешуд. Дурустхонӣ ва иттилоъву огоҳии ӯ бар забони порсиву таърихи он зебоии мутуну офаринишхоеро, ки ӯ ривоят мекард,

Ёди ёри меҳрубон

афзунтар менамуд. Дареғу дард, ки тайи солҳои хаёташ бархе аз мутуни арзишманди порсӣ аз забони ӯ ба сурати комил ривоят нашуданд, то имрӯз ганҷинае, ки аз осори савтии ӯ дар даст аст, ғанитару пурмоятар бошад. Он мизон ҳам, ки аз мутуни куҳан хонда шуда, якҷо ҳам нашудаанд, то ҷустуҷӯгари алоқаманд имрӯз битавонад лавҳи фишурдае аз ин садои маҳмалину осмонӣ дар даст дошта бошад ва бо намунае аз садои ровиёни ростини шеърӯ адаби форсӣ дар Фарорӯдон ошно шавад.

Ошноии ман бо ӯ ба солҳои қабл аз фурӯпошии Иттиҳоди Ҷамоҳири Шӯравӣ бармегардад, ки барои сафаре фарҳангӣ ба даъвати Бунёди фарҳанг ба Тоҷикистон омадам. Баракоти ин сафар бисёр буд. Дар куҳандиёри тоҷикон симои маънавии фарҳанги муштаракро дар чехраи мардону занони бисёре дар таҷаллӣ дидам, ки дар он солҳои саҳту сиёҳ ба сиёнатӣ пасдорӣ аз фарҳанги милли мепардозанд. Шоирону нависандагон ва муҳаққиқону ҳофизон ва мудироне, ки ҳар як саҳме қобили эътино дар пойдориву густариши фарҳанги тоҷикӣ доштаву доранд ва ҳарчи рӯзгор мегузарад, арҷу қурбу шаъни онон бештар аз гузашта ошкор мегардад. Агар набуд ҳунари ин ҷамоати зиндачону бедордил, парешониву раҳват ҷое барои ҳаёту пойдорӣ забону фарҳанги тоҷикӣ боқӣ намегузошт ва

Ёди ёри меҳрубон

соҳибони фарру фарҳанги дирӯз мебоист бар бисоти фақру масқанати фарҳангӣ менишастанд. Ин посдорони фарҳанг кӯшиданд, ки хуни ҳаётро дар рағҳои фарҳанги милли ба ҷараён андозанд ва бегумон факиди саид устод Абдуқодир Маниёзов яке аз ин бузургон буд.

* * *

Дар солҳои нахусти пас аз фурӯпошӣ роқими ин сутур пешниҳод кард, ки се нафар аз устодони тоҷик ба узвияти он дароянд. Устод дуктур Ғуломалии Ҳаддоди Одил – раиси донишвари Фарҳангистон, ки худ алоқае фаровон ба Тоҷикистон ва Фарҳангистон дорад, мавзӯро дар дастури кор қарор дод ва бо пайгириҳои баамаломата Фарҳангистони забону адаби форсии Ҷумҳурии Ислонии Эрон ду тан аз донишварони тоҷикро ба узвият пазируфт ва интихобу пешниҳоди онҳоро ҳам муаззамунлаҳ ба ҳақир вогузор кард ва ман Худойро шокирам, ки аз ӯҳдаи ин амри муҳим баромадам. Ин ду тан яке устод Муҳаммадҷон Шакурӣ аст, ки умраш бардавом бод ва дигарӣ устод Абдуқодир Маниёзов, ки ҷояш дар ҷаннат бо авлиёуллоҳ.

Вуруди ин ду тан дар ҳалкаи донишварони эронии узви Фарҳангистони забону адаби порсӣ даричае тоза бар рӯи ин маркази илмӣ кушуд ва

Ёди ёри меҳрубон

ҷойгоҳи забони тоҷикро дар Фарорӯдон назди арбоби фарҳанги Эрон волотар намуд. Аз он рӯз то имрӯз дар ҳар ҳамоишу ҷамъомаде, ки дар Эрон баргузор мешавад, хатман тоҷикон ҳузур доранд ва тавонистаанд ҷойгоҳи волои забони миллиро дар ин сарзамини шахуроӣ нишон диҳанд.

Солҳои раёсати ӯ бар Пажӯҳишгоҳи Рӯдакии Фарҳангистони улуми Тоҷикистон ба унвони муҳимтарин маркази таҳқиқ дар бораи забони форсӣ-тоҷикӣ солҳои пурборест. Ӯ тавонист дар он солҳо бо таҳқиқоте, ки дар ин маркази илмӣ сомон дод, шаъну манзалати забонро нишон диҳад. Таҳқиқоте, ки гоҳ ҳуди ӯ низ дар бархе аз онҳо мушоракат меҷуст ва бо қувваи дарроқа ва нерӯманди худ шаъни волои забони миллиро ба ҳамагон нишон медиҳад.

Аз нигоҳи ман ба ҳамон андоза, ки китобҳо ва осори ин бузургмардони тоҷик дар рӯшангарию фарҳангиву бақои ин миллат арзиш дорад, мудирияти фарҳангии онон низ муҳим аст. Агар набуд сояи саъдати илмӣ ва маънавии инон, ҷӣ бисёр мушкilotу тангноҳо дар арсаи фарҳанг худро нишон медод ва арсаро бар пажӯҳишгарон тангу тангтар мекард. Кордониву дилбастагии миллии ин мудирон арсае фаррохдоман барои қор падида овард, ки ҳосили он дар ҳофизаи фарҳангии ин миллати сарбаланд осори неку ҳумоюн доштаву дорад. Аз ин боб

Ёди ёри меҳрубон

ҷойгоҳи устои фақид Маниёзов шойстаи ёдкарду эҳтиром аст. Фазои илмӣ бонишоте, ки ӯ дар Пажӯҳишгоҳи Рӯдакӣ фароҳам овард, пажӯҳишҳои забоншиносиро пурмояву дақиқ кард.

Шахсияти ҷомеъулатрофи ӯ вайрон дар арсаҳои мухталиф тадил ба улғу карда буд. Дар арсаи суханварӣ ва сухангӯӣ чехрае бебадил буд. Дар олами тарҷумаву баргардони мутун мутарчиме забардаст буд ва дар арсаи таҳқиқи пажӯҳишгарӣ нуктаёбу тезбин ва дар арсаи мудирияти фарҳангӣ - мудире лоиқ ва пуртавону оянданигар. Дар дигар доираҳои фаъолиятҳои фарҳангӣ ҳам тайи солҳои ҳаёташ ҳузуре доимӣ дар арсаҳои мухталиф дошт. Узвият дар анҷуманҳои мухталиф аъам аз Кумитаи шӯравии муҳофизати сулҳ, Анҷумани дӯстии шӯравӣ ва афғон, Анҷумани дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ, Кумитаи истилоҳоти Академияи улум, Кумитаи ҷоизаҳои давлатӣ, узви Иттифоқи нависандагон, раиси Ҷамъияти китобдӯстони шаҳри Душанбе ва ғ. нишон медиҳад, ки ин рӯҳи ҷустуҷӯгар дар арсаҳои гуногун тавониста ҳузурӣ муфиду муассир дошта бошад.

Марг сарнавишти махтуми башарист ва ҳеҷ кас аз ҷанголи тези уқоби фано гурезе надорад, аммо муҳим нақши бақоест, ки аз шахс мемонад.

Ёди ёри меҳрубон

Дуктур Маниёзов назди ҳамаи мо зинда аст. Номаш то абад бар пешони фарҳанг ва адабиёти муштарак медурахшад.

Ин дафтар ба пасдошти хотираи ӯ ва ба муносибати аввалин солгарди вафоти он зиндаёд интишор меёбад. Сафорати ҶИЭ дар Тоҷикистон умедвор аст бо нашри ин китоб гоме фаро пеш ниҳад, то дигарон битавонанд корҳои ҷиддитару асоситаре дар муаррифии ин бузургмрд ва осори ӯ бардоранд. Дар ҷамъоварӣ ва нашри ин асар заҳамоту талошҳои аслии бар ӯҳдаи хонадони устод ва ба вежа ҷаноби дуктур Абдувалии Даврон будааст ва дар танзиму табвиби он ҷаноби Қаҳрамон Сулаймонӣ – ройзани фарҳангӣ, ҷаноби дуктур Қосимӣ – раиси Пажӯҳишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ ва ҳамкоронашон ва ҷаноби Аждарӣ – мудири чопхонаи «Пайванд»-и Сафорати Ҷумҳурии Исломии Эрон талоши ҷиддӣ доштаанд, ки бадин васила маротиби сипоси худро тақдими онон мекунам. Дар ниҳоят аз Худованди мутаол барои устод Маниёзов раҳмати восеаи илоҳиро масъалат менамоям ва умедворам Худованд ӯро дар бихишт бо авлиёи хеш махшур фармояд.

Алиасгари Шеърдӯст

*Сафири кабири Ҷумҳурии Исломии Эрон
дар Тоҷикистон*

ЗИНДАГИНОМАИ
АБДУҚОДИР МАНИЁЗОВ

Адабиётшинос, узви Иттифоқи нависандагони ИҶШС (1963), узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (1981), Ходими шоистаи илми Ҷумҳурии Тоҷикистон (1994), узви пайвастаи Фарҳангистони забон ва адаби форсии Эрон (1996) Маниёзов Абдуқодир 10 августи соли 1930 дар ҷамоаи Пулодони шаҳри Конибодом, дар оилаи зиёӣ таваллуд шудааст.

Дар соли 1953 факултаи таъриху филологияи Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон (ҳозир Донишгоҳи миллии Тоҷикистон)-ро хатм карда, соли 1956 баъди таҳсил дар аспирантураи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АИ Тоҷикистон ба сифати ходими илмӣ ба кор шурӯъ намуд. Ӯ солҳои 1949-1956 дар баробари таҳсил ҳамчунин ба сифати наattoқи шӯъбаи хориҷии Радиои Тоҷикистон фаъолият карда буд. Байни солҳои 1956-1961 дар шӯъбаи адабиёти советии тоҷики Институти забон ва адабиёт ба таҳқиқоти илмӣ машғул шуда, солҳои 1962-1969 вазифаи

муовини илмий директори институтро ба ҷо меовард.

Аз соли 1969 то соли 1972 ба сифати муовини сармуҳаррири Энциклопедияи Советии Тоҷик ва тайи солҳои 1972-2000 дар вазифаи директори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ кор мекард.

Соли 1960 дар Институти шарқшиносии Академияи илмҳои Иттиҳоди Шӯравӣ дар мавзӯи «Марҳалаҳои аввали эҷодиёти Садриддин Айнӣ ва мақоми он дар адабиёти инқилобии Шарқи Наздик» рисолаи номзадӣ химоя кардааст. Таваҷҷӯҳи ӯро бештар масъалаҳои асосӣ ва назарии филологияи тоҷик ба худ кашида, дар баробари таҳқиқи баъзе ҷиҳатҳои эҷодиёти шоирони алоҳида, ба мисли Дақиқӣ, Ҳофизи Шерозӣ, Камоли Хучандӣ, Абдурахмони Ҷомӣ, Аҳмади Дониш, Абулқосим Лоҳутӣ, Мирзо Турсунзода ба пажӯҳиши эҷодиёти Садриддин Айнӣ машғул гардида, дар ин мавзӯот асару мақолаҳо таълиф намудааст.

Нахустин мақолаҳои ӯ солҳои 50-уми асри гузашта ба таъб расидаанд. Ӯ муаллифи рисолаи «Публицистика ва назми Садриддин Айнӣ» (1958), «Луғати имло» (1991, бо ҳаммуаллифии А.Мирзоев), китобҳои «Назмшиносии тоҷик» (1993), «Ҳақими суҳанвар» (дар бораи рӯзгор ва осори Носири Хусрав, 2003, бо ҳаммуаллифии Худой Шарифов) ва

Ёди ёри меҳрубон

зиёда аз 200 асару мақолаи илмӣ мебошад. Муҳимтарин осори ӯ, ки ба таҳқиқи масъалаҳои таърих ва назарияи адабиёт, чехраҳои алоҳидаи адабӣ, нақди адабӣ ва таърихи тарҷума, пайвандҳои адабӣ, паҳлӯҳои гуногуни сохти шеъри тоҷикӣ ва ғ. бахшида шудаанд, инҳо мебошанд: «Материалҳо доир ба фаъолияти публицистики С.Айнӣ дар солҳои революция» (Шарқи Сурх, 1956, №7), «Шеърҳои инқилобии С.Айнӣ» (Ахбори АИ Тоҷикистон Шӯъбаи фанҳои ҷамъиятӣ, 1957, №15), «Нахустин шеърҳои устод Айнӣ» (Ҳамон нашрия, 1960, №3,) «Публицистикаи С.Айнӣ» (Гулистон, 1960, №11), «Даҳои адабиёти рус» (Шарқи сурх, 1960, №11), «Садриддин Айнӣ ва адабиёти рус» (Шарқи Сурх, 1960, №10), «Шоирӣ забардасти советии тоҷик» (Коммунисти Тоҷикистон, 1962, №11), «Ташаккули насри Садриддин Айнӣ» (Ҷашномаи Айнӣ, 1963, барориши II), «Нашъунамои адабиёт ва санъати тоҷик» (Коммунисти Тоҷикистон, 1964, №11), «Шеъри нав» ва баъзе масъалаҳои шеърӣ» (Дар кит: «Масъалаҳои адабиёти муосири тоҷик», - Душанбе, 1970), «Адабиётшиносии тоҷик» (Нашри энциклопедии «Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон», 1974, 1984, бо ҳамкалами А.Сатторов), «Таҳаввулоти шакли бадеӣ дар эҷодиёти устод Лохутӣ» (дар кит: «Ёдбуди Лохутӣ», Душанбе, 1974), «Назаре ба таърихи пайвандҳои

адабии халқҳои тоҷикӣ афғон» (дар кит: «Ёди Равшан», Кобул, 1975), «Дақиқӣ – шоири тағазулӣ ва ҳамосасарои асри X» (Ахбори Академияи илмҳои Тоҷикистон. Шӯбаи фанҳои ҷамъиятӣ, 1976, №4), «Масъалаҳои асосии омӯзиши эҷодиёти Аҳмади Дониш» (Ахбори Академияи илмҳои Тоҷикистон. Шӯбаи фанҳои ҷамъиятӣ, 1977, №1), «Марҳалаҳои асосии ташаккул ва инкишофи адабиётшиносии советии тоҷик» (ҳамон нашрия, 1977, №4), «Назми Айнӣ дар солҳои инқилоб» (дар кит. «Ҳаёт, қаҳрамон ва адабиёт», Душанбе, 1977), «Айнӣ – публицист» (Ахбори Академияи илмҳои Тоҷикистон. Шӯбаи фанҳои ҷамъиятӣ, 1978, №2), «Донишманди забардаст» (дар бораи В. И. Абаев, Садои шарқ, 1980, №11, бо ҳамқаламии М. Исоев), «Масъалаҳои методологии омӯзиши забони русӣ ҳамчун забони муносибати байни миллатҳо» (дар кит: «Забони Ленин – забони Октябрро меомӯзем», Душанбе, 1984), «Бозсозӣ ва танқиди адабӣ» (Адабиёт ва санъат, 1990, 26 апрел), «Марҳалаҳои таҳаввули шеъри С.Айнӣ», (Ҷашномаи Айнӣ, 2002, барориши IX).

Абдуқодир Маниёзов ҳамзамон дар таҳия, таҳрир ва омодаи нашр сохтани як силсила осори илмӣ, адабӣ ва луғату муҳовараҳо сахм гирифтааст, ки китобҳои «Масъалаҳои адабиёти муосири тоҷик» (1970), «Маҷмӯаи шеърҳои Ибни Сино» (1980), «Таърихи адабиёти советии тоҷик» (1980, ҷ.IV),

Ёди ёри меҳрубон

дучилдаи мунтахаби осори М. Турсунзода (1981), силсилаи маҷмӯаи «Ҷашнномаи Айни» (1963 ва минбаъд), наشري энциклопедии «Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон» (1984), «Лугати русӣ-тоҷикӣ» (Москва, 1985) аз ҷумлаи онҳо мебошад.

Абдуқодир Маниёзов дар Тоҷикистон ҳамчун муаллиф ва мураттиби китобҳои дарсии «Адабиёти советӣ», «Адабиёти ватан», «Адабиёти тоҷик» барои мактабҳои миёна шинохта шудааст ва ин ҷабҳаи фаъолияти ӯ аз солҳои 60-уми асри гузашта ибтидо гирифта, то поёни умраш идома ёфт.

Диди фароҳи илмӣ ва тафаккури неруманди таърихиаш ба ӯ имконият доданд, ки дар доираҳои илмӣ ва адабии Тоҷикистон ва берун аз марзи он - Русия, Эрон, Ҳиндустон, Афғонистон, Покистон ва соири мамлакатҳои Шарқ маҳз бо фаъолияти илмӣ ва қобилияти ташкилотчигиаш шинохта шавад. Чанде аз мақолаҳои илмию таҳқиқотии ӯ дар саҳифаҳои матбуот ва нашрияҳои Ўзбекистон, Украина, Афғонистон, Эрон, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ва ғ. интишор ёфтаанд. Ӯ дар семинар, симпозиум ва конференсияҳои байналмилалӣ «Шеърӣ форсӣ» (Душанбе, 1968), 400 - солагии вафоти Боязиди Ансорӣ (Пири Равшан) ва бузургдошти ҳазораи Дақиқӣ (Кобул, январ ва декабри 1975), устодони забони форсӣ (Дехлӣ, 1989), робитаҳои фарҳангӣ (Хитой, Шинҷон, 1989),

масъалаҳои эроншиносӣ (Техрон, 1995), робитаҳои адабӣ ва фарҳангии қарни XXI (Вашингтон, 1996), пажӯҳиш дар фарҳанги бостон (Париж, 2002) ширкат ва суҳанронӣ кардааст. Солҳои 1980 ва 1985 дар ҳайати намояндагони ҳукумати ҷумҳурӣ дар рӯзҳои дӯстии Тоҷикистону Афғонистон ба шаҳри Кобул ва соли 2002 ба мақсади ширкат дар таъсиси намояндагии Анҷумани «Пайванд» ба Брюссел (Белгия) ва Амстердам (Голландия) сафар намудааст.

ӯ солҳои тӯлонӣ дар ҳаёти ҷамъиятии мамлакат фаъолона ширкат дошт: узви Ҷумҳурии Шӯравии муҳофизати сулҳ, Узви Раёсати Марказии Анҷумани дӯстии шӯравӣю афғон, узви Шӯрои муассисони Фонди шӯравии маданият, узви Шӯрои Ҷамоаҳои тадқиқоти илмӣ Шӯбаи адабиёт ва забони Академияи илмҳои Иттиҳоди Шӯравӣ, узви раёсати Анҷумани дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ, муовини раиси Ҷамъияти дӯстии Тоҷикистон ва Афғонистон, узви Ҷумҳурии истилоҳоти Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви Раёсати Ҷумҳурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ дар соҳаи адабиёт, санъат ва меъморӣ ва ба номи Ибни Сино дар соҳаи илм ва техника дар назди Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви Садорат ва Раёсати Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон, узви Раёсати Ҷамъияти «Дониш»-и Ҷумҳурии

Тоҷикистон, раиси Ҷамъияти китобдӯстони шаҳри Душанбе, узви Ҳайати асосии таҳририяи Энциклопедияи советии тоҷик, узви Ҳайати таҳририяи Ахбори Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятӣ), узви комиссияи давлатии таҳияи Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон ва узви гурӯҳи кории он буд. Чанде аз вазифаҳои илмӣ ва ҷамъиятии вай аз қабилӣ муовини раиси Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон, узви Шӯрои Марказӣ ва Шӯрои куҳансолони Ҳаракати ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон, узви Шӯрои ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви комиссияи номгузории Ҳукумати шаҳри Душанбе, вакили Маҷлиси намояндагони халқи шаҳри Душанбе, раиси Шӯрои химояи рисолаҳои доктории назди Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, узви Бунёди Рӯдакӣ ва кумитаи Айнӣ то дами вопасинаш давом кардаанд.

Абдуқодир Маниёзов на фақат дар Тоҷикистон, ҳамчунин берун аз марзҳои он низ ба ҳайси донанда ва хонандаи шеърӣ тоҷикӣ шинохта шудааст. Ӯ аз овони ҷавонӣ фаъолияти таҳқиқоти илмӣ ва шеършиносӣ суҳансанҷиву хониши шеърро тавҷам анҷом додааст. Ашъори бисёр шоирон, намунаҳои эҷодиёти шифоҳии халқӣ ва осори нависандагони тоҷикро тавассути овози марғуладор ва хониши зебо ба самъи миллионҳо мардумони олам мерасонид. Маҳорати хосаи

Ёди ёри меҳрубон

гӯяндагии Абдуқодир Маниёзов ба овози фораму дилнишин ва маънирасиву адофаҳмии ӯ дар матни бадеӣ алоқа мегирад. Шахсоне, ки бо ӯ пиромуни шеър ва шеърят, масоили арӯз ва санъати сухан ҳамсӯхбат шудаанд, аз ин давлати бузурги маънавӣ ва шахсияти қозибӣ ӯ баҳраҳо бурданд.

Як паҳлӯи фаъолияти илмӣ ӯ ба тадқиқи масъалаҳои мубрами забоншиносии тоҷик, хусни сухан ва маҳорати суханварӣ, тарғибу пуштибонӣ аз забон ва фарҳанг, зарурати таърихӣ омӯзиш ва бузургдошти забонҳо алоқа мегирад, ки дар ин ҷабҳа низ ӯ мақола ва гузоришҳои ҷолиб дар нашрияҳои Тоҷикистон ва Русияву Эрону Афғонистон ба таъб расонидааст. Зиёда аз 150 маҷмӯаи осори хурду бузурге, ки тартибу таҳриру тадвинашон бо ширкати ӯ анҷом ёфтаанд, дар солҳои гуногун аз тариқи нашрияҳои Тоҷикистон ҷоп шудаанд.

Доираи фаъолияти Абдуқодир Маниёзов фақат ба таҳқиқи масъалаҳои мухталифи адабиёт ва гӯянда-гӣ, корҳои маъмурӣ ва созмондихӣ маҳдуд намешавад. Ӯ тадқиқи масъалаҳои тарҷуманӣ бадеиро бо амали бевоситаи тарҷумонӣ якҷоя анҷом дода, дар ин соҳа низ ба ҳайси муҳаррир, мураттиб ва мутарҷим шинохта шудааст. «Ҳамсатул-мутаҳайирин»-и Алишери Навоӣ аз ҷумлаи намунаи тарҷумаҳоест, ки аз ҷониби Абдуқодир Маниёзов бо дарки масъулият, маҳорат ва

ниҳояти забондонӣ анҷом додааст ва ду маротиба (солҳои 1961, 1989) бо тавзеҳ ва пешгуфтори ӯ чоп шуда, дар байни хонандагони Тоҷикистону Ўзбекистон шӯҳрат ёфтааст. Абдуқодир Маниёзов «Тоҷикон»-и Бобочон Ғафуровро низ бо ҳамқаламии Нусур Холмуҳаммадов тарҷума кардааст, ки он дар ду ҷилд (солҳои 1983, 1985) чоп шуда буд. Аз рӯи наشري мазкур соли 1985 дар Кобул ба форсии дарӣ ва ба муносибати ҷашни навадумин содрӯзи академик Б.Ғафуров соли 1997 ба ҳуруфи форсӣ ва соли 1998 ба тоҷикӣ аз тарафи нашриёти «Ирфон» интишор ёфт. Ҷамҷунин тарҷумаи як қатор қиссаву романҳои нависандагони халқҳои гуногун, ба мисли П.Лукнитский «Тоҷикистон» (1959, бо ҳамқаламии М.Шуқуров), А.Яковлев «Саргузашти Руал Амундсен» (1960, бо ҳамқаламии Н.Холмуҳаммадов), В.Г.Короленко «Безабон» (1965), романи Афандӣ Капиев «Шоир» (дастнавис) ва ғ. ба қалами ӯ тааллуқ доранд.

Тайи солҳои сарвари Абдуқодир Маниёзов Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ ва Шӯрои дифои рисолаҳои доктории он садҳо олимони соҳаи филологияро тарбия карда ва дар ин муддат худ Институт ба як маркази бузурги илми филологияи тоҷик табдил ёфт, ки дар ин ҷабҳа низ ӯ хизматҳои бедареғ барои халқ ва маърифати ҷомеа анҷом додааст.

Хизматҳои шоистаи Абдуқодир Маниёзов дар рушди илму фарҳанг ва пешбурди ҳаёти ҷамъиятӣ бо орденҳои Шараф, Нишони Истиклол, медали «Барои меҳнати шуҷоатмандона» кадр ёфтаанд. Ӯ ҳамчунин бо медали ҷашни ба шарафи 100-солагии таваллуди В.И.Ленин, ифтихорномаҳои Раёсати Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, номаҳои ифтихории Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон, Анҷумани дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангии Иттиҳоди Шӯравӣ бо кишварҳои хориҷӣ, Кумитаи Муҳофизати сулҳ, Вазорати маорифи ҷумҳурӣ, Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон сарфароз гардидааст.

Абдуқодир Маниёзов аз соли 2000 то охири рӯзҳои ҳаёташ сарвари ифтихории Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ ва раиси Кумитаи иҷроияи Анҷумани «Пайванд» буд. Ӯ ба рағми дарди бедармон, ки дар солҳои охири зиндагӣ ҷисмашро афғор карда буд, фаъолияти илмию ҷамъиятии худро идома меод.

26 апрели соли 2008 бо умеди шифо ӯро ба Ҷумҳурии Ислонд Эрон бурда, дар бемористони «Меҳр»-и шаҳри Техрон бистарӣ намуданд, аммо дар гирудори ҳаёту мамонт марги беамон дастболо шуд. Рӯзи 3 майи соли 2008 дар ин бемористон қалби инсонии шариф, донишманди мумтоз, суҳанвари барҷаста ва чеҳраи маъруфи илму адаби тоҷик Абдуқодир Маниёзов аз тапидан боз монд.

Вай дар роҳи ба ҳам овардани тоҷикони ҷаҳон ва форсизабонони бурунмарзӣ ва арзишҳои таърихиву фарҳангии онон хизматҳои бедареғ кардааст. Ин донишманди фарҳефта ва саршиноси кишвар, устои суҳан ва яке аз донандагони маъруфу нотакрори шеъри форсии тоҷикӣ то лаҳзаҳои вопасини умр дар роҳи пойдориву ҳифзи арзишҳои таърихӣ ва фарҳангии форсизабонони дунё амали хуб ва эътиқоди саҳт ба ёдгору гузошт.

*Дар дили дӯстон
ва шогирдон*

Хуршеда Отахонова

ШАМЪ ЧУН ХОМУШ ГАРДАД,
ДОҒИ МАҲФИЛ МЕШАВАД

I

Барои ман дар бораи Абдуқодир Манисзои чиге
таърихтан ниҳоят душвор аст. Зеро ҷароҳате, ки аз
таърихтан ӯ бардоштаам, ханӯз ба ҳам наомидааст.

*Дар дили дӯстон
ва шогирдон*

Манисзои 1948 Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон
ро ба ҳақ ба ҳам нохӯрдём. Дар як
соати бардем. Соли 1953 баъди итти
Ҷинистишти забон ва адабиёти ба номи
Ҷаҳонназар Ҳамдони Тоҷикистон омадем ва
ба тақдир ҳамин даргоҳи муқаддас
Абдуқодир Манисзои дар тӯли ин солҳо дар
таърихтан ӯ ба ҳам нохӯрдём.

I

Дар били бӯстон
ва тозабон

Хуршеда Отахонова

**ШАМЪ ЧУН ХОМУШ ГАРДАД,
ДОФИ МАҲФИЛ МЕШАВАД**

Барои ман дар бораи Абдуқодир Маниёзов чизе навиштан ниҳоят душвор аст. Зеро ҷароҳате, ки аз реҳлати ӯ бардоштаам, ҳанӯз ба ҳам наомадааст.

Ману Абдуқодир қариб тамоми умр аз қору бори ҳамдигар боҳабар будем. Кӯдакиамон дар як маҳалла гузаштааст. Падару модари Абдуқодир дар Истаравшан қору фаъолият мекарданд ва ҳавлие, ки онҳо дар он зиндагӣ доштанд, ба ҳавлии мо ҳамдевор буд. Баъд онҳо кӯчида ба Конибодом рафтанду мо ба Душанбе омадем.

Соли 1948 Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон таъсис ёфт ва мо боз бо ҳам вохӯрдём. Дар як факулта таҳсил кардем. Соли 1953 баъди хатми Донишгоҳ ба Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Тоҷикистон омадем ва тақдири худро ба тақдири ҳамин даргоҳи муқаддас пайваستم.

Абдуқодир Маниёзов дар тӯли ин солҳо дар баробари қорманди илмӣ будан ва ба тадқиқ илмӣ

Ёди ёри меҳрубон

машғул шудан, ҳамеша кори ташкилию маъмуриро бар ўҳда дошт. 28 сол сарвари Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ буд ва ман зери роҳбарии ӯ кор мекардам.

Абдуқодир Маниёзов 10 августи соли 1930 дар шаҳри Конибодом дар хонаводаи шахсони соҳибмаърифат чашм ба дунё кушода, дар мухити барои инкишофи маънавии инсон созгор ба воя расидааст. Волидаини ӯ дар аввал корманди ҳизб буда, баъд то охири умр омӯзгор шуда кор кардаанд. Ман нахустин нашри мухтасари «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавсиро бо хуруфи лотинӣ пеш аз ҷанги зидди фашистони Олмон дар хонаи онҳо дида будам.

Ёдам меояд, дар Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон бори нахуст аз адабиёти классикӣ ба устод Шарифҷон Хусейнзода имтиҳон месупоридем. Ҳеч кас чуръат намекард, ки ба назди он кас дарояд. Муаллим Абдуқодир Маниёзов, Ҳамия Исмоилова, Зоҳир Аҳрорӣ ва Муҳаммадвафо Бақоевро даъват намуданд. Дигарҳо дар паси дар тарсидаю ларзида меистоданд. Аз вақти муқарраршуда хеле гузашт, вале аз синфхона касе намебаромад. Мо гумон кардем, ки онҳо ба саволҳои билет ҷавоб дода натавонистанд ва муаллим саволҳои иловагӣ дода, донишашонро санчида истодаанд. Барои он ки вазъиятро фаҳманд, духтарҳо дарро охиста кушода маро ба дарун тела доданд. Нигоҳ кунам, Абдуқодир

Маниёзов рост истода шеър мехонад ва дигарҳо ҳама гӯшу хуш шуда ништаанд. Чехраи нуронии устод Хусейнзода гарки табассум аст. Маълум шуд, ки бачаҳо кайҳо ба саволҳо ҷавоб дода баҳо гирифтаанд, вале ба муаллим шеърхонии Абдуқодир хуш омадааст ва он кас хошиш кардаанд, ки чанд шеъри дигар хонад. Муаллим чунон хурсанд буданд, ки ҳатто аз бепурсиш даромадани ман наранҷиданд.

Абдуқодир нафақат шеър, балки порчаҳои калони насриро аз «Одина» ва «Дохунда»-и С. Айни аз ёд медонист ва дар лаҳзаҳои фориг аз дарс барои ҳамкурсон қироат мекард. Ҳанӯз аз солҳои таҳсил ӯ ровии шӯъбаи хориҷии Радиои Тоҷикистон буд.

Абдуқодир Маниёзов ба фаъолияти илмию тадқиқию ташкилӣ ва ҷамъиятии худ дар пешрафти соҳаҳои гуногуни филологияи тоҷик ва умуман илму фарҳанги ҷумҳурӣ нақши равшане гузоштааст.

Ӯ яке аз айтинишиносони намоёни Тоҷикистон буд. Нахустин ҷустуҷӯҳои худро дар ҷодаи илм аз тадқиқи эҷодиёти устод Айни шуруъ намудааст. Мақолаҳои ӯ доир ба эҷодиёти С. Айни аз соли 1956 сар карда дар саҳифаҳои рӯзномаву маҷаллаҳои ҷумҳурӣ ба таъб расидаанд, ки муҳимтаринашон инҳоанд: «Материал-ҳо доир ба фаъолияти публицистии С. Айни дар солҳои револүтсия» (1956), «Шеърҳои инқилобии С. Айни» (1957), «Фаъолияти журналистии С. Айни» (1958), «Нахустин шеърҳои устод Айни» (1958),

«Мулоҳизаҳо доир ба ташаккули насри С. Айнӣ» (1963) ва ғ.

Соли 1958 Нашриёти давлатии Тоҷикистон рисолаи А. Маниёзовро таҳти унвони «Публиксистика ва назми устод С. Айнӣ» ба таърасонид. Дар асари ӯ «Марҳалаҳои аввали эҷодиёти С. Айнӣ ва мақоми он дар адабиёти инқилобии Шарқи наздик» (1960) нахустин бор дар айнишиносии тоҷик эҷодиёти устод Айнӣ дар ҳамбастагӣ бо адабиёти муосири Эрону Афғонистон мавриди баррасӣ қарор гирифта, мақоми ӯ дар ин адабиёт муайян карда шуд.

А. Маниёзов инчунин дар таҳия ва таҳрири маҷмӯаҳо ва ҷилдҳои ҷудогонаи Куллии устод Айнӣ ширкат варзидааст. Дар як қатор мақолаҳои ба монанди «Шеърӣ нав» ва баъзе масъалаҳои шеърӣ, «Таҳавули шакли бадеӣ дар эҷодиёти устод Лохутӣ», «Марҳалаҳои асосии ташаккул ва инкишофи адабиёти советии тоҷик», «Бозсозӣ ва танқиди адабӣ» масъалаҳои назарӣ ва проблемавии адабиёти муосири тоҷикро ба таҷқиқ гирифта, доир ба роҳҳои ҳалли онҳо андешаҳои муфид ва судманд баён намудааст.

А. Маниёзов роҷеъ ба масъалаҳои равобити адабии тоҷику дигар халқҳо ва намояндагони ин адабиётҳо як силсила мақолаҳои пурарзише аз қабилӣ «С. Айнӣ ва адабиёти рус», «Дӯстии беназир», «Суханвари бузурги рус», «Мухтор Авезов

– классики адабиёти советӣ» таълиф намудааст, ки аз вукуфи ӯ аз адабиёти халқҳои дигар дарак медихад. Китоби «Адибони Тоҷикистон», ки бо ҳамқаламии М. Левин таълиф шудааст, чор даъфа ба забонҳои тоҷикию русӣ чоп шудааст.

А. Маниёзов донандаи хуби адабиёти классикии форсу тоҷик буд, суҳанронихо ӯ дар симпозиумҳои байналмилалӣ Ҳиндустону Амрико, Афғонистону Эрон, Ёзбекистон ва ҳамчунин мақолаҳои ӯ – «Масъалаҳои омӯзиши эҷодиёти Аҳмади Дониш», «Дақиқӣ – шоири тағазулӣ ва ҳамосасарои асри Х», «Назаре ба робитаҳои адабии тоҷику афғон» масоили гуногуни ин адабиёт ва эҷодиёти чехраҳои дурахшони онро фаро гирифта, дар адабиётшиносии тоҷик аҳамияти хоса пайдо кардаанд.

Соли 2004 ба муносибати чашни ҳазораи зодрӯзи адиб ва мутафаккири бузург Носири Хусрав китоби ӯ «Ҳақими суҳанвар» (бо ҳаммуаллифии Х. Шарифов) ба таъ расид. Дар ин китоб суҳан аз рӯзгор ва осори Носири Хусрав ба миён омада, баъзе паҳлӯҳои эҷодиёти ин донишманди мумтоз, шоир ва нависандаи нуктапардоз мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Дар аксари таълифоти А. Маниёзов, ҳатто дар он мақолаҳое ҳам, ки хусусияти таблиғотӣ ва маърифатӣ доранд, бисёр фикрҳои тоза ва андешаҳои ҷолиб ба назар мерасанд. Забони фасеҳ ва пуробуранг боз як омил муҳиммест, ки мазмуни ин

мақолаҳо ва нияти муаллифи онҳоро ба зехну дили хонандагон менишонад.

Дарвоқеъ, А. Маниёзов суханвари борикбин ва нуктасанче буд. Фасоҳату балоғати сухани ӯ дар хуб дониستاني забони осори классикон, гановати захираи луғавии ӯ, истифодаи бамавриди калимаҳо, гунҷонида тавониستاني «маънии бисёр дар каломи андак» аст. Агар дар китоби Алишер Навоӣ «Хамсат-ул-мутаҳайирин», ки то имрӯз ба забони тоҷикӣ ду бор нашр гардид, номи тарҷумони он Абдуқодир Маниёзов сабт намеёфт, хонанда ҳеч гумон намекард, ки ин асар ба забони ўзбакӣ навишта шудааст.

«Хамсат-ул-мутаҳайирин» намунаи классикии тарҷу-маи илмиву бадеӣ мебошад. Инчунин тарҷумаҳои асарҳои «Безабон»-и В. Г. Короленко, «Саргузашти Руал Амундсен»-и А. Яковлев, «Тоҷикистон»-и П. Лукнитский (бо ҳамроҳии М. Шукуров), «Тоҷикон»-и Б. Ғафуров дар ду ҷилд (бо ҳамроҳии Н. Холмуҳаммадов) аз маҳорати сухандонию суханшиносии ӯ дарак медиҳанд. Аз забони асарҳои Абдуқодир Маниёзов як ҳарфро бечо қардан, як калимаро иваз намудан имконнопазир аст. Устод Муҳаммадҷон Шакурӣ дар мавриде гуфта буданд: «Ягона китобе, ки ман муҳаррири он будаму қалам назадам, китоби Абдуқодир Маниёзов «Публик-систика ва назми С. Айни» мебошад».

Абдуқодир танҳо адабиётшинос набуд. Ӯ соҳаҳои гуногуни филологияро хуб медонист, назари илмиаш вусъатнок ва амиқ буд. Бисёр асарҳои бунёдии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ, аз қабили «Лугати русӣ-тоҷикӣ», «Грамматикаи забони адабии тоҷик», «Таърихи адабиёти советии тоҷик. Инкишофи жанрҳо», «Куллиёти илмии фолклори тоҷик», маҷмӯаҳои илмиву адабӣ, осори зиёди адибони тоҷик нақши қалами таҳрири Абдуқодир Маниёзовро доранд. Ӯ амалан муассиси идораи таҳияи «Энсикло-педияи советии тоҷик» буд.

Дар солҳои роҳбарии ӯ Институти забон ва адабиёт ба бузургтарин маркази тадқиқоти илми филологияи тоҷик ва макони тарбияи мутахассисони соҳаҳои гуногуни он табдил ёфт. Осори олимони ин муассисаи илмӣ нафақат дар Тоҷикистон, балки берун аз он, дар мамлакатҳои дуру наздики хориҷӣ интишор ёфта, сазовори баҳои баланди аҳли илм гардиданд.

Абдуқодир Маниёзов ҳамчун роҳбари хирадманд аз як тараф, барои анҷом додани тадқиқоти муҳим ва таълифи асарҳои барҷастаи илмӣ ба қормандони Институт шароити мусоид фароҳам оварда бошад, аз тарафи дигар, дар муайян намудани проблемаҳои тадқиқшавандаи риштаҳои гуногуни забону адабиёт, кашидани нақшаҳои

дурнамои ҳамаи шӯъбаҳои соҳавӣ бевосита сахм гирифтааст. Абдуқодир Маниёзов ба ҳайси раиси Шӯрои дифои рисолаҳои доктории Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ дар тайёр намудани дахҳо доктору номзадҳои илм барои муассисаҳои илмӣ ва таълимии Тоҷикистон, инчунин кишварҳои дуру наздики хориҷӣ – Ёзбекистон, Украина, Афғонистон, Эрон, Хитой низ ҳиссаи муҳим гузоштааст. Фаъолияти илмӣ ӯ ба соҳаҳои маорифи халқ ҳам алоқае дорад. Вай яке аз муаллифони китобҳои дарсии «Адабиёти советӣ» (барои синфи 8) ва «Адабиёти Ватан» (барои синфи 4) буд. Муддати тӯлонӣ устои адабиёти Донишқадаи санъати ба номи М. Турсунзода буд ва аз фанни назмшиносӣ дарс гуфтааст.

А. Маниёзов аз соли 1963 узви Иттифоқи нависандагони Тоҷикистон, аз соли 1981 узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз соли 1996 узви пайвастаи Фарҳангистони забон ва адаби форсии Ҷумҳурии Ислонии Эрон буд.

Ба ҳамагон маълум аст, ки Абдуқодир Маниёзов дар ҷумҳурии мо дар баробари олим ва солҳои тӯлонӣ роҳбари як муассисаи калони илмӣ буданаш, ҳамчун ровии мумтози осори адибони классикию муосири тоҷик низ машҳур аст. Наворҳои сабти хониши шеърҳои лирикии Абӯабдулло Рӯдакӣ, Ҳофизии Шерозӣ, Камоли Хучандӣ, Абдурахмони

Чомӣ, Бадриддини Ҳилолӣ, намунаҳои насри классикӣ, «Гулистон»-и Саъдии Шерозӣ, «Анвори Сухайлӣ»-и Хусайн Воизи Кошифӣ ва пандномаҳои бузургони адаб бо садои Абдуқодир Маниёзов захираи тиллоии радиои тоҷикро ташкил медиҳанд.

Ӯ натавонад ба тавассути овози марғуладор ва гӯшнавози худ, балки бо суханварию донишмандиаш, шеърфаҳмию маънирасиаш низ маҳбуби шунавандагони радио ва маҳфилҳои дӯстон гардида буд.

Дар ҷумҳурии мо ҳунармандоне ҳастанд, ки шеър меҳонанд, овози хушу форам доранд, вале кам инсонеро медонам, ки мисли Маниёзов вазни шеърро хуб донанд, оҳанги онро роия кунанд, мантиқи суханро дарк карда, задаҳояшро дар ҷои лозимӣ монда талаффуз намоянд. Устод Маъсумӣ ба арӯздонию Маниёзов қоиладор буданд ва ӯро «Арӯзӣ» ном мебарданд. Онҳое, ки доир ба вазни арӯз, вазни шеъри муосир ва классикӣ чизе навиштаанд, аз маслиҳатҳои ӯ баҳраҳои зиёд бардоштаанд. Ӯ дар дил орзуи таълифи китобро доир ба арӯз мепарварид. Сад афсӯс, ки ин орзуяшро ҳамроҳ ба хок бурд.

Абдуқодир Маниёзов илова бар ҳамаи он корҳое, ки зикрашон дар боло рафт, вазифаҳои зиёди ҷамъиятиро дар ӯҳда дошт. Ӯ солҳои тӯлонӣ узви раёсати Ҷамъияти дӯстӣ ва робитаҳои фарҳангӣ бо кишварҳои хориҷӣ, узви раёсат ва раиси бахши

Ёди ёри меҳрубон

адабиёти Кумитаи ҷоизаҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Рӯдакӣ дар соҳаи адабиёт, санъат ва меъморӣ, узви раёсат ва раиси баҳши илмҳои ҷамъиятшиносии Кумитаи ҷоизаҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино дар соҳаи илму фан, вакили Маҷлиси вакилони шаҳри Душанбе буд.

Барои хидматҳояш дар пешбурди илму фарҳанг ва тарбияи маънавии мардум ӯ бо чандин ифтихорномаву медалҳо ва нишони «Шараф» мукофотонида шудааст. Ӯ бо унвони ифтихории Арбоби илм ва техникаи Ҷумҳурии Тоҷикистон сарфароз гардидааст.

Абдуқодир Маниёзов донишманди фозил ва инсони покзамиру бамулоҳиза, дорои маънавияти бой ва маданияти баланди ботинию зоҳирӣ буд. Дар муддати тӯлони хамкориамон дар Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ боре надидаам ё нашунидаам, ки вай овозашро ба касе баланд карда бошад. Дар ҳама ҳолат ӯ метавонист хашро фуру барад ва тамкинро аз даст надихад, бо хамсӯхбати худ бо ҳамон нармию меҳрубонӣ муомила кунад. Ӯ ба худ ҳама чизро раво мидид, вале равои озори дигаронро надошт.

Дар солҳои даргириҳои бемаънӣ ва ҷангҳои бародаркушӣ бинои Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ бо амри тасодуф ва ё қасди бадхоҳони миллат ду маротиба оташ гирифт. Ба ҳар як

корманди институт, ки ин даргоҳи муқаддасро хонаи дувуми худ мешуморад, хусусан ба роҳбаре, ки як умри худро ба нашъу нумӯи он бахшидааст, ин ҳодиса хеле мудҳиш, аламовар ва сангин буд. Дар он солҳои барои ҷумҳури душвор таъмири ин бино ба назар ғайриимкон менамуд. Маниёзов ҳамеша андешаманд ва хотир-парешон буд ва ташвишу изтиробӣ ӯ чон дошт. Дар институт захираҳои зиёди илмӣ мавҷуд буданд, ки солҳои зиёд бо меҳнати як гурӯҳи калони кормандони илмӣ гирд омадаанд. Инҳо маҳзанҳои илмии забон, лугат, фолклор ва архиви адибони муосири тоҷик мебошанд. Ин ганҷинаи фарҳангии беназирро ба ҷойҳои бехатар кӯчонидан ва ҳифз намудан кори осон набуд.

А. Маниёзов ҳар замон ба дӯстонаш мегуфт, ки агар боре муяссар шавад, ки Институтро ба по монем, кормандонро сарчамъ созем, захираҳоямонро ҷобачо кунем, ман вазифаи роҳбариро ба ягон ҷавони донишманд ва кордону серғайрат месупорам. Он гоҳ бо хотири ҷамъ ба амалӣ сохтани орзуҳоям, иҷрои нақшаҳои илмиам машғул хоҳам шуд.

Хушбахтона, бо даву този А. Маниёзов ва ғамхорию ёри бевоситаи сарвари давлатамон Эмомалӣ Раҳмон, раиси шаҳри Душанбе Маҳмадсаид Убайдуллоев дар арафаи ҷашни 1100-солагии Давлати Сомониён бинои Институт аз таъмир баромад. Кормандон боз соҳиби ҷои кор ва захираҳои илмӣ дорой макон шуданд. Абдуқодир

Ёди ёри меҳрубон

Маниёзов «чавони дониш-манди кордону сергайрат» гуфта муовини худ доктори илмҳои филология, узви вобастаи Академияи илмҳои Тоҷикистон Додихудо Саймиддиновро дар назар доштааст, ки чанд сол баъд аз ӯ Институтро сарварӣ кард. Худи Маниёзов то охири умр директори ифтихорӣ ва маслиҳатгари маъмурияти Институт буд.

Афсӯс, ки мо дигар ӯро дар дафтари кориаш дар идораи «Пайванд» намебинем, дар кабинети дар Институти забон ва адабиёт будааш хангоми машғулият бо шогирдон ва сӯҳбат бо дӯстонаш дарнамеёбем. Ӯ дар синаҳо доғе гузошту рафт. Вале ёди ӯ дар дили пайвандон, дӯстон ва ҳамкорон, онҳое, ки ақаллан як бор бо ӯ ҳамсӯҳбат шудаанд, садояшро аз радиову телевизион шунидаанд, боқӣ хоҳад монд.

*Марги соҳибдил чаҳонеро далели кулфат аст,
Шамъ чун хомӯш гардад, доғи маҳфил мешавад.*

Худой Шарифов

Абдушукури Абдусаттор

ДАР СИНАҲОИ МАРДУМИ ОРИФ МАКОНИ ЁСТ

Ҳар гоҳ ки аз радиои Тоҷикистон ба тавассути барномаҳои адабӣ шеърҳои намояндагони бузурги адабиёти тоҷик Рӯдакӣ, Носири Хусрав, Фирдавсӣ, Саъдӣ, Ҳофиз, Ҷомӣ ва соири онҳо садо медиҳанд, аҳли завқ тамоми масоили дунёи ҳастиро дар лаҳзаҳои гуворо ва фараҳбахш фаромӯш намуда, сайри олами маънавии шеъри Аҷам мекунанд ва аз зебоиҳои гулбоғи адаби гузаштагони каломи ноби форсӣ халоват мебаранд. Алалхусус дар айёме, ки романи нависандаи тавоно Аъзам Сидқӣ «Пайроҳаи қисмат», ки ба рӯзгори Шайх Камоли Хучандӣ бахшида шуда буд, ба воситаи радиои тоҷик шунавонида мешуд, ҳазорон нафар мухлиси шеъри ин шоири бузургвор, дар соатҳои муқарраршуда гуфтори навбатии радиоро бетоқатона интизор мешуданд. Ҳатто пас аз он ки роман аз тариқи радио ба пуррагӣ садо медод, сомеони зиёде бо номаҳои худ аз идораи радио хоҳиш мекарданд, ки он такроран шунавонида шавад.

Ёди ёри меҳрубон

Вале афсӯсу дарег, ки соҳиби ин садои рӯҳнавоз ва ҳаловатбахши ҷонҳо Абдуқодир Маниёзов имрӯз дар миёни мо нест. Чанд моҳ аст, ки ӯ дунёи фониро падруд гуфтаву ба олами боқӣ пайваस्ताаст. Дигар аз кӯчаҳои шаҳр солоронаву беозор қадам наметавонад, дигар дар маҷлису маҳфилҳо садои ҳалимонаву форами ӯ садо наметавонад, дигар аз забони ҳуди ӯ шунидани каломи ноби форсӣ муяссар наметавонад. Марг аст, ки ӯро рабуда ва ҳамаро бо нават мерабояд. Зеро ба қавли шоир:

Чаҳон ҷому фалак - соқӣ, аҷал - май,

Халоиқ боданӯши маҷлиси вай.

Халосӣ нест дар олам касеро,

Аз ин ҷому аз ин соқӣ, аз ин май.

Вақте ки ба роҳи тайнамудаи зиндагии Абдуқодир Маниёзов менигарем, хоҳем гуфт, ки ӯ шахсиятест нотакрор, ки барояш Худованд чандин сифоту хунарҳоеро арзонӣ дошта ва муҳити зиндагонии ӯро аз як ҷавони фазлдӯсту адабпарвар то шахсияти шоистаи илму адаби замони муосир ба камол расонидааст.

Дар ташаккули шахсияти Абдуқодир монанди ҳар инсон дигар муҳите, ки ӯ ба дунё омада ва ба камол расида буд, албатта, асарӣ муҳимме гузошт. Ӯ дар хонаводае ба дунё омад, ки қиблагӯшаи Орифҷон Маниёзов ва модараш Рокиязону аз аҳли

Ёди ёри меҳрубон

китобу савод буданд ва дар овони тифлӣ дар дили фарзанди худ меҳри китоб ва илму адабро бедор карда тавонистанд. Аз ин ҷост, ки ӯ дар овони таҳсил дар мактаби миёнаи зодгоҳаш - шаҳри Конибодом ба китобхонӣ ва ҳифзу қироати шеър шавку рағбати зиёд пайдо карда буд. Шаҳри Конибодом дар оғози водии Фарғона, агар рӯ ба Шарқ биравӣ ва ҳавзаҳои фарҳангии Хучанду Истаравшан ва Чоч (Тошканд) ҷой дорад ва аз замони қадим ҷайзи фарҳангу адаби тоҷикии шарқию ғарбӣ ба ӯ мерасид. Бинобар ин мадрасаю таълимгоҳҳо, масҷидҳо мавҷуд буданд, баҳсҳои илмию ахлоқӣ, адабӣ ва маҳфилҳои савту суруд авҷу мавҷи муносиби замон ва хоҳиши ниёзмандон ба ақлу равону қалбҳои наҷиби инсонӣ меоварданд. Аз ин ҷост, ки мардуми Конибодом дар замони ошӯбҳои солҳои аввали мавҷудияти Ҳокимияти шӯроҳо ва ғирудорҳои миллий аз миллияти тоҷикии худ садо доданд ва хувияти миллию фарҳангии худро нигоҳ доштанд. Ҳамин суннатҳои деринаи илмию фарҳангӣ буданд, ки ҷавонони конибодомӣ дар солҳои бистум ва сиюму чилуми асри гузашта рӯй ба мактабу маориф оварданд ва дар миёни онҳо табибони ҳозик, олимони риштаи риёзӣ, забону адабиёт ва дигар риштаҳои илму дониш ба камол расиданд. Абдуқодир Маниёзов тарбиятёфтаи мавҷи дуҷуми фарзандони обрӯманди Конибодом аст, ки бегумон, тарбияи хулқу завқу маърифати қадимии миллиро

Ёди ёри меҳрубон

гирифта буд. Хусни ахлоқ ва тарбияи завқу ҳавасҳо дар айёми кӯдакӣ ва наврасӣ бунёд гузошта мешаванд. Ҳангоме ки қадам ба остонаи Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ниҳод, китобҳои зиёдеро мутолиа ва ашъори бисёр шуароӣ гузаштаву муосири тоҷикро аз ёд дошт.

Мухити дигаре, ки дар ташаккули шахсияти Абдуқодир Маниёзов муассир афтод, ҳавзаи илмии Душанбеи солҳои панҷоҳум ва шарафи шоғирдиву ҳамкориҳои ӯ бо устодони варзидаи риштаи суҳанварӣ Ш. Ҳусейнзода, Б. Ниёзмухаммадов, Н. Маъсумӣ, И.С. Брагинский, Д.Э. Ҳайтун, С.Ш. Табаров, М.Ф. Фозилов, Р. Амонов, Г.С. Михайличенко ва соири онҳо буд. Ҳамин устодон буданд, ки қобилиятҳои ӯро чун наптоқу ровии шеър, олими суҳаншинос, мутарҷим ва мунаққид кашф намуданд ва дар такмили сайқалёбии ин қобилиятҳо мусоидат намуданд.

Яке аз шарикдарсони донишгоҳии Абдуқодир Маниёзов - узви пайвастаи АИ Тоҷикистон Хуршеда Отахонова воқеаеро нақл намудааст, ки хеле ҷолиб аст. Тибқи нақли ӯ, аз ҷумлаи шарикдарсон Зоҳир Аҳрорӣ, Мухаммадвафо Бакоев ва Абдуқодир Маниёзов дар соли аввали донишҷӯӣ барои супурдани имтиҳони нахустин аз адабиёти классикии тоҷик ворида синфхона гардиданд. Дониши онҳоро он рӯз аз таърихи адабиёти тоҷик профессор Шарифҷон Ҳусейнзода месанҷиданд. Донишҷӯёни

дигар паси дар мунтазири баромадани онҳо ва расидани навбати хеш буданд. Фурсате, ки барои имтиҳонсупорӣ лозим буд, кайҳо гузашта, вале ягон нафари онҳо берун наомаданд. Ҳангоме ки ҳамсабақон барои фаҳмидани вазъи се нафар имтиҳонсупорандагон Хуршеда Отахоноваро ба зӯрӣ ба дохили синфхона тела доданд, ӯ шохиди ходисаи ачибе гардид. Ӯ медид, ки Абдуқодир рост истода шеър мехонад ва устод Хусейнзодаву дигарон мафтунӣ садои рӯҳнавозу лаҳни форами шеърхонии ӯ нишаста ва оламу одамро фаромӯш кардаанд. Маълум гардид, ки ҳар се шарикдарс ҳам имтиҳон супоридаанд, вале шеърхонии Абдуқодир ба устод Хусейнзода хеле хуш омада ва ӯ хоҳиш кардааст, ки Абдуқодир боз шеър хонад. Абдуқодир шеър мехонду чехраи устод аз фарах ва қаноатмандӣ чун гул мешукуфт.

Шояд бар асари ҳамин воқеа буд, ки Абдуқодир Маниёзов соли 1950 ханӯз хангоми донишҷӯи соли дувуми факултаи таъриху филологияи Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон буданаш бо тавсияи профессор Шарифҷон Хусейнзода аз идораи радиои Тоҷикистон ба ҳайси нотиқи шӯъбаи бурунмарзӣ ба фаъолият пардохт ва то охири умр ҳамин шугли наттоқӣ ва ривояти шеърро тарк накард.

Дар тӯли солҳои шастуму ҳафтодуми қарни бистум ташаққули шахсияти Абдуқодир Маниёзов чун олим, публицист ва донишманди адабиёти

Ёди ёри меҳрубон

гузаштаву муосири тоҷик сурат гирифт ва дар ин замина осори зиёди ӯ таълиф ва нашр гардиданд. Рисолаи номзадияш дар мавзӯи «Марҳалаҳои аввали эҷодиёти Садриддин Айнӣ ва мақоми он дар адабиёти инқилобии Шарқи Наздик» таҳти роҳнамоии И. С. Брагинский дифоъ карда шуда ва соли 1958 рисолаи ӯ «Публицистика ва назми устод Садриддин Айнӣ» дар шакли монографияи алоҳида ба таъ расид. Рисолаи ӯ аз зумраи нахустин тадқиқоти илмӣ дар адабиётшиносӣ буд, ки фаъолияти публицистии устод Айниро дар давраи муайян, яъне солҳои 1918-1921 мавриди баҳси илмӣ қарор дода буд.

Дар баробари ин ҳама силсилаи мақолоти Абдуқодир Маниёзов доир ба ҷанбаҳои гуногуни рӯзгору осори Дақиқӣ, Ҳофиз, Ҷомӣ, Аҳмади Дониш, Зуфархони Ҷавҳарӣ, Лохутӣ, Турсунзода таълиф ва нашр гардиданд. Навиштаҳои дар масъалаҳои равобити адабии халқҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва хориҷи он дар мавзӯоти «Садриддин Айнӣ ва адабиёти рус», «Сардафтари адабиёти революционии Латвия», «Даҳи адабиёти рус», «Равобити адабии халқҳои тоҷик ва афғон» ба таъ расиданд.

Дар тӯли солҳои шастум ва ҳафтодум Абдуқодир Маниёзов дар таҳриру нашри Куллиёти 15-ҷилдаи Садриддин Айнӣ, нашри дучилдаи «Шоҳнома»-и Абулқосим Фирдавӣ, Энциклопедияи

Ёди ёри меҳрубон

Советии Тоҷик ширкати фаъолона дошт. Дар ин марҳила фаъолияти тарҷумонии ӯ ҳам назаррас буда, бо сайъи ӯ «Хамсат-ул-мутаҳайирин»-и Алишери Навоӣ, романҳои «Руал Амундсен»-и А. Яковлев, «Безабон»-и А. Короленко, «Тоҷикон»-и Б. Гафуров (бо ҳамқаламии Н. Холмуҳаммадов) ба тоҷикӣ баргардониданида шуданд.

Дар тӯли ин солҳо як қобилият ва истеъдоди фитрӣ ва худододи дигари Абдуқодир Маниёзов зухур кард ва ба тамоми чараёни минбаъдаи умри ӯ таъсири ҷиддӣ намуд. Ин қобилияти роҳбарӣ ва муносибат карда тавонистан бо одамони тоифаҳои гуногун буд, ки ӯро то вазифаи сарвари Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Тоҷикистон расонд. Махз зухури ҳамин қобилият ва истеъдоди роҳбарӣ буд, ки соли 1962 ӯро ба вазифаи муовини директори Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ баргузиданд ва аз соли 1972 сарвари ин даргоҳи бонуфузи илми суҳаншиносиро ба ӯ бовар карданд. Абдуқодир Маниёзов то соли 2000, яъне 28 сол вазифаи директори ин Пажӯҳишгоҳро бар ӯҳда дошт ва дар ин муддат натавон ба фаъолияти тадқиқотӣ ва илмӣ донишмандони ин даргоҳро дар сатҳи хеле хуб ташкил карда тавонист, балки ба ҳайси раиси Шӯрои диссертатсионии ин Пажӯҳишгоҳ дар тарбияи садҳо номзадҳо ва докторҳои илм саҳми муассир гузошт.

Ёди ёри меҳрубон

Чунонки медонем, ба ин муддати тӯлонӣ ба хайси сарвари як идора ё муассиса, алалхусус муассисаи илмӣ, ки аксари кормандонаш олимону донишмандо-нанд, фаъолият намудан ба кам касон муяссар мегардад. Агар 7 соли фаъолияти Абдуқодир Маниёзовро ба хайси муовини директори Пажӯҳишгоҳи мазкур ба назари эътибор гирем, пас дар маҷмӯъ ӯ дар тӯли 35 сол дар мақоми роҳбари як муассисаи илмӣ буд ва то нафасҳои охиринаш унвони директори ифтихории ин даргоҳи илму адабро дошт.

Ба андешаи мо, сабабҳои мақому манзалати ӯ чун роҳбар ва ташкилотчигии ӯ дар ниҳоди инсонӣ ва сифоти шахсии вай ниҳон аст. Ӯ чун шахсияте тарбият ёфта буд ороста, ба ҳисоли неке чун ҳалимӣ, фурутанӣ, хоксорӣ, тадбирандешӣ, суҳандонӣ, нақӯхоҳӣ ва ҷавонмардӣ. Аз ин ҷост, ки бо ҳамаи тоифаи мардум забон ёфта метавонист. Бадгӯён ва ҳасудону муноқидонашро бо каломӣ нарму ҳалимонааш тасхир мекард, ҳашму ғазаб ва тундгӯфториву бадгӯӣ барояш бегона буд. Аз зумраи шогирдону ҳамкорон ва дӯстону алоқамандони Абдуқодир Маниёзов касе ёд надорад, ки ӯ ба касе кинхоҳӣ карда ё касеро озурда бошад.

Маълум аст, ки фаъолияти роҳбарӣ ва ташкилотчигӣ фурсату ғайрати зиёдро тақозо менамояд ва ҳар касе, ки вазифаи масъули роҳбариро бар ӯҳда дорад, табиист ки вақти асосии худро сарфи

он менамояд. Аз ин ҷост, ки дар даҳсолаҳои охири умри хеш Абдуқодир Маниёзов зиндагии хешро асосан сарфи ташкили чараёни корҳои забон ва адабиёт ва тарбияи кадрҳои суханшиносӣ намуд. Ба зами ин ӯ ба ҳайси раиси кумитаи иҷроияи «Пайванд» низ фаъолият дошт ва то охири умр дар густариши муносибот ва равобити тоҷикони ҷаҳон заҳмат мекашид.

Аз ин ҷост, ки қисмати бештари умри ӯ барои рушди илму фарҳанги миллати тоҷик сарф гардида, иддае аз осори илмию публицистии вай, ки дар нақша дошт, ба анҷом нарасиданд ва аз ин лиҳоз аст, ки баъдан иддае аз муҳолифону ҳосидонаш, ки якчанд китоб навиштаву гӯё «олими варзида» шудаанд, ӯро ба ҷурми камтар китоб доштан таъна ҳам мезаданд. Вале аз рӯи инсоф агар қазоват карда шавад, як нафар инсон бо вучуди ҳама заҳматдӯстиву тавоноияш имкон надорад, ки дар ҳамаи ҷабҳаҳо яксон корҳои хешро анҷом бидиҳад.

Охир, аз рӯи инсоф агар гуфта шавад, ӯ тамоми умри хешро сарфи ривочи илму фарҳанг ва маорифи миллаташ намуд ва аглаби кулли номзадҳо ва докторҳои илм, ки аз солҳои ҳафтодуми қарни гузашта ба баъд ба майдони фаъолият омаданд, натиҷаи заҳмату талошҳои ӯ ба ҳайси раиси Шӯрои диссертатсионии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ мебошад. Аксари донишмандон, ки дар ин даргоҳи илм фаъолият доштанд, бар асари

Ёди ёри меҳрубон

роҳбарӣ ва дастгирии ӯ ба муваффақиятҳои илмӣ соҳиб гардиданд ва ному обрӯ пайдо намуданд. Ба таъбири дигар, Абдуқодир Маниёзов умре аз худ гузашта, барои дигарон, барои рушду нумӯи илму адаби миллати хеш зиндагӣ кард ва то нафасҳои охирини ҳаёташ дар ин чода устувор монд.

Вақте тасаввур мешавад, ки имрӯз узви вобастаи АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви пайвастаи Фарҳангистони забон ва адаби форсии Эрон, раиси кумитаи иҷроияи «Пайванд», профессор Абдуқодир Маниёзов дар миёни мо набудаву оламро падруд гуфтааст, беихтиёр байти зайл аз марсияи Одамушшуаро Рӯдакӣ, ки ба муносибати вафоти шоир Муродӣ гуфтааст, ба ёд меояд:

Мурд Муродӣ, на ҳамоно, ки мурд,

Марги чунин хоҷа на корест хурд...

Дар ҳақиқат, марги Абдуқодир Маниёзов низ кори хурде нест. Бо реҳлати ӯ илму фарҳанги тоҷик як нафар адиби нуктасанҷу ровии беназир, олими дақиқназару роҳбари ботадбир, арӯзидони кавию тарҷумони хушсаликаро аз даст додааст. Албатта, ин талафоти хеле бузург аст, вале боиси тасаллии хотирҳо ин аст, ки ӯ фақат ҷисман бо мо хузур надорад. Аъмоли хайри ӯ, осори таълифнамудааш, шогирдо-наш, садои рӯҳнавози дар радио сабтшудааш бо мост. Дархури ин маънӣ ва хусни

Ёди ёри меҳрубон

мақтаи ин навиштаи мо байти зайли Хоҷа Ҳофиз аст,
ки гӯё маҳз барои ӯ гуфта шудааст:

*Баъд аз вафот турбати мо дар замин маҷӯй,
Дар синаҳои мардуми ориф макони мост.*

Абдуманнони Насриддин

ЛАҲНИ ҶОНФАЗОЮ БАДЕЪ

Сӣ сол аст, ки бо Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон иртиботи қавӣ дорам. Дар шӯрои илмии ҳамин маркази бонуфузи илмӣ соли 1982 рисолаи номзадӣ ва соли 1990 рисолаи докторӣ дифоъ кардаам.

Солҳои ҳаштодومي асри бист ба Институти забон ва адабиёт узви вобастаи Академияи илмҳои устод Абдуқодир Маниёзов роҳбарӣ мекарданд, муовинати илмӣ бар ӯҳдаи адабпажӯҳи фозил Абдурахмон Абдуманнонов қарор дошт. Истеъдоди нодири роҳбарӣ ва ҳилму тамкини онҳо боис мегардид, ки дар Институт фазои хуби илмӣ ва эҳтирому арҷгузорӣ ба хидмати олимони асил эҳсос шавад. Маҳз дар ҳамин давра грамматикаи академӣ, китоби бисёрчилдаи марбут ба лаҳҷашиносӣ, чандинчилд кутуби таҳқиқӣ роҷеъ ба таърихи адабиёти классикӣ ва муосир ба таъб расиданд.

Таҷрибаи рӯзгор маро ба чунин натиҷа овард, бояд дар баҳодихии падидаҳои фикрӣ ва шахсиятҳои хунарию андешамандон ғаразхоро канора гузорем ва

Ёди ёри меҳрубон

хадди инсофро риоя намоем. Алалхусус, агар манзури мо ашхосе бошанд, ки масъулияти роҳбарӣ ва вазифаҳои идораӣ ба ихтиёри онҳо гузошта шудааст. Зеро ҳамкорӣ бо аҳли донишу ҳунар ва танзиму идораи фаъолияти онҳо кори осоне нест. Роҳбари муассисаи илмӣ на бо кормандони оддӣ, балки бо соҳибназарону фарҳефтагонҳо ҳамкорӣ дорад, ки дар риштаи илмӣ худ маъруф ва машҳур мебошанд. Табиист, ки сарвари хуб ва мудирӣ мударо барои ҳар яки онҳо шеваи хоси гуфтугӯро ҳамкорӣ меҷӯяд. Аммо камтар касон дар ин чода ба тавфиқ мерасанд.

Устод А. Маниёзов дар иҷрои вазифаи роҳбарии худ ҳамчун сарвари яке аз пажӯҳишгоҳҳои бозтибори Тоҷикистон мушкilotи зиёдеро бо тамкину ҳилм ва тадбирирандешии оқилона бартараф карда, барои шукуфоии илми суҳансанҷӣ хидматҳои шоиста анҷом додаанд.

Институти забон ва адабиёт он солҳо шукӯҳу салобати хос дошт. Дафтари кории устодон М.Шакурӣ, В.Капранов, Р. Ҳодизода, Ш.Рустамов, Р.Ғаффоров, Р.Амонов, Х.Отахонова ба ҳайси ниҳодҳои қудратманди илмӣ шинохта мешуданд. Ҳар яке аз асотиди номбурда бо гурӯҳи пажӯҳишгарон ва шогирдонҳои худ дар ҳаллу фасли масоили забону адабиёт ибтикороти равшан ва пурсамар зоҳир мекарданд. Махсусан, дар барномаи рӯзи устодон М.Шакурӣ ва В.А.Капранов, ки

Ёди ёри меҳрубон

иртиботи бештар бо онҳо доштам, гӯё аслан соати фароғат вучуд надошт, ҳатто дар соати махсус барои сарфи гизо ва танаффус ин устодон бо нафаре ё ду-се нафар аз мо сӯхбату чаласи илмӣ доир мекарданд.

Солҳои сипаришуда бо ибтикори ин пажӯҳишгоҳ чашмҳои бисёр ҷолиби илмӣ ва семинару конферонсҳои тахассусӣ доир мегаштанд ва ба ҳамон муносибат теъдоди чашмгире аз китобҳои таҳқиқӣ ба зевари таъбири орошта мешуданд. Ёдам ҳаст, ки солҳои ҳафтодум бо иштироки аҳли таҳқиқ ва анбӯҳи мухлисони ашъори устоди равоншод Лоик Шералӣ маҳфили нақду таҳлили шеъри ин шоири шаҳир бар мабнои ашъори мундариҷ дар китобҳои аввалини устод Лоик – «Сари сабз», «Нӯшбод» ва «Соҳилҳо» доир гашта буд. Ин маҷлиси бисёр ҷолиб ва гарму пурталлош чандин соат идома дошт.

Муаллифи ин сатрҳо бо тарзу шеваҳои амалкардаи бахшҳои забоншиносӣ ва адабиётшиносии пажӯҳишгоҳ аз наздик ошноӣ дошт. Оғози корҳои тадқиқотии мо бо бахши забоншиносӣ иртибот пайдо кард. Он солҳо роҳбарии ин гурӯхро устоди шодравон Раззоқ Гаффоров бар ӯҳда дошт. Ин забоншиносии номвар, ки тасаллути комил бар ҳамаи сесаду шаст банди забон ва суҳанварӣ дошт, бо эҳсоси масъулият ва дилбастагӣ ба фаъолияти ин гурӯҳ роҳбарӣ мекард. Забоншиносони номвари мо – В.А.Капранов, Ш. Рустамов, А. Ҷӯраев, М. Фозилов, Д. Карамшоев, А. Мирзоев, С. Ҷ. Арзуманов,

С.В.Хуше-нова, Ч.Мурув-ватов ва муҳаққиқони дигар ба ин гурӯҳ дохил мешуданд. Ҳамчунин бархе аз забоншиносон аз мактабҳои олии ва марказҳои дигари илмӣ аз қабили М.Н.Қосимова, Д.Ҷочиев, А.Л.Хромов, М.Исматуллоев дар ҷаласаҳои илмӣ ширкат доштанд. Вазифаи ин гурӯҳ зохиран нақду таҳлил ва баррасии рисолаҳои илмӣ марбут ба мавзӯоти забоншиносӣ махсуб мешуд. Аммо бо гузашти солҳо барои нависандаи ин сатрҳо комилан мушаххас аст, ки он ҷаласаҳои илмӣ мактаби бузурги таълиму тарбияи олимони ҷавон буд. Зеро дар санҷаҳои илмӣ ҳамин гурӯҳ пухтаву хом, сараву носара муайян мегардид. Ба истилоҳи дигар иёри дониш маълум мекарданд:

Зарандудагонро ба отаи баранд,

Падид ояд он гаҳ, ки мис ё заранд.

Дар ҷаласаҳои илмӣ ин бахш тараддуду ташвиши роҳбарони илмӣ ва ҷӯяндагони унвон эҳсос мешуд. Ба назари мо, дар маҷмӯи ин ҳама муҳити созгори илмӣ эҷод мекард. Ёдам мерасад, ки рисолаи номзадии дар мавзӯи «Шамс-ул-луғот» ва аҳамияти лексикографии он» навиштаам наздики се соат баррасӣ гардид. Бардошти ҷолибе аз он маҷлис дорам, ки пур аз шафқату ғамхорӣ ба пешрафти илм ва раҳнамоиҳои ҷолиб буд.

Аз соли 1988 ба ҳайси докторанти Институти

Ёди ёри меҳрубон

забон ва адабиёт тахти сарпарастии устоди азизам Муҳаммадҷон Шакурӣ дар ин маркази бонуфуз ба умури пажӯҳишӣ машғул будам. То он сол бо бисёре аз донишмандони ин пажӯҳишгоҳ ошноӣ доштам, аз ин вачҳ давраи таҳсил дар докторантура хешро як ҷузви ин маркази илмӣ эҳсос мекардам, заррае эҳсоси бегонагӣ ва нороҳатӣ ба зехни ман хутур накардааст. Маҳфилҳои илмии пажӯҳишгоҳ тахти таъсири бозсозӣ ва оғози ҳештаншиносӣ ва аслгароӣ қозибаву ҳарорати бештаре касб карда буданд. Оғози ин тағйироти азими иҷтимоӣ барои илму адабиёт бисёр ҷолиб ва пурсамар буд. Ҳамон солҳо ҳафтавори «Адабиёт ва санъат» ба теъдоди сад ҳазор нусха чоп мешуд ва зуд ҳам ба фуруш мерафт. На танҳо аҳли илму адаб, хонандагони оддӣ низ шуморагони маҷаллаи хуби мо - «Садои Шарқ»-ро бесаброн интизор мешуданд ва бо шавқ меҳонданд. Дар сафаҳоти нашрияҳои мазкур мунтазам мақолоти устодони забардасти мо ва ҳуди мо ба таъбир мерасиданд. Дар ҳамаи шӯъбаҳои Институт доир ба мазмуну мӯхтавои ин нашрияҳо баҳсҳои ҷолиб доир мегардид. Ёд бод он рӯзгорон, ёд бод! Бисёр воқеъ мегардид, ки доираи баҳсҳои илмӣ вусъате бештар касб карда, мақолаҳо ва осори бадеии мундариҷ дар рӯзномаву маҷаллаҳои «Литературная газета», «Вопросы языкознания», «Народы Азии и Африки», «Новый мир», «Дружба народов» ва амсоли инҳо ба таъбир расида, тавачҷӯҳи муҳаққиқони моро ба худ

мекашид. Чун ҳарфе дар бораи гурӯҳи забоншиносӣ гуфта омад, имкон надорам хотироти ширини хештанро аз ҳамкорӣ бо фузалои гурӯҳи адабиёт сарфи назар намоям. Зеро ҳамкориҳои ман бо аъзои ин гурӯҳ идомати бештар дошт ва то имрӯз ҷараён дорад. Он солҳо маъмулан мудирони шӯъбаҳои Институт - яке аз олимони номвар роҳбари гурӯҳи адабиёт баргузида мешуданд. Ин гурӯҳ низ масъулияти таҳлилу нақд ва доварӣ ба рисолаи доктории роқими ин сатрхоро бар дӯш гирифт, ки роҳбарии ин гурӯҳро устод Расул Ҳодизода бар ихтиёр доштанд. Дар ҷаласаи донишмандони номвари адабиётшинос устодон М.Шакурӣ, Р.Амонов, А.Маниёзов, Х.Шарифов, А.Сатторов, Р.Мусулмониён, В.Асрорӣ, А.Афсаҳзод, У.Каримов, Қ.Чиллаев, А.Афсаҳов ва аксари кулли адабиётшиносони дигар иштирок доштанд. Аз он маҷлисҳои ҳақиқатан илмӣ ва саршор аз ишқу алоқа ба суҳану суҳанварӣ ғоидаҳои бисёр дидаам. Баҳои одилона ва мунсифонаи он азизон, ки ҳамроҳ бо ошкор кардани норасоӣҳо ва хидоятҳои раҳнамоӣ, инчунин рӯҳбаландсозиву хидоят ба корҳои боз ҳам асилтаре буд, дар сафҳои хотирам ҳамешагӣ нақш бастааст. Он солҳо илми адабиёт-шиносии мо ҷомабасаркашида, роқид, камтаҳаррук набуд, ҷӯшу хурӯш, ҷозибаву таҳаррукоте зиндаву умедбахш ва пӯёву гӯё дошт. Ёди он солҳо гиромӣ бод! Дар ҷаласоти илмӣ эҳсос

Ёди ёри меҳрубон

мешуд, ки донишмандони мо дар махлудаи як рисола харф намегӯянд, балки эшон мутолааи густурда бар осори наздик ба он мавзӯ таълифёфта, ҳамчунин ба бештари навиштаҳои муаллифи рисолаи илмӣ ошноӣ доранд.

Дар таърихи сухансанҷии форсӣ-тоҷикӣ ровиёни шеър ва воизони сухансанҷ аз ҷойгоҳи арҷманде бархурдорӣ доштанд. Бархе аз шуаро, ки ровиёни ашъори худро доштанд, онҳоро бо авсофе ситуданӣ ситоиш кардаанд. Чунончи Масъуди Саъди Салмон дар тавсифи ровии ашъораш Хоҷа Абулфатҳ чунин гуфтааст:

Шеърҳои маро ба айб магир,

Хоҷа Булфатҳ - ровии меҳтар.

Ту ба лаҳни ҷонфазою бадеъ,

Айбҳое, ки андар ӯст, бибар.

Устод А. Маниёзов бо садои хушоҳангу марғуладор ва лаҳни ҷонфазою бадеъ ашъори бузургтарин сухансароёни шеъри форсӣ-тоҷикиро кироат кардаанд, ки имрӯз ҷузви захираи тиллоии садои симои Тоҷикистон мебошад.

Кироати «Гулистон» ва «Бӯстон»-и Саъдӣ ва «Фирдавсӣ»-и Сотим Улуғзода аз шоҳкорҳои хунари ривояти адабӣ талаққӣ бояд шавад. Садои дилпазири устод А.Маниёзов парваришёфта бо маонии муассири шоҳкорҳои адабӣ боз ҳам

Ёди ёри меҳрубон

солиёни зиёд аз садову симо садо хоҳад дод ва мо он ровии нуктасанчу донишмандро бехтару бештар хоҳем шинохт. Ҳамагон дигарбора дарег хоҳанд хӯрд ва воасафо хоҳанд гуфт, ки он марди соҳибназару суҳансанч барои хамешагӣ ин чаҳони суғбунёдро тарк кардааст.

Иброҳим Усмонов

СУХАНДОНУ СУХАНСАНҶУ СУХАНӢ

Устод Абдуқодир Маниёзов суҳандон ва суҳангӯи бузурги асри ХХ тоҷик буданд. Фарҳанги нави мо дар асри ХХ мисли Абдусалом Раҳимов, Миҳоил Аронбоев, Маҳмудҷон Воҳидов, Наима Қаҳҳорова, Ҳадя Насибулина, Муқим Салим, Ортик Қодиров хунармандонеро ба олами каломи бадеъ овард ва онҳоро эътироф кард. Ҳар кадоми онҳо сабки хоси худро доштанд; декламатсияи пуртантанаи Абдусалом Раҳимов, овози чун бод маҳини Ҳадя, садои орому дилнавоз ва задаи пурмантики Наима, навои дилбар ва маъноӣ дилкушои алфози Маҳмудҷон ҳар кадом баҳореву ҷаҳоне буд. Ин садо ва ин наво барои ҳар тоҷик, барои ҳар форсигӯ зебо, шинам ва дилбар буд, онҳоро дар ҳамаи мулки ҳамзабонон хуш мепазируфтанд. Ва ҳамаи онҳо бо ҳар тафовут ва хосияти худашон як умумият доштанд: тоҷикӣ буданд, форсии мовароуннаҳрӣ буданд, ки аз ширини-ву малоҳаташ устодон Садриддин Айнӣ, Сайид Нафисӣ, Халилулоҳи Халилӣ, Мирзо Турсунзода, Нодири Нодирпур, Куханд Ҷовид,

Ёди ёри меҳрубон

дӯстони миллати мо Вамберии маҷор, Николай Тихонов, Расул Ғамзатов, Чингиз Айтматов, Манфред Лоренс, Иржи Бечка бо ифтихор сухан гуфтаанд.

Ман гумон дорам қофиласолори ин мактаби шеърхонӣ ва шеърғӯии тоҷикӣ устод Абдуқодир Маниёзов буданд. Ҳамаи онҳое, ки ёд кардам, ҳатто онҳое, ки ҳамсолашон буданд, аз устод омӯхтанд, ба устод таклид карданд, аз устод дарс гирифтанд. Аз Маҳмудҷон чандин бор шунидаам, ки ҳам ҳангоми омода кардани як шеър барои концерт, ҳам замони таҳияи «Гуфтугӯ бо худ», «Ватан ва фарзандон» ва ҳам айёми таҳияи «Фарёди ишқ» борҳо ва соатҳо маслиҳати устод Маниёзовро шунидааст ва аз он кас дида ва фаҳмидааст, ки фалон калимаро чӣ гуна талаффуз кардан бехтар, фалон шеърро чӣ гуна хондан мувофиқтар аст. Пардаи овози шеърхонии онҳо гуногун буд, аммо маъноёбӣ, маънорасонӣ ва тавачҷӯххоиашон як манбаъ дошт.

Устод Абдуқодир Маниёзов хунармандтарин шеърғӯёни мо буданд. Аммо ин хунарро пеша накарда буданд. Пешаашон илм буд. Воқеан, дар ин равиш Наима ва Ҳадя ҳам ба устод монанданд. махсусан Наима Қаҳҳорова, ки олими шарқшиносанд. Барои устод ва ин ҳампешагонаш он шеърғӯӣ, шеърхонӣ татбиқи овози худодод аст. Аммо ин худододӣ мутлақо чунин маъно надорад, ки чизе аз эшон вобаста нест. Балки бузургии эшон дар

Ёди ёри меҳрубон

ин аст, ки сарфи назар аз маслаки асли он кас овози худододро сайқалу такмил карда, онро ҳам барои инкишофи фарҳанги ҷаҳонгиромон рағона карданд. Чунон истифода карданд, ки дар гуфторашон ҳам калима чун мегирифт, зинда мешуд.

«Ҳар бод, ки аз сӯи Бухоро ба ман ояд...» устод ин газалро гаҳе меҳонданд, гаҳе месароиданд ва ҳарду гӯё яке буд: хонданашон чун суруд ва сароиданашон чун кироати шеър. Гумон мекардӣ, ки худи Рӯдакӣ меҳонад ё месарояд, бо удаш ё бо чангаш. Гумон мекардӣ, ки боди Бухоро, ки дар он атри Сомониён рехтааст ва он таъми суғдӣ дорад, дар машом шамида мешавад, димоғро мекушояд – гузашта нест, балки ҳамеша ба умеди оянда зинда медорад. Устод ба ҳамин шева шеърро, шоирро, адабиётро ва миллатро зинда мекарданд ва зинда медоштанд. Ё шояд худашон шеър буданд, ки ширин-ширин ба сари мо мебориданд.

Таъриху тақдир умри инсонро нафакат месозанд, балки ифода мекунанд, шояд барои ҳамин ҳам бисёр вақт он чизе намешавад, ки Шумо мехоҳед, балки ҳамон чизе мешавад, ки дар ҳастии шумост. Ба дуриҳо кашидан намехоҳам, биноан бо ду сарнавишти устод ё ҷузъиёти умрашон ҳамон мақсадро гуфтан мехоҳам: аз он кас шунидаам, ки 60 сол пеш, вақте ба Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон барои таҳсил омаданд ва ин донишгоҳ аввалин бор донишҷӯ қабул мекард, пешниҳодашон карданд, ки

ба факултети биология дохил мешавӣ. Ин Абдукодири ҷавон ҷавоб доданд, барои ман муҳимаш он ки дар он ҷо шеърро ёд диҳанд. Ҳамин хел он кас филолог шуданд.

Дигар, монографияшон «Публицистика ва назми устод Айни» гӯё ифодакунандаи хислати инсонӣ ва амали имониашон аст. Се унсуре, ки дар ин таҳқиқ аст, се ҷузъи зиндагӣ ё ҳастии устод Маниёзов мебошад: шеър, таблиғи адабиёт ва устод Айни. Яъне устод Маниёзов ҳамеша пайванд ба адабиёти тоҷик доштанд, ки шеър қисми муҳимтарини он аст, он кас шеър наменавиштанд, дурӯғ мегӯям, шеър барои ҷоп қардан наменавиштанд, аз ҷоп қардан шояд метарсиданд, зеро гумон мекарданд шеършон, ки рӯдакивор нест, саъдивор нест, хилоливор нест, бедилвор нест... набояд ҷоп шавад. Аммо шеъри ин ва даҳҳо бузургворони гузашта ва ҳамасрҳояшонро меҳонданд, чунон меҳонданд, ки аҷаб не худи онҳо чунин хонда натавонанд ва агар тавонанд ҳам, шояд мисли хондани устод Маниёзов муассир намешуд, Маниёзоввор намебуд. Ҳамин хунари публицистии худ устод буд, зеро ҳадафи публицистика ба шунавандагон таъсир расондан, онҳоро ба ҳақиқати худ бовар кунондан, онҳоро аз пайи худ бурдан аст. Устод ин хунарро доштанд. Устод ин хунарро ба дараҷаи олии доштанд. Аз садои он кас вучуди хозиринро як ҳолати ғавқуллода ачибе фаро

Ёди ёри меҳрубон

мегирифт, тан меларзид, дил меларзид, лаб меларзид, ammo ин ларзиши гуворо, хеле гуворо, бедоркунанда, рӯҳбахшанда буд. Кош, хамаи публитсистика чунин мебуд. Ва чузъи сеюм устод Айнӣ, ки намунаи тоҷикпарастӣ, тоҷикситоӣ ва тоҷикигӯӣ буданд ва дар ҳаёти худ ҳам Абдуқодир Маниёзов ҳамин роҳро таъкиб кардаанд. Пас аз забону адабиётдони маъруфи тоҷик, ғазалсарову таронахони маҳфилоро – Носирҷон Маъсумӣ Маниёзов Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АИ Тоҷикистонро роҳбарӣ карданд, пас аз устоди зиндаёд, ташкилотчии илм ва хати пайванди форсизабонҳои дунё Муҳаммад Осимӣ кори он касро дар густариши робитаи тоҷикон ва ҳамнаҷодони онҳо дар ҷаҳон Маниёзов идома доданд.

Дар шеърхонии устод Абдуқодир Маниёзов ман ғае ҳамсадоиро бо устод Шарифҷон Ҳусейнзода мебинам. Ба чизе, ки мегӯянд, гоҳо чунон дода мешаванд, ки дунёро фаромӯш мекунанд, ларзише ё лаппише дар овозашон пайдо мешавад ва мебинӣ, ки дар ҷашмонашон ашк медурахшад. Он кас ба шеър ҳаммаъно ва ба шоир ҳамрадиф мешаванд. Шояд аслан таъсири каломашон низ дар ҳамин бошад. Аҷаб не, барои ҳамин устоди зиндаёд Воҳид Асрорӣ мегуфтанд: «Абдуқодир шеърхонӣ кунад, метавонӣ гӯш кунӣ, метавонӣ тамошо. Ҳардуяш як гап».

Абдуқодир Маниёзов ҳар гуна шеър ё матнро намехонданд ва дар ҳар кучо намехонданд ва барои

Ёди ёри меҳрубон

ҳар кас намехонданд. Ба назарам менамояд, ки мавзӯи ишқ, мавзӯи зебӣ, мавзӯи ахлоқ, яъне панду насиҳат асоситарин мавзӯи порчаҳои мансур ё китъаҳои манзум буданд, ки устод интиҳоб ва ба мухлисон пешкаш мекарданд. Дар як ҳамин равиш бо итминон гуфтан меҳоҳам, ки гуфтори «Гулистон»-и Саъдӣ, ки устод дар радиои тоҷик доранд, натанҳо бузургтарин эҷодашон аст, балки шояд аз бузургтарин мероси фарҳангӣ, адабӣ ва ҳунарии мо бошад, ки дар бойгонии радиои тоҷик маҳфуз аст. Аслан, гумон дарам, агар албоми асарҳои сабтшудаи устодро, шеърҳо, достонҳо ва порчаҳои мансури адабиёти классику шӯравии тоҷикро, ки ба ин овози ширини марғуладори маҳмалӣ сабт шудаанд, танзим карда, дар силсилаалбом интишор диҳем, ин албоми бисёрчилда барои мардуми тоҷик ва дигар форсигӯён, форсидонони дунё тӯҳфаи аҷиб мебуд. Ман дар ин тӯҳфа нахати шеърҳои сухани Ҳилолӣ, Зебунисо, Турсунзода, Лоҳутӣ, Жола, Фуруғи Фаррухзод, Иқбол, Лоиқу Бозор, Сулаймон Лоиқро эҳсос мекунам, дар ин албом аҷаб не «Таронаи Кашмир» - қиссаи ишқи гулу булбул, ки матни тоҷикиаш ба сабаби нафосату малоҳати фитрии устод Мирзо Турсунзода аз асл мартабаҳо баландтар шудааст, низ ворид шавад. Ин тарона ба туфайли овози ромкунандаю оромбахш, ишқдихандаву равонбахши устод Маниёзов на як наслро ба ифқату нафосат ба камол расондааст.

Ёди ёри меҳрубон

Устод Абдукодир Маниёзов дар диду шинохт ва ақлу фаросати насли мо бо хамин қиёфаи зебо мондаанд, суҳаншиносу суҳандону суҳангӯ мондаанд, адабиётдону адабомӯз мондаанд, ибрати ҳар тоҷики худшинос мондаанд.

Усмон Каримов

ЗИНДАВУ ҚОВИД МОНД, ҲАР КӢ НАКӢНОМ ЗИСТ

Дар зиндагӣ одамоне ҳастанд, ки бо суханони неку корҳои накӯ ва одоби писандидаи хеш дар хотири мардум нақши нозудуданӣ мегузоранд ва минбаъд барои дигарон намунаи ибрат мегарданд.

Ман Абдуқодир Маниёзовро аз зумраи чунин мардони зиндаёди нуронӣ мешиносам. Махсусан, ба андешаи банда, хислатҳои ин марди начиби дурандеши зиндаёд пас аз ба ҳайси директори Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти Фарҳангистони улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон таъин шудани ин шахс бештар ошкор гардид. Абдуқодир Маниёзов дар усули кор, муомила бо кормандони илм ва кушодани гирехҳои нозуки муаммоҳо ба мисли директори собиқи ҳамин Пажӯҳишгоҳ шодравон Носирҷон Маъсумӣ хеле оқилона кор мебарданд.

Мо аз январи соли 1972 гурӯҳе аз кормандони бахши таърихи адабиёти тоҷик ва ёдгориҳои хаттӣ бо қарори Президиуми АИ ҶТ аз Институти шарқшиносӣ ба Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ гузаштем. Ба фикрам, корҳои илмии мо

Ёди ёри меҳрубон

дар ин институт бештару ҳамвортар пеш мерафт. Ин пешравӣ бо усули кору ҳусни муомилаи сарвари пажӯҳишгоҳ низ вобастагӣ дошт.

Ман аз аввали соли 1972 то охири санаи 1989 касеро аз кормандони илмӣ ёд надорам, ки барои иҷрои ин ё он кори муҳимми илмӣ ба сарвари пажӯҳишгоҳ муроҷиат намуда, дар ҳалли мусбати он аз назди ин шахс ноком баргашта бошад. Аз ҷумла, ҳуди камина низ барои ба даст овардани маводи илмӣ - ин ё он дастнавис ба ганҷинаи дастнависҳои шарқии китобхонаҳои Тошканду Боку ва Ленинград бидуни ягон душворӣ борҳо роҳхати сафарӣ гирифтаам, ки зарурияти онро ин марди дилоғоҳ ба хубӣ дарк менамуд.

Камина мохи март соли 1978 кори илмии хешро, ки аз санаи 1961 идома дошт, ба унвони «Муҳимтарин вижагиҳои адабиёти садаи XVIII ва аввали қарни XIX» як навъ чамъбаст намуда, дар Шӯрои васеи илмии институт маърӯза намудам. Дар ин шӯрои илмӣ мудири бахши таърихи адабиёт бо сабаби номуайян ҳузур надошт. Маърӯза расо ҳафтоду як дақиқа давом кард. Ба фикрам, маърӯза ба аҳли Шӯро писанд омад. Чунки устод Муҳаммадҷон Шакурӣ изҳор намуданд, ки дар асл кори заруре доштам ва чанд дақиқа баромадро гӯш кунаму сипас аз пайи кор шавам, лекин натавонистам ин маҷлисро тарк намоям. Ба фикрам, маърӯзаи У. Каримовро дар маҷаллаи «Садои шарқ»

Ёди ёри меҳрубон

чоп қардан маъкултар аст. Шӯро ба натиҷа омад, ки ба муаллифи қор ду-се моҳ вақт муайян кунем, тартибу низоми қорашро тибқи талаботи ВАК танзим намояд. Аммо пас аз ҳафтае инчониб огоҳ шудам, ки қори илмиро дар тадқиқи «Сарчашмаҳои адабию таърихии садаи XVI» бояд давом бидихам. Ба ин масъала мудирӣ бахши таърихи адабиёт маъмурияти институтро бо чандин исрору сурху сафедихо розӣ намудааст. Барои он ки дуди мочаро болотар наравад, мо низ розӣ шудем, ки дар тадқиқи адабиёти садаи XVI қори навро шурӯъ намоем. Раванди қор ба ҷое расид, ки аз ман дар ҳар се моҳ ба таври хаттӣ ҳисоботи илмӣ мепурсиданд. Бо ҳамин раванд қори таҳқиқ ҷаҳор сол давом кард. Ниҳоят қори илмӣ шакли муайяно гирифт.

Дар соли 1984 дар бахши таърихи адабиёт баррасию арзёбӣ гардид ва ба унвони «Адабиёти тоҷик дар садаи XVI» ба чоп пешниҳод шуд. Китоб дар нашриёти «Дониш» интишор ёфт. Сипас, мудирӣ бахши таърихи адабиёт аз ман хоҳиш намуд, ки ин асарро ҳамчун поённомаи докторӣ ба дифоъ пешниҳод намоям. Аммо ман бо қатъияти тамом ин пешниҳодро рад намудам. Чунки ин китоб на тадқиқоти амиқи илмӣ, балки ба сифати очерки таърихи адабиёт таълиф шуда буд. Дар ин масъала низ сарвари пажӯҳишгоҳ Абдуқодир Маниёзов маро ҷиддан тарафдорӣ ва мусоидат намуда буданд.

Ёди ёри меҳрубон

Дар чодаи адолати илмӣ чунин раъю нақӯкорӣ ва фазилатҳои ин мард кам нест.

Дар моҳи сентябри соли 1979 ба Пажӯҳишгоҳи Рӯдакӣ аз Институти адабиёти ҷаҳонии Горкий пешниҳод омадааст, ки фасли адабиёти садаи XVIII тоҷикро Усмон Каримов нависад. Ин мактубро мудири бахши таърихи адабиёт баъди шаш моҳ дар рӯзи вазнинтарини банда ба ман супорида, хоҳиш мекунад, ки ба зудӣ ин фаслро навишта ба институти Горкий фиристам. Лекин мудир ба сарвари пажӯҳишгоҳ мерасонад, ки шояд Каримов дар ин рӯзҳои сахташ аз ӯҳдаи кор набарояд... Пас аз навиштаи ӯ ин маводро худи ман нав дуруст карда, ба институти номбурда равон мекунам. Ин хабар то гӯши Каримов мерасад ва ӯ фасли номбурдаро дарҳол навишта, бо мусоидати сарвари пажӯҳишгоҳ ба унвони Институти Горкий ирсол менамояд. Ин фасл дар ҷилди шашуми «Таърихи адабиёти умумичаҳонӣ» интишор меёбад (М.: «Наука», 1988. - сс. 466-468).

Дар аввали соли 1985 аз поённомаи доктории банда боз аз нав сухан шурӯъ шуд. Мудири бахш дар ҳамин Душанбе нишаста кор қардани маро пешниҳод намуд. Аммо банда бо исрор талаб намудам, ки маро ба Ленинград назди Александр Болдирев, Олег Акимушкин ва Зинаида Ворожейкина фиристанд ва бо маслиҳати онҳо рисолаи доктории хешро поён хоҳам расонид.

Ёди ёри меҳрубон

Шӯрои илмии пажӯҳишгоҳ ва раиси шӯро ба қарор омаданд, ки воқеан У. Каримов бо маслиҳати донишмандони мактаби шарқшиносии Ленинград кори худро ба поён расонад, бехтар аст.

Дарвоқеъ, камина дар зарфи анқариб ду сол бо маслиҳати донишмандони номбурда кори хешро ба поён расонидам ва пас аз баррасию арзёбии баҳши Шарки Миёна бо нусхаи қарори шӯъбаи Ленингради институти ховаршиносии АИ ИҶШС ба Душанбе - Пажӯҳишгоҳи ба номи Рӯдакӣ баргаштам. Дар ин комёбии банда сахм ва мусоидати арзандаи зиндаёд устод Абдуқодир Маниёзов хеле бузург аст.

Зиндаву ҷовид монд, ҳар кӣ нақӯном зист...

ФАРЗОНВАРИ СУХАНВАР

Шодравон Абдуқодир Маниёзов аз зумраи фарзонамардони илму хунари миллати дардошнои тоҷиканд, ки бо як зумра хасоили баргузидаи хеш шӯҳраи сарзамини мутамаддини мо будаанд.

Ин марди мумтози суханвари нуктасанҷ он қадар оромонаву бовиқор дар баҳси илмиву расмӣ ширкат варзидаанд, ки гӯё маҳз солиёни дароз ба ҳамон мавзӯи мавриди сӯҳбат қарор гирифтаи маҷлису маъракаи илмиву фарҳангӣ назари ба вижа хоси илмиеро анҷом дода бошанд. Воқеияти масъала ин аст, ки устод муддати тӯлонӣ роҳбарии ду ташкилоти бонуфузи илмиву амалиро (Энсиклопедияву Институти забон ва адабиёти Академияи имлҳоро) бар ўҳда доштанд. Шояд вобаста ба ифои вазифаи роҳбарии чунин ташкилотҳои бонуфузи илмӣ будани устод Маниёзов зарурат дошта, ки ў ба бисёр муаммоҳои илму фарҳанг, таъриху тамаддун, иҷтимоиёту фалсафа ва забону адабиёт тасаввуроти амиқу дақиқ ва қовишҳои дарунмоягӣ дошта бошанд. Албатта, солҳои тӯлонӣ, ки устод дар Қомуси аъзами тоҷик

Ёди ёри меҳрубон

ифои вазифа мекарданд, хоҳ ё нохоҳ мутолиаи самтҳои илмии ин ё он соҳа нақши бочилои худро дар таҷдиду такмили илму амали ин чехраи мондагори миллати тоҷик гузоштааст. Баъдан қору пайкори ин чехраи ҷовидона дар Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи устод Рӯдакӣ, ки муҳимтарин маркази бонуфузи фарҳангу адаби миллати моро фарогир мебошад, басо банур мондагор аст.

Хидмати шоистаи Устод дар ин боргоҳи хирад, пеш аз ҳама, баҳри ба амал пайвастании тадқиқотҳои мукаммали бисёрҷилдаи «Грамматикаи забони адабии тоҷик», «Куллииҳои илмии фолклори тоҷик», «Таърихи адабиёти советии тоҷик», «Луғати русӣ-тоҷикӣ» ва силсилаи тадқиқотҳои мухталифи олимони ин боргоҳи хирад басо бузург аст.

Ёдовар мегардем, ки барои рушду нумуи қамолоти А. Маниёзов хидмати самимонаи устод Ш. Ҳусейнзода шоистаи таҳсин аст. Ин гуна муносибати ҷонсӯзонаи Шарифҷон Ҳусейнзода нисбат ба Абдуқодир Маниёзов воқеан андарзпазир мебошад. Ба муносибати садумин солгарди ёдбуди Ш. Ҳусейнзода, ки банди ба сифати шамъи хотир китоби «Устоди бузургмеҳр»-ро барояшон ҷун нишони эҳтиром пешкаш доштам, таъкид намуданд: «Шумо қори хуберо анҷом медиҳед, ҳамеша дар навиштаҳои шумо нисбат ба устодонамон ҳусни эҳтиром риоя мегардад. Ман ҳам бисёр чизҳои

гуфтание дорам ва як силсила ёддоштхову хикояхоём мавчуданд, ки то кунун рӯи чопро надидаанд. Холо як лахзаро ёдовар мегардам: Ин ҷониб дар курси дуюм ба духтаре шинос гардидам, ки падари он кас дар ҳукумати он замон мақоми вазирӣ дошт. Ба устод Ш. Хусейнзода дар хусуси хонадоршавӣ муроҷиат намудам. Он кас қомилан зид буданашонро исрор карданд. Пас аз чанд вақт, ки холо ҳамагӣ донишҷӯи аълохон будаму ҳалос, устодро бо илтимосу тазарруъ ба хостгорӣ фиристодам. Падари духтар ваъдаро танҳо пас аз хатми Донишгоҳ доданд. Билохира, устод бо илтиҷову тазарруӣ ман бори дигар ба хонаи падари духтар рафта, маро хонадор намуданд.

Албатта, ин хидмати падарона буд. Он кас ҳамеша бо ман, мисли Матину Умед (писаронашон) муносибат ва ҳатто ба маротиб зиёдтар эҳтиром мегузошанд. Ин гуна ёрии бегаразро дар зиндагии ман домулло Ш. Хусейнзода хеле зиёд кардаанд, ки ҳамеша бо некӣ ёд меорам.

Дарвоқеъ устод Ш. Хусейнзода ба ҳама шогирдонашон чунин муносибати ғамхоронаву падаронаро арзонӣ доштаанд, ки банда низ аз чунин муносибаташон бархурдор будаам».

Яқинан бо пешниҳоду хидояти устод Ш. Хусейнзода Абдуқодир Маниёзов масири илмро пеш гирифт.

Ёди ёри меҳрубон

Чунон ки мебинем, устод А. Маниёзов яке аз нахустин олимони айнишинос аст, ки силсилаи мақолаҳои ӯ «Шеърҳои инқилобии С. Айни», «Фаъолияти журналисти С. Айни», «Нахустин шеърҳои устод Айни» ва дигарҳо ба таърифи расида буданд. Дар шинохти назари публицисти устод Айни заҳмат кашида, зери назари донишманди маъруф Брагинский И.С. рисолаи номзадиро дар мавзӯи «Марҳалаҳои аввали эҷодиёти С. Айни ва мавқеи он дар адабиёти инқилобии Шарқи наздик» пешниҳод намуда, бо баҳои баланд сазовори унвони номзоди илми филологӣ гардид.

Ин рисоларо устод дар соли 1958 ба ҷоп расониданд, ки нахустин тадқиқоти монографияе бо фаъолияти гуногунсоҳаи устод Айни ва фароҳназарии ӯ бо далоили боварбахш ба ҷоп расида буд. Пас аз он китоби нисбатан ҷомеатареро устод зимни унвони «Ашъори мунтахаб» ба ҷоп расониданд, ки ашъори С. Айни дар он гирдоварӣ гардида, то ба ханӯзи мавриди истифодаи айнишиносон мебошад.

Хусусияти дигари тароши калами устод А. Маниёзовро дар таҳияи китобҳои дарсӣ дидан мумкин аст. Ӯ барои мактабиён китобҳои дарсии «Адабиёти советии тоҷик» барои синфи 8 (бо ҳамкориҳои М. Шукуров ва Я. Исоев), «Адабиёти ватан» барои синфи 4 (бо ҳамкориҳои А. Абдувалиев)–ро навиштааст. Хусусияти аслии ин китобҳо дар он

Ёди ёри меҳрубон

аст, ки муаллиф ба методи таълими адабиёт аз сода ба мураккаб тавачҷӯх намуда, синну соли мактабиёнро ба инобат гирифтааст.

Устод дар баробари дониши фарохи илмиву назарӣ мутарчими чирадасти амиқназар буданд, ки шоҳкорҳои «Хамсат-ул-мутаҳайирин»-и Мир Алишери Навоӣ (ду нашр) «Саргузашти Руал Амундсен»-и А. Яковлев, «Тоҷикон»-и Б. Ғафуров (ду ҷилд) бо ҳамкориҳои академик М. Шукуров, «Безабон»-и Б.Г. Короленко ва ғайраҳоро метавон аз зумраи самти мутарҷимии ӯ пазируфт. Бояд зикр намуд, ки яке аз хусусиятҳои тарҷумаҳои устод А.Маниёзов дар содагиву раванӣ, оҳангнокиву бамавридӣ ва ҷо ба ҷо гузаронидани калимаву ибора ва зарбулмасалу мақолаҳост, ки устод ҳамеша ҳар нуктаро бамаврид истифода бурда, сабку услуб ва тарзу тариқи забони асло риоядорӣ кардаанд. Аз ҷама муҳим ин аст, ки забони классикии асарҳои Мир Алишери Навоӣ ҳарчанд, ки устод онро аз забони классикии туркӣ тарҷума кардаанд, ҳеҷ пайҳас намебарем, ки он тарҷума бошад, балки ҳамон сабку услуби нигориши адиби номвар ва забони асри миёнагии он комилан ниғаҳдорӣ шудааст.

Ин гуна муносибати мутарҷим воқеан қобили қабул ва барои тарҷумонҳои ҷавон як навъи хеле боарзиши андарзи маслакӣ маҳсуб мебошад.

Тарафи дигари ин масъала боз ҳам пахноӣ фароҳ дорад, зеро дар он рӯзгори ҳафтадсолаи

Ёди ёри меҳрубон

ҳамқисмати мардумони мамлакати шӯроҳо, ки акнун идае он замони шукуфои ҳамагониро «барҷомонда», «нобачо» ва «коҳишёфта» мегӯянд менависанд (ва инҷониб истисно нестанд), воқеъбинона назар афканем, мебинем, ки мардумони гуногунмиллату мухталиф-мазҳаб зимни як ормон ормони инсони камолёфта зистан, дасти кӯмаки бедарег ба пирони барҷомондаву заифу нотавон, сила намудани сари беваю бечора ва ятимону бекасон ҳадафи ниҳои давлати адолати иҷтимоидошта будааст. Аз ин нигоҳ, вобаста ба чашну маърақаҳои мухталифи мамолики пахновар ва масоили равобити адабу фарҳанги кишвари Шӯроҳо устод Абдуқодир Маниёзов сахми асосгузори адабиёти навини мо – С. Айниро дар резишгоҳи тамаддуни умумишӯравии адабиёти рус ёдоварӣ намудаанд. Ин гуна ҳаммаромиро дар мақолаҳои «Сардафтари адабиёти инқилобии Латвия», «Дӯсти беназир», «Таронасарои инқилоб» ва китоби «Адибони Тоҷикистон» бо ҳамкориҳои М. Левин ба чоп расонидаанд. Хусусияти боарзиши ин китоб дар он буд, ки устод А. Маниёзов ба муҳимтарин асарҳои адибони тоҷик аҳамияти ин вижагиро риоя карда, ба ин маънӣ вазъи назму наср ва танқиди адабиву драматургияи кишвари моро ба мардумони русзабону русихони мамолики дуру наздики кишвари муштараки Шӯравӣ муаррафӣ намудаанд.

Баргузидатарин хусусияти шахсияти мондагории устод А. Маниёзовро месазад, ки дар наттокии ин чехраи зиндаёд баршуморид. Овози марғуладори мутантан, садои махмалини басо нозуки дилкаш ва лаҳни чолибу чаззоби ин суханвари фозил ҳамеша махфили маҷлисҳои шоҳонаву олимонаро зебу оро меод. Субҳу шомгоҳон садои симо аз андарзҳои Рӯдакиву Ибни Сино, Ҳофизу Камол, Ҷомиву Хусайн Воиз ва Айниву Лоҳутӣ дар ғӯиши нозукадои устод А. Маниёзов ба самъи мардумонамон чун қути қон мерасид.

Лаҳзае, ки овози ин фозили нозукадоро дар садои симои ҷумҳурӣ паҳн мешуд, мардум дунё-дунё андарз, ҷаҳон-ҷаҳон лаззат ва олам-олам хирадро дар замири хеш эҳсосу фарогир менамуданд.

Ёдовар мегардем, ки бо иштироки бевоситаи ин суханвари шаҳир бисёр наворҳои шоҳкории фонди тилоии радиои ҷумҳурӣ, хушбахтона, маҳфузанд, ки ба диди инҷониб мактаби хосаи тарбиявии наттоқиро густариш медиҳанд.

Хушбахтона, бо дурандешии собиқ раиси шаҳри Қўрғонтеппа Қурбонова Руқия Атоевна соли сипаригардида устодро даъват карда, бо иштироки ин чехраи зинданом мактаби ҷавонони наттоқро таъсис доданд. Акнун зарур аст, ки тамоми маводи сабтшудаи фонди тилоии радио мавриди истифода қарор дошта бошанд, зеро мактабу маорифи кишвар

Ёди ёри меҳрубон

аз гуфторҳои М. Воҳидову А. Маниёзов, ки воқеан мактаби хосаи таблиғгарони шеър адаби миллати соҳибфарҳанги мо мебошанд ва мондагориву ҷовидонагии онро низ бидуни шубҳа таҳким мебахшанд, баҳраи зиёде бардоранд.

Солҳои охир, ки устод дар Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон - «Пайванд» нақши раиси кумитаи иҷроияи ин ташкилоти мардумиро бар ўҳда доштанд, дар пайванди маънавии мардумонамон саҳми назаррасро низ гузоштаанд. Ёдашон ба хайр!

Рӯзӣ Ахмад

ХАЙРАНДЕШ*

Зиндагӣ мураккаб аст, пастиву баландихон зиёде дорад. Инсонӣ некӯ ҳамеша роҳи дурустро интиҳоб менамояд, аз гармиву сардиҳои рӯзгор рӯхафтода намешавад, пайваста дар киштзори зиндагӣ тухми некӯӣ мекорад.

Мо Абдуқодир Маниёзовро дар радифи чунин инсонҳои шариф, дурандеш ва накӯкору хайрхох мешуморем. Эшон дар тӯли рӯзгори хеш пайваста ҷиҳати нашъунамои забон, адабиёт, луғату истилоҳ ва фарҳанги халқамон талош варзидаанд. Дар душвортарин ва ҳассостарин лаҳзаҳои халқи тоҷик ин фарзанди арҷманди миллат сарварии яке аз Институтҳои сернуфус ва муҳими Академияи Улуми Ҷумҳурии Тоҷикистонро бар ўҳда дошанд. Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ таҳти сарварии эшон анъанаҳои неки фарзандони

* Мақолаи мазкур ва шеърҳои Ҳакназар Ғоиб, Салимшо Ҳалимшо ва Алӣ Бобочон аз маҷмӯаи «Ситораи ихлос» (Абдуқодир Маниёзов), ки бо эҳтимоми шоир Алӣ Бобочон (Душанбе, 2000, 108 саҳ.) таҳия ва тадвин гардидааст, гирифта шудааст.

Ёди ёри меҳрубон

зиндаёди халкамон - устодон Садриддин Айнӣ, Бобочон Ғафуров, Муҳаммад Осимӣ, Абдулғанӣ Мирзоев, Шарифчон Ҳусейнзода, Носирчон Маъсумӣ, Холик Мирзозода, Бобочон Ниёзмуҳаммадов, Муллоҷон Фазилов, Раҳим Ҳошим, Тӯракул Зехнӣ ва дигаронро идома дода, бо устодони арҷманди мо Муҳаммадҷон Шукуров, Раҷаб Амонов, Шарофиддин Рустамов, Расулхон Ҳодизода, Бозор Тилавзод, Додихудо Саймиддинов, Ҳамрокул Шодикулов ва дигарон кӯшиш ба харҷ меоданд, ки дар ҷумҳурии улуми забон ва адабиётшиносӣ, фолклоршиносӣ ва умуман филологияи тоҷик дар пояҳои баланди илмӣ қарор гирифта бошад.

Саҳми Абдуқодир Маниёзов дар соҳаи илми эроншиносӣ назаррас аст. Бо кӯшиш ва ибтикори ин шахси фозил ва арӯзии нодир як идда адабиётшиносон рисолаҳои номзадӣ ва духтурӣ таълиф намуда, соҳиби унвон гардидаанд. Ва дар соҳаи ташвиқу тарғиби адабиёти гузашта, муосир, луғатсозӣ ва фарҳанги халкамон дар пажӯҳишгоҳҳо, донишгоҳҳои ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Осиёи Марказӣ қору пайкор менамоянд. Бо ташаббус ва ғайрату кӯшиши ӯ дар ҷумҳурии илми айнишиносӣ ба пояҳои баланд расида, махсусан фаъолияти худшиносӣ ва шоирии поягузори адабиёти навини халқҳои тоҷику ўзбек устод Айнӣ ҳаллу фасл гардидааст.

Ёди ёри меҳрубон

Хизматҳои Абдуқодир Маниёзов дар соҳаи таҳқиқ ва баррасии илми тоҷикшиносӣ ва ховаршиносӣ хеле серсоҳа аст. Дар назари аввал сахл намояд ҳам, ҳангоме ки кас бо мақола ва рисолаҳои гуногуни устод шинос мешавад, дармеёбад, ки заҳмату меҳнаташ беҳуда сарф нашудааст.

Ёд дорам, то солҳои панҷоҳ дар соҳаи наттоқӣ шахсоне хунарнамоӣ менамуданд, ки мактабҳои олии хунарии Русияро хатм намуда, шеърӣ тоҷикиро чун назми адабиёти рус ба самъи шунавандаи тоҷик хушқу беболу пар мерасониданд. Дар натиҷаи ноогоҳӣ аз табиати шеърӣ тоҷикӣ, яъне надонистани илми арӯз ва робитаи мусиқии шеърӣ форсӣ бо арӯз ҳангоми кироати шеър аз ҷониби чунин ашхос назми мо чун садои мурғи беболу пар, нофорам ва дилбазан ба гӯш мерасид. Ба чунин падидаи номатлуб устод Абдуқодир Маниёзов хотима гузоштан. Ба тавассути он кас ва роҳнамоии эшон ҷавононе ба радио ва телевизиони ҷумҳурӣ ҷалб гардида, матнҳои тоҷикии форсиро мувофиқи табиати шеърӣ форсӣ тақаллум мекардагӣ шуданд. Дар ин байн як гурӯҳ ҷавонони соҳибистеъдод ба мактаби олии театрии Давлатии Шаҳри Маскав (ГИТИС) пазируфта шуданд, онҳо хунари наттоқиро аз устодонашон Абдуқодир Маниёзов, Субҳон Раҳмат ва Салоҳ Солеҳ омӯхтанд. Аз байни онҳо шодравон Маҳмудҷон Воҳидов аз нигоҳи кироати шеърӣ тоҷикӣ ба дараҷаи баланд расид. Ҳоли ҳозир,

хушбахтона, такаллуми лафзи форсии тоҷикӣ ва кироати шеъри мо ба пояҳои баланд қарор доранд, ки дар ин чода мавқеи Донишгоҳи хунароҳи зебои ба номи Мирзо Турсунзода, ки устод дар он чо низ аз арӯз дарс меғуфтанд, назаррас мебошад. Бояд тазаккур дод, ки дар фонди тиллоии садо ва симои тоҷик матнҳои ҳикоя, лавҳа, мақола ва махсусан шеърҳои шуарои классикӣ ва шоирони муосирӣ моро дар кироати устод маҳфуз медоранд, ки дар онҳо хунарофаринӣ ва истеъдоди ғавқулодаи ровӣ ва санъатвариӣ ин фарзанди соҳибистеъдоди халқамон мучассам гаштааст. Ҳоло, бидуни муболиға гуфта метавонем, ки дар ҷумҳурии мо мактаби махсуси арӯзшиносӣ бо ташаббуси устод Шарифҷон Ҳусейнзода ва шоғирди он кас Абдуқодир Маниёзов арзи ҳастӣ менамояд. Як идда мутахассисини варзида ба воя расидаанд, ки ин соҳаи муҳими адабиётшиносиро бомуваффақият пеш мебаранд.

Устод Маниёзов донишманди қомуснигор ва луғатсози соҳибтаҷрибае низ мебошанд, ки чандин сол тахти сарпарастиӣ эшон Сарредаксияи илмӣи Энциклопедии Шӯравии Тоҷик ғавқолият дошт. Ва ҳайати сарредаксияи илмӣи ин муассиса, ки дар он бисёр донишмандон ва олиму адибони номи ҷумҳурӣ қор қардаанд, аз роҳбарӣ ва қордонии Абдуқодир Маниёзов изҳори ризоят мекунанд ва дар ҳаққи устод суҳанҳои нек меғӯянд. Устод Маниёзов

Ёди ёри меҳрубон

бо онҳо ҳамеша дар робитаи ҳасана буданд ва ба ҳар яки онҳо хусни таваҷҷӯҳ доштаанд, чихати пешбурди кори қомуснигорӣ маслиҳатҳои муфид медоданд ва ҳуди эшон яке аз соҳибқаламони мумтоз буда, таҳрирашон мӯшиқофона ва хеле дақиқназарона сурат мегирифт ва матлабро мӯҷаз ва дақиқ ифода менамуданд.

Банда, ки баъди хатми донишгоҳи Давлатии Тоҷикистон соли 1958 ба шӯъбаи фолклори Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ ба кор омадаам, устодро аз наздик мешиносам. Устод аввал дар ин пажӯҳишгоҳ вазифаи ҷонишини раис ва, сипас, раиси ин муассисаи барои илму фарҳанги ҷумҳурӣ ниҳоят заруриро ба ўҳда доштанд. Аз рӯзгор ва қору бори устод, аз таҳаввулот ва дигаргуниҳои илмӣ ва рӯйдодҳои фарҳангие, ки дар ҷумҳурӣ тавассути олимони варзидаи Институти забон ва адабиёти Рӯдакӣ бо сарпарастии Абдуқодир Маниёзов рӯй додааст, хотироти зиёдеро овардан мумкин аст.

Устод Абдуқодир Маниёзов барои мо кормандони пажӯҳишгоҳ роҳбари дурандешу ғамхор, шахси ботаҳаммул ва инсонии солору маслиҳатгари ба дилу дида наздик буданд. Эшон бо хурду бузург ва соҳибунвону олимақом яксон буданд, ҳамеша ба ҷавонон падарвор муносибат доштанд ва эҳтироми бузургсолонро бо одоби шарқӣ бисёр малех ба ҷо меоварданд. Аммо дар

Ёди ёри меҳрубон

вакти муҳокима ва баррасии ин ва ё он масоили илмӣ ҷонибдори адолати илмӣ буданд. Ҳадафи устод як буд: кӯмак ба корафтодагон ва дифои манфиатҳои халқу давлат ва ҷонибдории мероси фарҳангии халқи тоҷик аз диди таърихият ва адолати иҷтимоӣ.

Мавридхое буд, ки дар пажӯҳишгоҳи мо баъзе устодон ва дӯстонамон ба хоҳири кайк пӯстинро месӯхтанд. Ба сари устод ба сад баҳона санги маломат мезаданд. Дар чунин мавридҳо низ Абдуқодир Маниёзов худро солор нигоҳ медоштанд, наме-ранҷиданд ва гилаҳоятон болои дида гӯён бо онҳо муносибат менамуданд. Ва зиндагӣ собит сохт, ки ҳақ бар ҷониби кист.

Баҳори соли 1988 як гурӯҳ олимони ховаршинос бо сардории ноибраиси Академияи илмҳои ҷумҳурӣ, шодравон Ҳабибулло Саидмуродов бо даъвати ҳукумати Ҷумҳурии Ўзбекистони бародар чихати таҷлили ҷашни 80-солагии зодрӯзи Арбоби Шоистаи илми Ҷумҳуриҳои Тоҷикистон ва Ўзбекистон, шарқшиноси машҳур академик Абдулғанӣ Мирзоев ба зодгоҳашон - ноҳияи Китоби вилояти Қашқадарё сафар доштем. Дар ҳайати Тоҷикистон академик Рачаб Амонов, Абдуғаффор Ашӯров, Акбар Турсунов, Аълоҳон Афсаҳзод, Камол Айнӣ, Зоҳир Аҳрорӣ, Амрияздон Алимардонов, писари академик Мирзоев Масрур ва чанд нафар рӯзноманигорон буданд. Сафарамон субҳи 10 май сурат гирифт. Роҳ тӯлонӣ буд.

Ёди ёри меҳрубон

Чун хама аҳли фарҳанг буданд, дар роҳ бештар шеърхонӣ мекардем, латифаҳои намакин гуфта шӯхиҳо менамудем. Моро дар сарҳади вилояти Қашқадарё, дар Чакчак ном мавзеъ, ки посгоҳи боҳашамати нозирони роҳи умури дохилии ноҳияи Дехконободи вилояти Қашқадарё мебошад, котиби Кумитаи вилоятии хизби коммунисти Ўзбекистон хонум Мирова ва котибони хизбии кумитаи ноҳияи Дехконобод ва боз чанд тани расмӣ бо нону намак гарму чӯшон истикбол намуданд. Ҳайати моро ба меҳмонхонаи нозирони роҳ, ки дар ҷои хушманзара, байни гулу гулзор воқеъ буд ва дар он ҷо мизи дарозеро бо тамоми нозу неъмат оро дода буданд, даъват намуданд. Дар давоми сафари мо, ки чанд рӯз идома ёфт, устод Абдуқодир Маниёзов дар даъватҳо ва сӯҳбатҳо шеър мехонданд, шодбошиҳо мегуфтанд. Аз Академияи улуми Ўзбекистон бо сарвариини оибапрезиденти он, ховаршиносони номӣ ва шоиру нависандаҳои Ўзбекистони бародар дар конференсияи илмӣ сайёр, ки дар маҷлисгоҳи ҳукумати ноҳияи Китоб ва хангоми ифтитоҳи нимпайкараи устод Абдулғанӣ Мирзоев дар зодгоҳашон деҳаи Варгонза ва мактаби хушсоҳти замонавӣ ба номи шарқшиноси маъруф баргузор гардид, дар катори олимони тоҷик ховаршиносони ўзбек ва Шоири Халқии Ўзбекистон Абдулло Орифов нутқ эрон намуд ва аз шеърҳои Мавлоно Ҷомӣ хонд. Ҷашни 80-солагии академик Мирзоев ба

Ёди ёри меҳрубон

мачмаи дӯстии халқҳои ўзбеку тоҷик табдил гардид. Нишасте, ки бегоҳии рӯзи аввали сафарамон дар оғӯши табиати тарабхонаи «Ҳазор чанор» сурат гирифт, хеле бошукӯҳ ва ба дараҷаи олӣ буд. Аз ҷониби Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбари ҳайат - ноибпрезиденти АИ Тоҷикистон Ҳабибуллоҳ Саидмуродов, академик Раҷаб Амонов, узвҳои вобастаи академия - устодон Абдуқодир Маниёзов, Абдуғаффор Ашӯров ва дигарон суҳбатҳои самимӣ аз дӯстиву бародарӣ гуфта, хизмати академик Абдулғанӣ Мирзоев-ро дар соҳаи ховаршиносӣ таъкид намуданд, роҷеъ ба аҳамияти ҷаҳонии мактаби шарқшиносии тоҷик, ки асосгузори он Мирзоев мебошад, ибрози назар намуданд. Дар суҳбатҳои олимони ўзбек хизмати бузурги академик Мирзоев дар илми шарқшиносии Ўзбекистон низ таъкид ёфт. Рӯзи 11 май меҳмононро сарварони хоҷагии анорпарварии деҳаи Варгонза бо раҳбарии раиси он - шахси кордону инсондӯст Очил Рӯзиев дар фароғатгоҳи «Бодомзор» дар назди рӯди Кешкрӯд (Қашқадарё) даъват кард. Дар ин ҷо устод Маниёзов шеърҳои бисёр кироат намуданд. Ашъори оламгири Ҳофиз, Навоӣ ва Мирзо Турсунзодаро бо маҳорати бузург кироат намуданд. Аҳли нишаст аз истеъдоди худодод ва маҳорати фавқулода бузурги устод Маниёзов дар шигифт монданд. Дӯстони ўзбек ба устод боз наздиктар ва қарин гардиданд. Ба тавассути ширкати ин шахси начиб сафари ёдбуди

Ёди ёри меҳрубон

академик Мирзоев хеле хотирнишин ва муфид гузашт.

Баъди ба Душанбе баргаштанамон рӯзе устод Маниёзов маро ба қабулгоҳашон хонда хеле суханҳои нек гуфтанд. Аз ҷумла таъкид намуданд, ки тоҷикони вилояти Қашқадарё, хосатан ҳамватанони устод Мирзоев аз тоҷикони асл будаанд. Эшон изҳори қаноатмандӣ ва таъкид кард, ки ҷиҳати омӯзиш, гирдоварӣ ва таҳқиқу ба ҷоп ҳозир сохтани эҷодиёти шифоҳии мардуми ин маҳал, гӯиш ва тарзи зиндагиву шугли онҳо ҳар чӣ зарурат пеш ояд, ба он кас мурочиат намоем, кӯмаки аз дасташон меомадаро дарег нахоҳанд дошт. Дар ҳақиқат, устод ба гуфторашон содик монданд. Мо ҳамроҳи Абдурашид Қодиров бо раҳнамоии академик Рачаб Амонов ва дастгирии бевоситаи устод Маниёзов намунаҳои фолклори тоҷикони ин вилоятро дар се ҷилд нашр кунондем.

Хизмати устод Абдуқодир Маниёзовро бояд дар бобати аз нав тармим гардидани бинои Институти забон ва адабиёти Рӯдакӣ ва ба таври бояду шояд ҷо ба ҷо шудани шӯъбаҳои пажӯҳишгоҳ хотирнишон сохт. Мо, ки шоҳиди ин корҳо ҳастем, медидем, ки устод бо сарвари устоҳои тармимгар ва ҷонишини директор оид ба корҳои хоҷагӣ чӣ навъ бархӯрдҳо мекарданд. Қариб ҳар рӯз худашон корҳои тармимгаронро бо ҳамроҳии ҷонишинашон Додихудо Саймидинов зери назорат гирифта,

Ёди ёри меҳрубон

маблағҳои заруриро бо бисёр мушкилиҳо пайдо мекарданд, сарфа намуда, барои зудтару хушсифат анҷом пазируфтани таъмири бино саҳми асосиро ҳудашон гузоштаанд.

Устод дар садади анҷом додани таҳқиқоти перомуни арӯзи тоҷик буданд, ки бо маслиҳат ва хидояти устодони шодравон Шарифҷон Ҳусейнзода ва Носирҷон Маъсумӣ ба ин кор шурӯъ намуда гардида буд. Мо – шогирдон ва дӯстонашон аз устод Арӯзӣ рисолаи арӯзии комилро интизор будем, ки илми филологияи тоҷик низ ниёзманди он буд. Устод шояд тадқиқотро дар мавриди шинохти арӯзи тоҷик анҷом дода бошанд, вале мо намедонем. Агар чунин амал анҷом ёфта бошад, кори хубест ва он ҳарчӣ тезтар бояд дастраси хонандагон ва ниёзмандони шеъри тоҷик гардад.

Абдухолиқи НАБАВИ

Шамсиддини СОЛЕХ

МАРДЕ АЗ ТАБОРИ ХУРШЕД

Хар яки мо устод Абдуқодир Маниёзовро аз айёми хурдсолӣ, пеш аз он ки бо эшон бевосита ҳамсӯхбат шуда бошем, мешиносем. Инро сабаб он аст, ки эшон аз афроди пешрави фарҳанги мо буданд, ки дар шахси худ лаҳну садо, маънавият ва фарҳангу одоби аслии мардуми тоҷикро таҷассум карда буданд. Устод Абдуқодир Маниёзов аз ҷумлаи он шахсиятҳое буданд, ки рӯзгори ҷомеаи моро ҳам бо ҳузурашон, ҳам бо фаъолияти пайвастаи ҷамъиятиашон ва ҳам бо садои рӯҳнавозу дилгармкунандашон, ки зуд-зуд тариқи садогу симо танинандоз мегардид, рангу ҷилои нав медоданд ва дилҳои хастаи моро гармӣ ва рӯҳу ҷонро тавон бахшида, умеду имонамонро ба оянда қавӣ мегардониданд. Агар ҳар як нафаре, ки даъвои фарҳангӣ ва зиёӣ буданро дорад, дар тӯли даҳ-понздаҳ соли охир аз сад даҳ фисади ин хизмати устодро мекард, шояд кишвари мо имрӯз хеле пеш мерафт ва рӯзгори мардуми мо аз ин ҳам ободу дилработар мегардид. Вале афсӯс, ки чунин бахти

Ёди ёри меҳрубон

баланди ба халку Ватан хизмат намудан на ба ҳар кас насиб мешавад.

Абдуқодир Маниёзов аз зумраи фарзандони бузурги миллати тоҷик будаанд, ки вазифа ва қарзи фарзандии хешро дар назди халку миллат бо сари баланд ба анҷом расонидаанд.

Имрӯз устод Маниёзов ҳамроҳу ҳамсафи мо нестанд. Мо дар ин рӯзҳое, ки эшонро аз даст додем, набудани он касро бештару амиқтар дарк менамоем, ба рӯзгор ва корномаи фарҳангии устод, махсусан ба он солҳое, ки хушбахтона қисмат насиб гардонид, ки бо эшон ҳамкорӣ дошта бошем, назар меандозем. Ва лаҳзаҳои хуш, сӯҳбатҳои дилгармкунанда, насихату раҳнамоиҳои устодонаву ғамхоронашон пеши назар меояд. Зеро устод дар баробари дониши комилу фарогир шахсияти рӯшан, устод ва раҳнамою раҳбари оқилу доно, некӯқирдор ва оқибатандеш буданд. Дар тӯли солиёни зиёд, ки устод сарвари Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакиро ба ӯҳда доштанд, боре надидаем, ки касе ва ё корафтадае аз ҳузури эшон бо таъби хира ва ё нороҳат баромада бошад. Эшон ҳамеша кӯшиш мекарданд, ки мушкилаҳоро мувофиқи дили корафтада ва ба манфиати ӯ ҳаллу фасл намоянд. Вале, афсӯс, ки моҳияти ин қабил амалу хислатҳои некро на ҳама дарку маърифат карда метавонистанд. Буданд касоне, ки ба эшон борҳо густоҳӣ намудаанд, вале бо гузашти айём ва таҷрибаи рӯзгор аксари

Ёди ёри меҳрубон

онҳо аз ин амалҳои нисбат ба устод равонидаашон пушаймон гардида, рӯ ба рӯ ва ё гоибона аз он кас узрҳои намудаанд. Бузургии устод дар он зоҳир мешуд, ки эшон дар дил нисбат ба касе кина намегирифтанд ва ҳатто бо бадгӯёну бадхоҳонашон аз хеш муносибати гарму самимӣ зоҳир мекарданд. Устод Маниёзов дар ниҳоди хеш аз падару модар, аз мухити зисту макони тарбияида, аз устодону ҳамкорон пеш аз ҳама як ҳислат - некӯкорино ба ирс гирифта буданд. Ва дар тамоми умри худ дар ҳар муассисае, ки қору сарварӣ карда бошад, ба кормандони он, мутахассисони ҷавон, аҳли адаб, баҳусус, дар рӯзҳои мушкилашон ҳамеша дасти кӯмак дароз кардаанд. Мо ҳама аз эшон ёрӣ ва меҳрубониҳо дидаем. Устод инсонӣ бузург ва соҳиби фарҳанги баланде буданд.

Ёд дорем, боре эшон бо таъби болида ба кормандони ҷавони Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёт дастур дода, онҳоро ба бештар навиштани корҳои илмӣ тарғиб менамуданд. Дар аснои сӯҳбат аз тангии вақти хеш шикоят намуда гуфтанд, ки ман дар сарнакшаю андешаҳои зиёде доштам, вале умри ман сарфи маъмурияти илм шуд. Шумо медонед, ки модонишмандони варзидаи зиёд дорем, вале дар байни онҳо кам касеро метавон пайдо кард, ки илмро, равандҳои пажӯҳиширо идора карда, ба олимони, ки голибан ашхоси нозук мебошанд, кор карда тавонад. Намунаи чунин афрод устод Осимӣ буданд ва мо ҳам

Ёди ёри меҳрубон

кӯшиш кардем, ки ворис ва давомдихандаи кори эшон бошем.

Дар баробари ин ҳама устод Абдуқодир Маниёзов дар ҳама риштаҳои илмии филологияи тоҷик ворид буданд ва самтҳои рушди пажӯҳиши аксари соҳаҳои амиқ ва вобаста ба табиат ва талаби он соҳа дарк менамуданд. Ҳангоми баррасии мавзӯҳо ва равишҳои тадқиқотӣ эшон ба ҳайси эксперти (коршиноси) асосӣ изҳори андеша мекарданд. Дар омади суҳан бояд гуфт, ки устод аз донишмандони тавоноии забон ва адаби форсӣ ба шумор меомаданд. Ин ҳикмат, ки доништан гуфта тавоништан аст, ба фаъолияти Абдуқодир Маниёзов сад дар сад мувофиқ меояд. Дар суҳанронии бадеҳие, ки дар ҷаласа ва ё дар садо ва симо менамуданд, ончунон ба мантиқ ва табиати мавзӯ мувофиқ ҳарф мезаданд, ки ягон калимаи бечое ба он роҳ намеёфт ва моҳияти масъаларо ба рӯшаниии том бармало месохтанд, гӯё дар ин масъала чандин вақт тайёрӣ дида бошанд. Ин хусни гуфторро садои маҳмалини эшон як бар чанд меафзуд ва пай бурдан душвор набуд, ки муҳовараҳои устод аз вуқуфи комил ба моҳияту табиати илми суҳаншиносӣ ва ворид буданашон ба ҳунари суҳанварӣ сарчашма мегирад. Умед аст, ки он ҳама кироату хонишҳои адабии эшон фақат дар архиви садо ва симо маҳфуз намонда, тавассути забт дар диску косетҳо ба

Ёди ёри меҳрубон

дӯстдорони забон, адабиёт ва лаҳни ширини забону гуфтори тоҷикӣ пешниҳод карда мешавад.

Мо шоҳиди он ҳастем, ки устод дар тадқиқи адабиёт низ хеле дақиқназар буданд. Аз мутолиаи тадқиқоти эшон «Публицистика ва назми устод С. Айни» (1958) маълум мешавад, ки бунёди андешаи муаллиф хеле қавӣ ва дар заминаи далелу аркоми зиёди таърихӣ ва илмиву адабӣ ба миён омада, ҷанбаи пурқуввати назарӣ ва дастурӣ дорад. Дар он ташаккули устод Айни ба сифати шоиру публицист ва умуман чун як адиби навоар ва ходими ҷамъиятӣ хеле асоснок ва бозғатимод мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Устод ба мавқеи Садриддин Айни ба ҷараёни ҷадидия, иштироки ӯ дар ҷамъият ва нашрияҳои он баҳои беғарази илмӣ додаанд. На Айниро ба ҳама ҷабҳаҳои ин нахзат пуриштирок ва на ӯро аз ин ҷараён берун хондаанд. Масалан, эшон ба сароҳат менависанд, ки устод Айни дар саҳифаҳои рӯзномаи «Бухорои шариф» начандон ғаъл будааст, балки ҳатто чун муаллиф иштирок накардааст. Аммо баъзе аз аҳли тадқиқ аз рӯи эҳсосот устодро ба он гунаҳгор кардаанд, ки эшон гӯё бо ин амалашон Айниро аз ҷадидия дур нигоҳ доштани шудаанд. Аммо ҳақиқати таърихӣ ва воқеият чунин аст: устод Айни агарчи дар ғаъолияти ҷараёни ҷадидия бо роҳи ташкили мактаб ва таълифи китобҳои дарсӣ иштироки ғаъл дошт ва ба нашр оғоз кардани рӯзномаи нахустини тоҷикиро

Ёди ёри меҳрубон

ба куллі чонибдор буд, вале дар онҳо бо навиштани мақола ва ё чопи шеър дигар осори насрӣ иштирок накардааст ва худ низ дар ин масъала чизе намегӯяд. Аммо, муҳимтар аз ҳама, ин ба мавқеи Айнӣ дар ҷараёни рӯшанфикрии тоҷик латмае ворид намесозад, балки аз покизакорӣи устод Маниёзов гувоҳӣ медиҳад. Дарвоқеъ, андешаҳои Абдуқодир Маниёзов дар рисолаи мазкур дар бобати ибтикороти Айнӣ дар шеър ва навоварихои ӯ дар ин маврид низ хеле мушаххас, муҳокимаҳояш солим ва забонаш, сарфи назар аз олими ҷавон буданаш, хеле ҷуръавон мебошад.

Андешаи аҳли назар ва донишмандони воқеӣ низ дар ин масъала дигар аст. Боре устод Муҳаммадҷон Шақурии Бухороӣ дар як сӯҳбате ба ҳамкорон гуфтанд, ки: «Ман дар тӯли солҳои дароз рисолаву асарҳои зиёдеро хонда таҳрир намудаам, вале ягона асаре, ки хонда ягон ҳарфашро зиёду кам накарда бошам, ҳамин рисолаи Абдуқодир Маниёзов «Публицистика ва назми С. Айнӣ» мебошад. Абдуқодир асарашро бисёр босаводона навишта буд».

Хислати дигари нотакрори ин марди шариф он буд, ки эшон ҳар кореро, ки оғоз мекарданд, то ба охир онро поку ҳалол ба анҷом мерасониданд. Устод дар аксари ҳамоишҳои илмӣ, ки Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ доир менамуд, ба ҳайси суханрони асосӣ баромад карда, ҳозиринро ба

Ёди ёри меҳрубон

навтарин дастовардҳои илми филологияи тоҷик ошно менамуданд. Махсусан, дар ҷаласаҳои илмии «Солонаи Айнӣ», ки ҳамасола дар рӯзи таваллуди устод Айнӣ, 15 апрел, баргузор мегардад, эшон бидуни бозёфти тоза маъруза намекарданд. Имрӯз, агар мо он ҳама суҳанронҳои устод Абдуқодир Маниёзовро ҷамъоварӣ намоем, як китоби хубу бузурги илмӣ фароҳам хоҳад омад ва ин қарзи дӯстону шогирдони устод дар назди рӯҳи эшон аст, ки онҳо дар оянда бояд ин қорро анҷом бидиҳанд.

Ба сифати намуна ба як мақолаи илмии устод, ки соли 1960 дар иҷлоси «Солонаи Айнӣ» ба ҳайси маъруза пешниҳод намуда буданд, ишора менамоем. Ин мақола «Мулоҳизаҳо доир ба ташаккули насри С. Айнӣ» унвон дошт ва дар он муаллиф вазъи ҳамонвақтаи айнишиносиро баррасӣ намуда, тамоюлҳои асосии таҳқиқи минбаъдаи осори С. Айнӣро ба таври илмӣ мушаххас месозанд. Эшон ба муҳимтарин вежагиҳои насри устод Айнӣ ишора намуда, айнишиносиро даъват менамоянд, ки асарҳои нависандаро дар робитаю ҳамбастагӣ бо ҷараёнҳои адабии замонаш омӯзанд. Устод Маниёзов дар мақолаи мазкур бори нахуст масъалаи алоқаю пайванди ногустанӣ доштани насри Айнӣро бо адабиёти гузаштаи форсу тоҷик ба миён мегузоранд. Ҳамчунин таъкид менамоянд, ки «С. Айнӣ ханӯз дар солҳои таҳсили мадраса дар қатори назми классикон асарҳои насрии адибон ва

муаррихони гузаштаро меомӯхт». Ва, бешубҳа, ин ошноию таҷриба дар асарҳои насрии нависанда беасар нестанд.

Устод Маниёзов донишманди фарохназар буданд. Эшон ҳаргуна мавзӯ ва масоили илмиро аз чанд пахлӯ ва бо дарки моҳияти онҳо мавриди баррасӣ қарор медоданд, ки ин аз муҳимтарин сифатҳои олими воқеист.

Масалан, метавон гуфт, ки эшон яке аз донандагони хуби арӯзи тоҷикӣ ба шумор меомаданд. Донишманди арӯз вобаста ба талаботи маънавии устод, ки ба шинохту мутолиа ва баррасии забон, шеър ва қироати адабӣ сару қор дошт, бисёр муҳим буда, он ба ин ҳама риштаҳои фаъолияти он кас муназзамӣ ва таровати махсус мебахшид. Устод Маниёзов ҳатто хангоми сӯҳбати муқаррарӣ вазни ҳар як воҷаро риоя менамуданд. Ва эшон ба таҳқиқи вазни арӯз низ аз хеле барвақт сару қор доштаанд. Борҳо изҳор дошта буданд, ки ҳамроҳ бо устодашон Шарифҷон Ҳусейнзода дар таълифи баҳши арӯзи китоби таълимии синфи ҳаштум саҳм гирифта будаанд, баҳусус дар сохтани нақшаи ташаккули баҳрҳои фаръии арӯз. Ба ҳамин сабаб устод яке аз нахустин муҳаққиқоне буданд, ки дар мавзӯи вазни шеъри муосири тоҷик пажӯҳиш анҷом додаанд ва сурат гирифтани ҳасоиси вазни шеъри нави тоҷикиро натиҷаи шикастани вазни маъмулӣ (вазни арӯзи озод) ва ба ҳам омехтани вазнҳои мухталифи

арӯз ба шумор овардаанд. Мақолаи эшон таҳти унвони «Шеърӣ нав» ва баъзе масъалаҳои шеърӣ маҳз ба ҳамин мавзӯ бахшида шуда, ба қазияи сохти шеъри нави тоҷикӣ рӯшанӣ меандозад. Ба ҳамин монанд устод дар масъалаҳои шакли эҷодиёти Дақиқӣ, Абулқосим Лоҳутӣ, мусиқӣ дар шеъри Ҳофиз, мушкилаҳои омӯзиши эҷодиёти Аҳмади Дониш, ҳамосаи мардумии «Гурӯғлӣ», нақди адабӣ, тарҷума ва пайвандҳои адабӣ, имлои забони тоҷикӣ, таълифи китобҳои дарсӣ ва дигар масоили илми суҳаншиносии тоҷик асару мақолаҳои бунёди таълиф намудаанд.

Ба ин маънӣ, устод олими комил буданд, аммо корҳои маъмуриву роҳбарӣ вақти зиёди эшонро мегирифт. Марги нобахангом имкон надод, ки эшон ниятҳои зиёди илмиву эҷодӣ амонатро амалӣ созанд ва корҳои нотамомашонро ба охир расонанд. Анҷом додану ба нашр омода кардани корҳои нотамоми устод вазифаи дӯстону ҳамкорон ва шогирдонро ҳампешагонӣ эшон аст...

Устод Абдуқодир Маниёзов марде буданд аз табори хуршед. Эшон ба сони хуршед дар фазои фарҳанги мо тулӯъ намуданду дурахшиданд, дурахшон зистанд ва дурахшон моро тарк гуфтанд. Ёдашон ба хайр!

Алӣ Бобочон

МАКТАБИ МАЪРИФАТ

Охири асри бист ҳангоми дар Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон кор карданам рӯзномаи ҷумҳуриявии «Тоҷикистони советӣ» (ҳоло «Ҷумҳурият») ба банда фармуд, ки дар бораи роҳбарӣ ва услуби сарварии директори ин муассиса Абдуқодир Маниёзов мақолае нависам. Филфавр аз пайи иҷрои супориш шудам. Лозим омад, ки якчанд вақт бо мудирон ва ходимони илмии шӯъбаҳои институт сӯхбат карда, дар мавриди усули роҳбарӣ ва ранҷу заҳматҳои ин марди шариф мавод андӯзам. Ба ҳар пажӯҳишгари ин муассисаи бонуфуз рӯ оварам ва дар бораи сарварашон суоле диҳам, албатта, суҳанони саршори самимият ва сипосу ихлосмандона мешунидам. Ҳангоми чамъоварии мавод маълумам шуд, ки муаллим Маниёзов нисбат ба ҳамаи роҳбарони собики институт бештар ин вазифаро ба ҷо овардааст. Ҳамчунин дарёфтам, ки ҷӣ бори гароне бар дӯши ӯ будааст. Ӯ тамоми рӯз аз сари дастгоҳ дур намерафт, беғох дастнависи рисолаҳои олимонро барои мутолиа, муқоиса ва

Ёди ёри меҳрубон

муойина ба хонааш мебурд, хатто рӯзҳои истироҳатро низ ба ин кор мебахшидааст. Пажӯҳишгарон аз савобдиди (фикру раъи рост ва дурусти) ӯ баҳраманд буданд.

Боре дар қабулгоҳи сарвари институт ду-се нафар ҳамкорунашро дидам, ки дар паси дари нимроғ саропо гӯшу хуш шуда, ким-чиро мешуниданд. Чун пурсидам, ки чӣ гап асту чиро гӯш мекунанд, котиба посух дод:

- Оҳиста, шумо ҳам гӯш кунед, бинед, ки муаллим Маниёзов гунаҳгорро чӣ тавр танбех медиҳанд.

Хисси кунҷқобиам галаба карду ба роғи дар гӯш додам ва лаҳҷаи нарму ҳалими муаллим Маниёзовро шунидам, ки яке аз кормандони илмиро сарзаниш карда, пандомез меғуфт:

- Ба фикрам, ин коргоҳи арбоби дониш ба шумо маъкул не. Росташро гӯед, кадом ҷиҳати он номақбул? Агар илоҷаш бошад, ба ислоҳаш тайёрам...

- Ин хел нагӯед, муаллим, аз ҷои қорам розӣ ҳастам. Ё маро мазох мекунед? – мутаҳайирона посух меод корманд.

- Мебахшед, ман одати касеро мазох кардан надорам. Аммо баъзан дар вақти кор май нӯшида, чанд соат гум шуда меравед. Ин рафторатон чӣ маънӣ дорад: гурури ҷавонӣ ё писанд накардани ҳамкору.

Ёди ёри меҳрубон

Корманд музтар ва сурху сафед гардида, баъди радду бадали чанд суоли дигар ба гуноҳаш иқроп гашт ва гуфт:

- Маъзарат меҳоҳам, муаллим. Бехтар аст, ки маро бо хоҳиши худам аз вазифа озод кунед.

- Ман шуморо бо ин мақсад даъват накардам. Дигар ин андешаро аз майнаатон дур андозед. Ман ба вичдонатон бовар дорам. Шумо аз ўҳдаи кор мебароед. Ба тадричан нест шудани истеъдоде, ки доред, дилам месўзад. Меҳоҳам аз танқиди ҳаққонии ҳамкорон хулосаи дуруст бароварда, лаёқати худро бар бод надихед. Минбаъд ба майнўшии бемаврид дода нашавед. Шукр, шумо дар хонадони омўзгорон тарбият дидаед. Ҳукумат барои меҳнати сермаҳсули мо ҳамаи шароит ва муҳити маънавий офаридааст, агар ба кадраш нарасида, фориғболӣ кунем, носипосӣ мешавад...

Оқибати чунин танбехҳо ин шуд, ки ходим хатояшро фаҳмид, иродашро ба даст гирифт ва ислоҳ шуд. Бо ду-се нафар рафиқи сабуксар, ки ҳамарўза пеш аз тановули гизои пешин май менўшид, ҳамнишиниро бас кард. Минбаъд, пас аз солҳои тўлонӣ он корманди танбехдида ҳар чое, ки бо муаллим Маниёзов рӯ ба рӯ ояд, чун фарзанди гиромӣ салом дода, эҳтиромашро ба ҷо меовард ва аз пасаш дуои нек мекард. Дар хотири ӯ Маниёзов чун роҳбари меҳрубоне нақш ёфтааст, ки бисёр ҷавонро аз роҳи хато баргардонда, ҳамаи умр

Ёди ёри меҳрубон

алайҳи дағалию сангдилӣ ва нокасию носипосӣ мубориза мебурд.

Банда дар хусуси маданияти роҳбарӣ, фаросати инсонпарварӣ ва низоми қорбарии Абдуқодир Маниёзов аз забони ҳамсафону ҳампешагони ӯ бисёр хикоёти пандомез ва сухани меҳрангез шунидаам. Аксари онҳо чунин нуктаро ба такрор мегуфтанд, ки дар тӯли ин қадар солҳои ҳамкорииамон ҳаргиз нашунидаем, ки ӯ ба иззати нафси касе саҳт расида, сухани дуруште гуфта бошад. Борҳо ба мушоҳида гирифтаем, ки Маниёзов агар гунаҳкореро ҷазо доданӣ шавад, ӯро ба сӯҳбати якка ба якка даъват намуда, ба ӯ чун ба писар ва ё бародар маслиҳат медиҳад, аз андарзи саромадони адабиёт мисолҳо меорад, қисса, ё масалеро гӯшрас мекунад, ки хулосаи ҳикматомез дорад. Ҳаргиз надидаем, ки ӯ дар ҳаққи касе ҷабр кунад, ҳатто то сари қаҳр ҳам лафзи қабехро ба забон намеорад. Ин ҳама аз сиришти поки эшон, аз табиати нарму одоби муоширати ӯ гувоҳӣ медиҳанд. Яъне тундыву дағалӣ дар сиришти ӯ нест. Ин аст таъсири муҳити хонадони фарҳангӣ.

Дар сӯҳбати хусусие ходими илмии институти номбурда, шашмақомхони хушсалиқа Темур Шаҳоб ба камина гуфта буд: «Мардуми тоҷик метавонад ифтихор кунад, ки ба олами илму фарҳанг Абдуқодир Маниёзов барин шахси заковатмандро додааст. Аз чунин инсонӣ соҳибмаърифат, ки дар

Ёди ёри меҳрубон

хамаи ҳолатҳо меъёру шафқат ва адолатро нигоҳ медорад, хатто мӯр ҳам озор намеёбад. Гуё Саъдии волохирад байти зеринро аз забони ӯ гуфта бошад:

Маёзор мӯре, ки донакши аст,

Ки ҷон дораду ҷони ширин-ш хуш аст».

Яке аз забоншиносон, роҳбари дастгоҳи кории комиссияни татбиқи Қонуни забони тоҷикӣ дар назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои филология, профессор Гаффор Ҷӯраев аз сабақҳои роҳбарӣ ва некӯхисолии Маниёзов сухан ронда, ба эҳсоси хушнудӣ мегӯяд, ки барои чунин фарди соҳибдил нармрафторӣ, гармгуфторӣ ва тамкину бурдборӣ хос буд. Ягон бор надидаам, ки ба пурсиши эҳтиёҷманде посухи хушку холи дода бошад. Як сирри роҳбариашон ин буд, ки дар ҳар вазъият инони дурандеширо аз даст навода, ҳар масъалаи баҳсталабро бо оромию таҳаммул ҳал карда метавонистанд. Воқеан, роҳбар ба дили кормандон кадом вақт метавонад бештар роҳ ёбад? Танҳо ҳамон вақте ки гапи онҳоро то охир шунида, маслиҳати мушаххас дода тавонад...

Узви пайвастаи Академияи улуми Тоҷикистон Хуршеда Отахонова ин андешаи ҳампешаашро тақвият дода, дар ёддошти худ навиштааст: «Чунон ки медонам, ҳамсабақам Абдуқодир Маниёзов донишманди асил ва инсони покизазамиру

Ёди ёри меҳрубон

бамулоҳиза, дорои маънавияти ганӣ ва маданияти баланди зохиру ботин аст. Дар муддати тӯлонии ҳамкориамон дар институт боре надидаам ва нашунидаам, ки вай овозашро ба касе баланд карда, ҳарфи дуруште гуфта бошад. Дар ҳамаи ҳолатҳо ӯ метавонад хашро фуру барад ва тамкиро аз даст надихад, бо ҳамсӯҳбати худ ба ҳамон нармию меҳрубонӣ муомила кунад. Ӯ ба худ ҳама чизро раво мебинад, вале равои озори дигаронро надорад, мардумозориро зишттарин хислати инсон мешуморад...»

Мусаллам аст, ки ба бурду боҳти сардор бехтар аз ҳамкор касе баҳои ҳаққонӣ дода наметавонад, зеро ҳампеша ҳолдон асту воқифи асрор. Аз ҳамин лиҳоз баҳои зерини олими зиндаёд Ансор Афсахов хеле диққатангез аст: «Устод Маниёзов марди хирадманд, ҳалим ва маданияю хушзабон аст, дили меҳрубон дорад. Ба ҳар корманд, ки бо мушкилоти ҳеш назди ӯ меояд, то ҳадди тавон мадад мерасонаду корашро буд мекунад. Бо масъулияти тамом гуфта метавонам, ки ба ягон хоҳиши худ аз ӯ ҷавоби рад нашунидаам. Ҳатто баъзан корхоеро, ки мебояд котиб ё муовин иҷро кунанду дар амал иҷро намекунанд, бо даҳолати шахсии ӯ иҷро мегардид. Шундаву фаҳмида тавонистани хостаҳои ҳамкорон, иштироки мустақим ба ғаму шодии онон ӯро аз бисёр курсинишинони хурду калон бартар медорад, зеро баъзан як сухани нек бехтар аз ҳазор марҳам

Ёди ёри меҳрубон

дардро шифо мебахшад. Охир, дар мо «бузургманишоне» кам нестанд, ки ҳам бо сухани нешдоре ба сина захм мезананду бетамизона ханда ҳам мекунанд. Вақте устод Маниёзовро бо чунин ашхос муқоиса мекунӣ, беихтиёр байте ба забон меояд:

*Рафиқи некрой аз гавҳаре беҳ,
Дили осонгузар аз кишваре беҳ»*

Альон бидуни тардид хоҳам гуфт, ки аз боби одоби муошират, дурбинию дурандешӣ, одамшиносию одамгарии сардори беозору ғамгусор Абдуқодир Маниёзов боз мисолҳои бисёре метавон овард. Аммо барои он ки домани сухан дароз нашавад, бо овардани ҳамин чанд мулоҳиза иктифо мекунам.

Аз забони ҳамкории собикадор ва пажӯҳишгарони дақиқафкор шунидани чунин гуфтори саршори ихлос фарахбахш аст, ки муаллим Маниёзов дар тӯли қариб сӣ соли сарвари Институти забон ва адабиёт буданаш касеро дар ҳузури дигарон дар хичолат намононд, сари танбеҳи гунаҳгоне алфози қабех ба забон наёвард, ходимеро бо чурми андак аз қор сабуқдӯш накард, то тавонист ба мардум хайрхоҳона дасти мадад бидод, ҳатто ба ҳасудонаш ҳам бадири раво надид, дар рӯзи саҳти ҳампешагон аз дигарон пештар ба ёри шитофт.

Ёди ёри меҳрубон

Ҳамаи ин фазилатҳо ҳосили тарбияи мактаби роҳбарии устодони ўст. Ин ҳама самараи таъсири сабақхоест, ки аз дорулфунуни рӯзгор ва аз осори бузургони илму адаб мегирифт. Чунин тарзи роҳбарии олимонаи ўро ба назар гирифта, дил мецоҳад ба мураббӣени мустақими ў, олимони маҳбубу мӯҳтарам Шарифчон Ҳусейнзода, Ҳилол Каримов ва Носирчон Маъсумӣ ҳазор аҳсант бигӯяд, ки чунин шогирди фозилу одилро ба арсаи илму фарханг роҳбаладӣ карда, ба ў умдатарин фазилатҳои худро ато фармуданд.

Абдуқодир Маниёзов низ чун устодони арҷманди худ ба шогирдони сершумораи як умр сабақи беозорӣ омӯхт ва дар ин чода чароғи маърифат афрӯхт. Дар чаҳони маънавият андарзи зерини Фаридуддини Аттор ҳамеша довар ва ҳидоятгари ў буд:

Эй бародар, гар хирад дорӣ тамом,

Нарму шириш гӯӣ бар мардум қалом.

Ҳар кӣ бошад талхгӯю тундхӯӣ,

Дӯстон аз вай бигардонанд рӯӣ.

Ба ин тарик, банда фармоиши рӯзномаи ҷумхуриявиро доир ба фаъолияти роҳбарии Арбоби шоистаи илми Тоҷикистон, узви вобастаи Академияи илмҳои ҷумхуриӣ, узви пайвастаи Фарҳангистони забон ва адаби форсии Ҷумхурии

Ёди ёри меҳрубон

Исломии Эрон, сарвари ифтихории Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ ва раиси Анҷумани равобити фарҳангии Тоҷикистон бо ҳамватанони хориҷӣ - «Пайванд» Абдуқодир Маниёзов сари вақт ба чо овардам, ки ҳеҷ аз ёдам намеравад.

Зиҳӣ устои мактаби маърифат ва машъали дар ёдхо афрӯхта!

Зафар Зарифӣ

ПИРИ ХИРАД

Чанде қабл хатто аз хаёлам намегузашт, ки рӯзе фаро мерасаду инчониб ба инсони барои худ ниҳоят азизу гиромӣ, муовини аввали раиси Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон – «Пайванд», раиси Кумитаи иҷроияи ин созмони мӯътабари байналмилалӣ, директори ифтихории Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, узви вобастаи Академияи мазкур ва Иттифоқи нависандагони кишвар Маниёзов Абдуқодир Маниёзович, ки 3 майи соли 2008 баъд аз бемории начандон тӯлонӣ дили пурҳарорати саршор аз меҳру муҳаббаташон аз тапидан бозмонд, чун ба шахси таърихӣ мурочиат карда, он лаҳзаҳои ҳамнафасиву ҳамкориро бо эшон ба хайси ёддошт ба хаводорони эҷодиёт, мухлисони шахсият ва дӯстону пайвандонашон пешкаш мекарда бошам. Баръакс, орзу доштам дар 80-умин солгарди зодрӯзи устод, ки ба 10 августи соли 2010 рост меомад, чун шогирд ва ҳамкор барои хидматҳояшон дар рушди илму фарҳанги ҷумҳурӣ, чун як фарди

Ёди ёри меҳрубон

миллат арзи сипос намоям. Вале, афсӯс, ки ин орзӯи банда чомаи амал напӯшид.

Шукрона аз он мекунам, ки дар тӯли фаъолияти меҳнатиам аксаран бо ашхоси хуби, чи аз лиҳози ахлоқ ва чи мавқеву манзалати дар чома бо захмати ҳалоли хеш бадастоварда ҳамкорӣ доштам ва аз кору ибтикор ва ҳаёти пурбаракату ибратомӯзи эшон дар ин фосилаи муайян аз наздик шинос будам.

Устои арчманд Абдуқодир Маниёзов аз зумраи он шахсиятҳои бузурги майдони илму сиёсат буданд, ки миёни олимони ба дастовардҳои илмии нотакрор, дар байни ҳамкорон бо ҳалимиву ғамхориҳои беназир, дӯстону пайвандон бо самимияти ба худ хос ва ҳамватанону ҳамзабони бурунмарзӣ бо меҳнатқаринӣ, хоксориву фурутанӣ маҳбубият пайдо намуда буданд. Устод бо ҳама: хурду калон, мансабдору бемансаб, дорову нодор, диндору бедин ва амсоли инҳо як навъ муносибат доштанд. Ба ҳама меҳрубон буданд. Саъй менамуданд ба ҳар ниёзманд ҳаддалимкон дасти кӯмак дароз кунанд. Кӯмакашон беғараз буд. Ватану миллати хешро самимона дӯст медоштанд. Аз муваффақиятҳои кишвару миллат болида, аз душвориҳои ногузири роҳи истиклол гоҳе ғамгин мегаштанд. Забони модарии худро азизу муқаддас медонистанду барои рушду тозагии он ҳамеша захмат мекашиданд. Андешаҳои онро устод роҷеъ ба ин ё он паҳлуи масъалаҳои забон, мақола, мусоҳиба, суханронӣ, тафсир ва ғайра дар расонаҳои

Ёди ёри меҳрубон

ахбори умум, алалхусус, суҳанрониҳои наттокону муфассирони садову симои ҷумхурӣ, на бо тариқи худнамоиву ҳангомаҷӯӣ бо ҷопи мақолае ва ё тақризе аз тариқи матбуоти давр, балки бо ирсоли номае ба муаллифон мекӯшиданд он иштибоҳотро ислоҳ намоянд. Борҳо шохид будам, ки баъзе аз муаллифони мақолаҳои дар рӯзномаю маҷаллаҳо ба нашр расида ва наттокону муфассирони садову симо ба назди устод омада, барои эродҳои омӯзандаву бегаразашон изҳорӣ миннатдорӣ намудаанд.

Устод ҳамеша ҷонибдори ҳифзи расму русум ва анъаноти ниёгонамон дар ҳама соҳоти ҳаётамон буданд. Вале дар ҳама қор, аз ҷумла дар ин амал низ ботаҳаммул буданд. Вақте Президенти кишвар аввалин шуда иқдоми ба анъаноти аҷдодӣ мувофиқ намудани номи хонаводагии ҳешро намуд, устод шод гардиданд ва онро амри саривақтӣ донистанд. Вале худ, қи солҳо орзуи амалӣ гардидани ин иқдоми Сарвари давлатро дар дил мебарвариданд, дар тағйири номи ҳеш шитоб ва рӯзи дигар, ба монанди бисёриҳо, тағйири исми хонаводагӣ накарданд. Зеро гумон доштанд, ки бо ин қори ҳеш гӯё диққати ҷомеаро ба худ бештар ҷалб мекарда бошанд. Хоксориву фурутанӣ беандоза ба эшон имкон намедод, ки ин орзуи деринашон фавран ҷомаи амал пӯшад.

Борҳо мушоҳида кардаам, ки зимни баргузориҳои ҷорабиниҳои мухталиф баъзе аз соҳибмансабон ва

намояндагони илму адаб хангоми гузаштани роҳбарон аз наздашон саъй менамуданд садокати хешро ба эшон сохтакорона, бо нишон додани хузури худ дар маърака, қарсақзаниҳои боҳарорати бардавом, табассумҳои сунъии хунармандона ва ғайра нишон диҳанд. Устод ҳамеша ва дар чунин ҳолатҳо ҳам самимӣ, ботавозӯ буданд, ҳеч гоҳ хоксориву фурӯтаниро аз даст намедоданд ва худро, кафотар аз чунин афрод нигоҳ медоштанд. Устод воқеан миллатдӯст буданд. Монанди баъзеҳо даст ба сина бардошта, ашки шашқатори хунармандона рехта, лофу газофи миллатдӯстӣ намезаданд. Бо меҳнати ҳалол ва бо хунари волои худ ба миллат хоксорона хизмат мекарданд (хизмате, ки назирашро садҳо нафар наметавонистанд, ҳатто ҳиммат кунанд, ҳам анҷом диҳанд).

Бо устод шарафи ҳамсафарӣ борҳо бароям муяссар гардидааст. Боре дар Порис, дар бинои ЮНЕСКО рӯзноманигоре ба назди мову устод омада, суоли иғвоангезонае роҷеъ ба вазъи солҳои навадуми Тоҷикистон намуд. Ман дар изтироб будам, ки устод чӣ ҷавобе ба ин суоли иғвогарона медода бошанд. Ҷавоб чунон моҳирона ва мантиқӣ буд, ки банда аз маҳорати дипломатии эшон дар ҳайрат монда, рӯзноманигор бошад, барои суоли густохонаи муғризонааш аз устод узр пурсид. Дафъаи дигар пас аз суҳанронии устод дар маҳфили ҳамватанону ҳамзабонони бурунмарзӣ дар Брусел хонуме аз ҷой бархоста (чунон ки баъдан маълум

гардид \bar{y} шоираи эронитабори кишвари Белгия будааст), ба назди устод омада, дасти эшонро бӯса карда, чунин иброз намуд, ки онро айнан иктибос меорам: «Устод Маниёзуф, ман суханронии шевои Шуморо шунида, ба хулосае омадам, ки то миллати тоҷик побарҷост, забони форсӣ хор ва аз байн нахоҳад рафт». Устод аз ин амал дар хичолат монда, аз хонуми шоира узр пурсиданд (бояд ёдовар шавам, ки агар устод аз амале ва ҳарфе дар хичолат меуфтоданд, фавран қиёфаи зебои нуруниашон гулгун мегардид). Ин дафъа ҳам чунин шуд ва он шоира (аз исмашонро дар зехн нигоҳ надоштан аз хонум маъзарат мецохам) рӯзи дигар шеъре дар бораи эшон эҷод карда, онро барояшон ҳадя намуд. Ба гумонам, агар устод онро, боз ҳам, ба иллати фурутанӣ ҷое нагузошта бошанд, бояд онро аз бойғониашон ҷуст. Бори дигар бо устод ба шаҳри Челябински Федератсияи Русия сафар доштем. Бо хоҳиши сарвари ҳамонвақтаи тоҷикони ин вилоят Бадавлат Маҳмадназаров барои густариши ҳамкорӣ бо хадамоти муҳоҷирати Челябинск (он вақт хадамоти муҳоҷират дар сохтори Сарраёсати умури дохилӣ фаъолият менамуд) ба сардори Сарраёсати умури дохилии вилоят мулоқот намудем. Генерал-лейтенанти милитсия Григорев моро на он қадар хуш пазируфт ва асосан пиромони камбудихо ва баъзе ҳуқуқвайрон-қуниҳои муҳоҷирони меҳнатии ин минтақа сӯхбат намуд. Устод бо забони шевои русӣ ва маҳорати волою мантиқи баланди суханварӣ роҷеъ ба таърихи бисёрҳазорсолаи миллати худ,

дӯстии халқҳои тоҷику рус, ҳамкориҳои судманди миёни ду кишвари дӯсту бародар, нақши муҳочирони меҳнати тоҷик дар рушду нумӯи иқтисодиёти Русия, ҳадафҳои Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон – «Пайванд» дар мустаҳкам намудани дӯстиву ҳамкориҳои судманд миёни мардумону давлатҳоямон суҳан ронда, дар охир ба сардори Сарраёсати умури дохилии вилоят ҷомаю тоқии тоҷикӣ пӯшонданд. Ҳамчунин иброз доштанд, ки банда кунун ба ҳулосае омадам, ки тоҷикону русҳо натавонанд ба ватанпарастиву инсондӯстиву шӯроату қаҳрамонӣ ва меҳнатқаринӣ, балки аз лиҳози қаду қомат ва симо низ якеанд ва тақроран чанд мисоли дигар оид ба наздикии ин ду миллат оварданд. Григорев бо ҳаяҷони махсус устодро ба оғӯш гирифта, ба эшон ваъда дод, ки Сарраёсати умури дохилии вилоят ва ҳадамоти муҳочирати он дар доираи салоҳияти хеш дар ташкили шароити кории зарурӣ ба муҳочирони меҳнати тоҷик ҳамҷониба мусоидат хоҳад намуд. Рӯзи дигар, шояд бо ҳидоят ва муаррифии ӯ бошад, муовини аввали губернатори вилоят Дятлов моро ба ҳузури худ хонда, барои ба роҳ мондани ҳамкориҳои судманд бо истифодаи неруи муҳочирони меҳнати тоҷик ва нақши Анҷумани тоҷикон ва форсизабонони ҷаҳон дар таҳкими дӯстӣ ва амалӣ гардидани ин ҳадафҳо пешниҳодҳои ҷолиб намуд. Ӯ таассуф хӯрд, ки губернатори вилоят аз сабаби дар сафари корӣ берун аз вилоят буданаш дар сӯҳбат иштирок карда натавонист. Мулоқот тақроран чандин маротиба аз

Ёди ёри меҳрубон

тарики телевизиони вилоятӣ пахш гардид. Аз сафарҳои дигари чи фарбу чи шарк бо устод таассуроти ачиб андӯхтаам, ки ҳар яке аз бузургиву солорӣ эшон чун олим, сиёсатмадор ва дипломат шаҳодат медиҳанд ва агар имкон шавад, шояд то 80-солагии ҷашни устод ба нашр хоҳанд расид.

Чунон ки дар боло ишора гардид, устод солҳои охири ҳаёти худ ба ҳайси раиси Кумитаи иҷроия ва муовини аввали Раиси Анҷумани тоҷикон ва форсизабони ҷаҳон – «Пайванд» адои вазифа намуда, ба синну сол ва беморӣ худ нигоҳ накарда, дар тавсеа ва рушди муносиботи ҳамҷонибаи фарҳангӣ, илмӣ ва иқтисодӣ бо ҳамватанону ҳамзабони бурунмарзӣ нақши муҳим бозиданд. Маҳз бо кӯшишу ғайрати устод дар аксари мамолики ҷаҳон (макони зисти доимии ҳамватанону ҳамзабон) намояндагӣҳои Анҷуман боз гардиданд, ки кунун дар таҳким ва ривоҷи муносибатҳои дӯстона миёни ҳамватанону ҳамзабон бо ватани аҷдодиашон хидмати босазое менамоянд. Устод ба анҷом расонидани нақшаҳои зиёдеро дар дил мепарвариданд, вале, афсӯс, ки умри эшон бако накард.

Зиндаву ҷовид монд, ҳар ки накӯном зист,

К-аз ақибани зикри хайр зинда кунад номро.

Бадриддин Максудов

ҶОИ БУЗУРГОН КОШОНАИ ДИЛҶОСТ

Абдуқодир Маниёзов – узви вобастаи Академияи Улуми Ҷумҳурии Тоҷикистон, профессор, яке аз чехраҳои пурнуру шинохтаи фарҳанги халқи тоҷик дар нимаи дуюми садаи XX ва оғози қарни XXI мебошад. Номи ӯ барои қулли хурду бузурги мардуми тоҷик ошно ва азиз аст. Ӯ шахсияте буд барқамол, хирадманд, ботамкин ва зиёӣ ба маънии фарогири он. Суханшиносе буд донишманд, бамулоҳиза, пурмутолиа, нуктадон ва заҳматқаш. Марде буд тарбиятдида, некӯҳисол, ростқавлу якпахлӯ, санчидагӯ ва дар бархӯрд бо атрофиён хеле хоксор, меҳрубону ғамхор ва ниҳоят хушодоб. Аз гирумон ва муносиботаш бо одамон ҳис карда мешуд, ки саъй мекард дигаронро бубинаду худро не. Бо ин ҳама сифатҳо салобату виқори наҷибе дошт.

Аслан, зиндагии якнавохт, вале пуртазоди ҷомеаи шӯравӣ, ки дар пешрафти инсон, дар бароварда сохтани омолош сарфи назар аз дараҷаи дониш ва истеъдоду қобилиятҳои монеаҳои зиёдеро пеши рӯ меовард, ноғузир авсофи ноҳамвору

ноҳинҷор амсоли замонасозӣ, дуруштгӯӣ, рӯдавӣ, бепарвой нисбат ба фарҷоми кори дигарон ва гайраро бор меовард. Биноан, як фарди пурталлоши равандаи роҳи илмро хеле душвор буд, ки дар ҳама ҳолат ва дар ҳама ҷо бурдбориву хисоли неке аз худ нишон дода битавонад. Аз ҳамин ҷост, ки бисёр олимони номдореро ҳам дидаем, ки на ҳама вақт ҳайсияту шараф ва эътибори як зиёии комилро ба пуррагӣ соҳиб буда бошанд. Аммо Абдуқодир Маниёзов ба таъбире мевае буд аз боғи дигар. Фикр мекунам, сифатҳои ҳамидаи ӯ зодаи ниҳоди поку чавҳари асили одамияти ӯ буданд, ки баъдан ба тарбияту парвариш суфта гардидаанд. Ӯ марде буд бутун, дар ақида устувор, ҳамеша бо як маром сухан мегуфт, солор-солор роҳ мегашт. Ба ҳеҷ ваҷҳ аз худ саросемагию шитобзадагӣ зоҳир намекард. Шахсияте буд бидуни даъвиву дағдаға. Дар назари ҳар бинанда мисли баҳри азими пургуҳар орому сокит маълум мешуд. Албатта, ин гуфта бар ин маъно нест, ки мавсуф дарду ғаме надошт. Он ба ин мафҳум аст, ки талотуму исён ва инқилоботи дарунии худро ҳеҷ ифшо намекард ва аз афташ ба ҳайси як инсони бохирад намехост бори хотири дигарон бошад. Фикр мекунам, яке аз ҷанбаҳои фазилят ва ҳунари ӯ ҳамин буд.

Банда аз тафсилоти зиндагонии Абдуқодир Маниёзов огоҳии комил надорам. Ҳамин қадар медонам, ки дар гузари Пулодони шаҳри Конибодом

ба дунё омадааст. Бо вучуди сахтиҳои рӯзгор, ки дар айёми бачагӣ дошт, дар мактаб таҳсили хуб кардааст.

Ӯ аз аввалин фориғуттаҳсилони Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон (ҳозира ДДМТ) мебошад. Дар даврони толибилмӣ бо дониши зиёду зеҳни гиро ва пуштикори будан дар байни ҳамсабақон нишонаманд гардида буд. Чунин шогирди кӯшо аз назари омӯзгорон С. Ш. Табаров, А. М. Баҳоваддинов, Д. Т.Точиев, С. Арзуманов аз ҷумла устоди сахтгиру донои он замон Шарифҷон Хусейнзода дар канор намондааст.

Гуфтан лозим аст, ки устодони соҳибтаҷриба ва маърифатпарвари донишгоҳ чавҳари шариф будани илмро дар дили хассоси Абдуқодир талкин карда тавонистаанд. Ӯ имони комил ҳосил карда буд, ки илм соҳибашро метавонад ба авҷи иззату рафъат бирасонад ва ба мақсадҳои бузург восил гардонад. Дар ин хусус фармудаи ҳаким Носири Хусрави Қубодиёнӣ «Дарахти ту гар бори дониш бигирад,- Ба зер оварӣ чархи нилуфариро» ҳамешагӣ дар ёд дошт. Инро ҳам нек идрок карда буд, ки лаззоти ҳамаи осоишҳои дунё нопойдоранд. Бисёр чизҳои ҳастанд, ки ақл аз онҳо розӣ бошаду нафс не. Танҳо илм аст, ки аз он ҳам ақл розӣ бошаду ҳам нафс, зеро касе ки дорои илм аст, метавонад ба туфайли он нафси худро ҳам розӣ гардонад, яъне онро шиносаду маҳор зада тавонад. Азбаски ақли инсон азалию касби дониш

таҷрибӣ аст, инсонии солим фитратан ба андӯхти он иродат дорад. Аммо ҳосил кардани илму маориф бидуни ранҷу захмати зиёд муяссар нагардад. Бо ин дарёфт Абдуқодир Маниёзов ба камоли касби дониш камари ҳиммат баст ва пайваста дар талоши он шуд.

А.Маниёзов хангоми донишҷӯӣ бо мақсади таъмини ҳолати мусоиди таҳсил бо бахши хориҷии Радиои Тоҷикистон дар сифати ровӣ ҳамкорӣ оғоз ниҳод. Ёро Худованд аз даврони ҷавонияш савту садои беназир арзонӣ доштааст. Хушёрӣ ва заковати мавсуф дар он аст, ки ин неъматӣ бузургро дар худ сайқал додаву тарбият карда тавонистааст.

А.Маниёзов пас аз хатми донишгоҳ ба Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АУ Тоҷикистон ба сифати ходими илмӣ ба кор шурӯъ кард. Ё аз соли 1956 шурӯъ карда чиддан ба таълифи мақолаҳои танқидӣ ва илмӣ-таҳқиқотӣ машғул шуда, дар раванди ташаккулёбии адабиётшиносии муосири тоҷик саҳми баарзиш гузошт.

Асарҳои тадқиқотии ӯ дар ибтидо ба эҷодиёти С.Айнӣ бахшида шуда, баъдтар масъалаҳои назми шӯравии тоҷик, фольклор, адабиёти классикии тоҷик ва ҷанбаҳои гуногуни равобити адабии тоҷику рус ва дигар халқҳои фаро гирифтаанд. Аз қорҳои илмии анҷомдодаи ӯ «Публицистика ва назми устод С.Айнӣ», «Мулоҳизаҳо доир ба ташаккули насри Айнӣ», «С.Айнӣ ва адабиёти рус», «Шеърӣ нав» ва

Ёди ёри меҳрубон

баъзе масъалаҳои шеърӣ», «Ҳофиз ва мусиқӣ», «Равобити адабии халқҳои тоҷик ва афғон», «Ҳакими суҳанвар» (китоби ахир бо ҳамкориҳои Х.Шарифов) ва ғайраро ном бурдан мумкин аст. Бояд таъakkур дод, ки барои таъин намудани ҷойгоҳи донишманди мазкур дар илми адабиётшиносии тоҷик фаъолияти илмии ӯро бо диққати тамоми омӯхтан лозим меояд, ки ҷиҳати як чунин кор вақти бисёр лозим буда, ҳоло аз имкон ва ҳавсалаи ин мақола берун мебошад. Ҳоло кофист бигӯем, ки мавсуф адабиёту фарҳанги моро аз нуқтаи назари миллӣ ва ба ҳайси дастоварду сарвати миллӣ таҳлилу баррасӣ менамуд, зеро ӯ ба насл мансуб аст, ки чунин мавқеъгирӣ аллакай дар зехнашон бедору устувор гардида буд.

Ҷузашти замони нишон медиҳад, ки А.Маниёзовро мо бояд ба ҳайси ташкилотчи матиниродаи илми филология дар Тоҷикистон шинохта бошем. Ӯ муддати мадид, аз соли 1972 то соли 2000 дар вазифаи директори Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АУ Тоҷикистон фаъолият кардааст. Ӯ чун соҳиби донишу маърифати сиёсии дархури замони буд ва дар маҳфили фарҳангии кишвар асолату салоҳияти шоён дошт, бидуни вақфа 28 сол дар мақоми раҳбарии ин муассисаи илмӣ боқӣ монд. Дар ин давра институти илмӣ-таҳқиқотии мазкур яке аз мӯътабар-тарин муассисаҳои илмии таркиби Академияи Улум буд.

Ёди ёри меҳрубон

Бахшҳои гуногуни илми филологияи тоҷик аз қабилҳои адабиёти муосири тоҷик, адабиёти классикии тоҷик, фолклор, таърихи забон, забони муосири тоҷик, шевашиносӣ ва ғайра мунтазам кор мекарданд. Дар институт бо сарвари Абдуқодир Маниёзов Шӯрои махсуси диссертсионӣ муттасил амал мекард. Дар Шӯрои мазкур на танҳо ходимони илмии коргоҳи зикршуда, балки аз муассисоти илмии дигари марбутан ба ҷумҳурии дахҳо олимони дар масъалаҳои мубрами забон ва адабиёти тоҷик расман рисолаҳои номзадӣ ва докторӣ дифоъ намудаанд. Дар натиҷа сафи кадрҳои илмии неруманди унвондор ҳам дар ҳуди институт ва ҳам дар соири коргоҳҳои илмии кишвар хеле афзуд. Садҳо номгӯи китобҳои илмӣ-тадқиқотӣ аз ҷоп бароварда ва асарҳои манзуми мансури адибони классикии тоҷик ба хати ҳозираи тоҷикӣ баргардон ва бо муқаддимаву тавзеҳоти лозим ба дастӣ ҷоп супорида шуданд. Дар институти мазкур таҳти роҳбарии мавсуф ба таври мунтазам конференс-ҳои илмӣ дар сатҳҳои гуногун гузаронида мешуданд.

Бо кӯшишу талошҳои А.Маниёзов дахҳо кормандони институт бо манзил таъмин гардидаанд ва ё шароити зисти хонаводаи худро беҳтар кардаанд.

А.Маниёзов ҷамоатчиӣ фаъол низ буд. Ба тақозои вазифа ба бисёр мавзӯҳои дуру наздик сафар ва дар ҳама ҷо ба ҳайси намояндаи маъруфи

илми филологияи тоҷик суханрониҳо мекард. Ӯ дар таблиғу тарвиҷи забон ва адабиёти тоҷик ва муаррифии осори симоҳои барозандаи адабиёти тоҷик пайваста заҳмат мекашид.

Дар садо ва симои тоҷик бо овози дилнишину нотакрори худ асарҳои адибони тоҷикро кироат мекард. Ӯ донандаи забардасти забони тоҷикӣ буд. Борҳо дар сӯхбатҳо мегуфт, ки қабл аз дар радио кироат намудани ин ё он асари адибони муосири тоҷик онро гаштаю баргашта мехонда ва тасхех мекардааст. Махсусан мутуни филмҳои мустанадӣ таърихӣ ва ҳокӣ аз дастовардҳои хочагии халқи Тоҷикистонро бо садои ширадори мутантан ва лаҳни бағоят гуворою дилрабо кироат мекард. Аз шунидани садои суханронии А.Маниёзов касро хисси ифтихор ва ватандӯстӣ фаро мегирифт. Фикр мекунам, зебоӣ ва ширинии забони тоҷикӣ бо тамоми ҷилу назокатҳои хангоми сухангӯии А.Маниёзов ба сомон ошкору мубарҳан мегашт. Ваҷҳи чунин сифатро дар он бояд донист, ки мавсуф дар ин ҷода мутахассиси нотакрор буд. Банда боре дар омади гап чуръат намуда сирри зебоӣ ва ҷаззобии такаллуми эшонро суол карда будам. Дар ҷавоб тақрибан чунин гуфта буданд: «Аз солҳои донишҷӯӣ бо ровигӣ машғул шудаам ва минбаъд низ аз ин пеша даст накашидаам. Аввалҳо бисёр машқ мекардам. Рӯ ба рӯи оина истода ба худам нигоҳ карда сухан мекардам ва ин хангом тавачҷӯх

Ёди ёри меҳрубон

мекардам, ки хини гап задан оё сарам такон меҳӯрад, абрувонам мечунбанд, суръати мижазаниам ба чӣ минвол аст ва гайра.

Агар хоста бошед, ки дар забонатон лакнат ё сакта набошад, онро аз унсурҳои шеваю лаҳча пок сохтан лозим аст. Кӯшиш бояд кард, ки ҳамаи ҳарфҳои калимаҳо пурра талаффуз карда шаванд. Ба пастию баландӣ, шебу фароз ва оҳанги сухан низ диққат додан даркор аст...»

Ачаб овози ширину дилангезе дошт А.Маниёзов. Ҳатто гапҳои оддӣ аз забони ӯ хеле муассир воқеъ мешуданд...

Ёд дорам маркази шаҳри Душанберо дар айёми пурошӯби соли 1992. Дар майдони назди Қасри президентӣ анбӯҳи бузурги одамон чамъ шуда митинги шабонарӯзӣ барпо карда буданд. Дар кӯчаҳои он минтақа мардум раҳпаймоӣҳо ба роҳ андохта буданд. Гапҳои ҳукуматиён барои тарки майдон кардани онҳо натиҷае наметод. Ҳамон рӯзҳо боре А.Маниёзовро он ҷо оварда буданд, ки бо мардум сухан гӯяд. Мавсуф хунари воизии худро ба қор андохта тарзе сухан ронда буд, ки ба қавли мушоҳидон дар як он майдонро сукут фаро гирифт. Ҳама гӯшу хуш шуда суханони нотикро мешуниданд. Нутки пурмазмун ва гуворандаву форами ӯ дилу зехни ҳозиронро тасхир кард ва боиси он шуд, ки онҳо майдонро барои муддате тарк кунанд. Ин буд ҷозибаву нуфузи суханронии Абдуқодир Маниёзов.

Ёди ёри меҳрубон

Номбурда махсусан дар кироати шеър сиёку услуби хосе дошт. Гуфтан мумкин аст, ки дар ин равиш ӯ соҳибмақтаб буд. Бисёр қориёни шеър аз ӯ тарбият гирифтаанд ва хоҳу нохоҳ ӯро тақлид мекунанд. Аммо бадехист, ки чойи аслро ҳеҷ кас гирифта наметавонад.

Охири солҳои 90-ум устод Абдуқодир Маниёзов дар Донишқадаи давлатии хунароҳои зебои Тоҷикистон ба номи М.Турсунзода аз фанҳои арӯз ва маҳорати суҳанварӣ ба шогирдон дарс мегуфтанд. Банда ба хунаромӯзони соли дуоми он донишқада дар тадриси фанҳои таърихи адабиёти тоҷик ва назарияи адабиёт ҳамкорӣ мекардам. Гаҳ-гоҳ ба ман муяссар мешуд, ки ё дар саҳни таълимгоҳ ё дар дахлези бинои ин марди бузургро мулоқот намоям. Рӯзе дар сӯҳбати дуи мо суҳан аз боби тарзи шеърхонӣ рафт. Дар иртиботи ин мавзӯи устод суҳани зайро гуфтанд, ки дар хотирам ҳамешагӣ нақш бастааст: «Баъзеҳо бо овози ниҳоят баланд шеър мехонанд. Ақида доранд, ки бо ин наҳваи кироат шеърро тасхир менамоянд. Аммо шеър тасхирнашаванда аст. Бояд бар он кӯшид, ки ба воситаи шеър дили сомонро тасхир намой».

Гуфтани дигар ин ки альфон ба зехнам расид, муносибати шогирдонаи Абдуқодир Маниёзов бо устои бузурги адабиёт – профессори зиндаёд Шарифҷон Хусейнзода мебошад. А.Маниёзов бо устод Ш.Хусейнзода робитаи наздик доштанд. Аз

гоҳи бознишаста шудани устод Ҳусейнзода бо вучуди доштани масруфиятҳои зиёд зуд-зуд ба аёдаташон мерасиданд. Медидам, ки А.Маниёзов сарфи назар аз раиси пажӯҳишгоҳи мӯътабар ва шахси маъруф будан дар назди устои хеш хурд мешуданд. Суханони устодро бо диққати тамоми гӯш мекарданд. Банда низ, ки шарафи шогирдии устод Ш.Ҳусейнзодаро доштам ва дар роҳи илм гомҳои нахустин мегузоштам, дар каноре ором нишаста аз сӯхбатҳои ҷонпарвари ин ду фахӯли сухан ҳаззи фаровон мебардам ва машоми ҷон хуш мекардам. Гуфтугӯи онҳо ҳамеша дар бобати миллат, забон, адабиёт, таърих ва ҳунар буд. Медидам, ки Абдуқодир Маниёзов ҳаргиз сухани устодро намебуриданд ё эроде намегирифтанд. Ҳама вақт дар таквияти фикри эшон иловаҳои ҷолибу шунидани мекарданд. Агар аз тарафи устод хоҳише ё дархосте мешуд, саъй мекарданд, ки ба зудӣ ба иҷро расонанд. Ин зухури эъзози сидқӣ ва ҳақиқии устод аз тарафи шогирди ба камолрасида буд. Устод Шарифҷон Ҳусейнзода низ ба шогирди бузургашон Абдуқодир Маниёзов бовар ва эҳтироми тамоми доштанд. Ҷӣ роҳате дошт дидан ва шунидани мусоҳибаи ин ду марди хирад.

Устод Абдуқодир Маниёзов чанд соли ахир раёсати ҷамъияти «Пайванд»-ро барӯҳда доштанд. Эшон дар ин вазифа низ хеле босамар кор карданд. Бо саъю талошҳои пайғиронаи он кас робитаи

Ёди ёри меҳрубон

чамбияти мазкур бо хамаи тоҷикони бурунмарзӣ барқарор карда шуд. Бо чадалҳои эшон намояндагони аксарияти тоҷикон борҳо дар Форуми тоҷикони ҷаҳон, ки дар пойтахти Тоҷикистон барпо мегардид, ширкат ҷустаанд.

Имрӯз устод Абдуқодир Маниёзов — пайвандгари дилхою наслхо ҷисман дар байни мо нестанд. Аммо садои меҳрофарину хидоятҳои пайвандгаронаи эшон ханӯз дар гӯши ҷонҳо танинандоз аст. Ёдашон ба хайр.

Муртазо Зайниддинов

МУЦАССАМАИ СИДҚУ ВАФО*

Абдуқодир Маниёзов дастпарвари Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон буда, соли 1948 ба ин муассисаи олии навтаъсис ба хотири амиқ омӯхтани адабиёт омад ва тавассути дарсҳои устодони донишманд А.Мирзоев, Ш.Хусейнзода, В.Асрорӣ, С.Табаров, Д.Тоҷиев ва дигарон меҳри адабиёт дар дили ӯ абадан маъво гирифт. Агар ба санаҳои умри эшон назар андозем, ҳатто соати ҷудой аз адабиётро наметавонем пайдо кунем. Дар камолоти маънавии А.Маниёзов ду муас-сиса – Донишгоҳи давлатии Тоҷикистон ва Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ саҳм гузоштааст. Ҳарчанд фаъолияти илмии А.Маниёзов дар Институти забон ва адабиёт бор овардааст, вале оғози фаъолияти илмии эшон таълифи рисолаи дипломие буд, ки бо роҳбарии

* Мақолаи мазкур аз маҷмӯаи «Ҷустуҷӯҳои адабӣ. Китоби V (Душанбе, 2000, 94 с.), ки ба муносибати 70-солагии узви вобастаи АИ ҶТ, Арбоби илм ва техника Абдуқодир Маниёзов ба таъъ расидааст, гирифта шуд. Мақола таҷдиди назар шудааст.

профессор Ш.Хусейнзода навишта шуда, бо тақризи муфассали М.Шукуров дифоъ гардидааст.

Оид ба ҳамкориҳои А.Маниёзов ва Ш.Хусейнзода ба сифати шоғирду устод дар асару мақолаҳои донишмандон ишораҳои ҷолиб ҷой дорад. Ибтидои чунин ҳамкориҳои пурсудро 10 апрели соли 1997 дар Конференсияи илмӣ бахшида ба 90-солагии ёдбуди профессор Ш.Хусейнзода А.Маниёзов чунин ёдовар шуда буданд: «Моҳи октябри соли 1951 баъди дарс домулло Ш.Хусейнзода ба ман гуфтанд, ки маро гусел кун, то хонашон сӯҳбати мо давом кард. Иброз намуданд, ки нияти таълифи монографияи «Қамоли Хучандӣ»-ро доранд. Ҳамкориҳои мо шуруъ гардид ва тайи як сол эшон дикта мекарданду ман менавиштам.

...Баъдан тахти роҳбарияшон рисолаи дипломӣ навиштам. Ба ман мавзӯи «Ҳамсат-ул-мутаҳайирин»-и Алишери Навоӣ чун рамзи дӯстии халқҳои тоҷикӣ ва ўзбекӣ»-ро доданд. Қори таълифи рисола бо мушкилиҳо пеш мерафт. Боре воҳӯрда таъкид карданд, ки тахмин рӯзҳои 20-22 апрел рисолаи дипломиро биёр. Ман дер кардам ва аввали моҳи май рисолаи дипломиро гирифта ба хонашон рафтам. Нав аз қор омада буданд, маро дида биёед, биёед гуфтанд. Ҳис кардам, ки муаллим ранҷидаанд. Пурсиданд, ки чӣ хизмат? Гуфтам, ки қори дипломиро овардам. Гуфтанд, ки қори дипломии ту

Ёди ёри меҳрубон

ба кӣ даркор, марш! Ман бо дили ранчур аз хонашон берун шудам.

Баъди як ҳафта ба воситаи Хуршеда Отахонова маро суроғ карданд ва корро бардошта наздашон рафтам. Ғайричашмдошт маро хуш қабул карданд ва «боз биё, писарам» гуфтанд. (Агар рӯхияи хуб дошта бошанд, «писарам» гӯён ва агар муносибат расмӣ бошад, номи касро гирифта, агар рӯхияи хуб надошта бошанд бе ному навозиш сухан мегуфтанд). Корро гирифта гуфтанд, ки пагоҳ бегохирӯзӣ биё, ман хонда мемонам. Ба хонашон рафта корро гирифтам, гуфтанд, ки пагоҳ химоя мекунӣ, ҳозир назди Муҳаммадҷон Шукуров рав, он кас оппонент мешаванд. Хонаи М.Шукуров дар ошёнаи 3-юми бинои истиқоматии назди театри Опера ва балети ба номи С.Айнӣ будааст. М.Шукуров корро гирифта пурсиданд, ки кай химоя, гуфтам: пагоҳ. Шукуров низ ҳайрон монданд ва ночор розӣ шуданд.

Рӯзи дигар дар Институти забон ва адабиёт, ки М.Шукуров он ҷо дар шӯъбаи домулло Хусейнзода кор мекарданд, шаш саҳифаи дастнависи тақризи навиштаи М.Шукуров ба дастам расид ва ба химояи рисолаи дипломӣ рафтам. Ҳайати комиссия аз Абдулганӣ Мирзоев, Ш.Хусейнзода, М.Занд, Соҳиб Табаров ва дигарон иборат буд. Ҳангоми супоридани имтиҳони давлатӣ дар равиши сухан аз Пайрав Сулаймонӣ шеър хондам. А.Мирзоев суол карданд, ки вазни ин шеърро медонӣ? Гуфтам: не!

Гуфтанд: поэтика нахондед-мӣ? Гуфтам: хондем, гуфтанд: кӣ дарс дод? Гуфтам: Шарифҷон Хусейнзода.

А.Мирзоев кохиш карданд, ки вазро, арӯро надоништа чӣ тавр ба таҳқиқи адабиёт машғул мешавӣ. Ба ҳамкурсон баҳои «аъло» ва ба ман баҳои «хуб» гузоштанд. Табиист, ки ранҷидам ва баъди имтиҳон назди А.Мирзоев рафта гуфтам, ки устод Шумо огоҳед, ки ман вазро намедонам, боз чаро суол карда маро дар ин холи ноҳинҷор монондед. Ман аз он хичил будам, ки арӯро намедонаму номи Ш.Хусейнзодаро ба забон гирифтам.

А.Мирзоев гуфтанд, ки ин суҳанҳо ба ту таъсир кард, бовар дорам, ки ту арӯро меомӯзӣ. Воқеан, ҳамин сахнаи ибратомӯз маро водор намуд, ки арӯро ба тамоми нозуқиҳои омӯзам, баъд бо тавсияи устодам Ш.Хусейнзода ба донишҷӯён аз ин соҳаи мураккаби адабиёт дарси амалӣ низ гузаштам»

Фотиҳаи неки устодони донишгоҳӣ А. Маниёзовро ба шоҳроҳи илм хидоят намуд ва ӯ баъди хатми Донишгоҳ соли 1953 ба аспирантураи Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Тоҷикистон дохил шуда, аз ҳамон вақт тақдири худро ба тақдири ин муассисаи илмӣ пайваст намуд. Замоне, ки А.Маниёзов ва ҳамнаслони ӯ ба пажӯҳишҳои илмӣ шуруъ намуданд, дар адабиётшиносии тоҷик ва умуман ҳаёти фарҳангии Тоҷикистон паҳлӯҳои таҳқиқталаб зиёд

Ёди ёри меҳрубон

буданд. Аз ин рӯ, олимони ин давр баробари таҳқиқи соҳаҳои мушаххаси илм дар пешбурди паҳлӯҳои мухталифи ҳаёти маънавӣ, қори мактабу маориф, таълифи китобҳои дарсӣ ва тарҷумаи асарҳои зарурии адабиёти халқҳои дигар низ саҳм гузоштаанд.

Ҷустуҷӯҳои А.Маниёзов дар ҷодаи илм аз таҳқиқи эҷодиёти устод Айни шурӯъ гардида, тадричан хусусиятҳои эҷодии адибони зиёди муосиру классики тоҷик аз ҷониби ӯ мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст. Мақолаҳои ӯ доир ба эҷодиёти С.Айни аз соли 1956 сар карда дар саҳифаҳои рӯзномаву маҷаллаҳои ҷумҳурӣ ба таъъ расидаанд. Мақолаҳои «Материалҳо доир ба фаъолияти публицистики С.Айни», «Фаъолияти журналистики С.Айни», «Мулоҳизаҳо доир ба ташаккули насри С.Айни» барои муайян намудани паҳлӯҳои гуногуни ҳаёту эҷодиёти устод С.Айни нақши боризе доранд. Соли 1958 натиҷаи ҷустуҷӯҳои ҷандинсолаи А.Маниёзов дар амри таҳқиқи осори С.Айни рисолаи муфассали ӯ таҳти унвони «Публицистика ва назми устод Айни» ба таъъ расид, ки дар айнишини тоҷик саҳифаи тоза буд.

Соли 1960 дар мавзӯи «Марҳалаҳои аввали эҷодиёти С.Айни ва мақоми он дар адабиёти инқилобии Шарқи Наздик» таҳти раҳбарии И. С. Брагинский дар институти шарқшиносии АИ ИҶШС рисолаи номзадӣ ҳимоя намуд ва ҳамчун

Ёди ёри меҳрубон

ходими калони илмии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ фаъолияти илмии худро идома дод.

А.Маниёзов аз соли 1962 чун ҷонишини директори Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ ва аз соли 1972 то соли 2000 чун директори ин муассисаи бузурги илмӣ адои вазифа намуд. Дар солҳои роҳбарии эшон Институти забон ва адабиёт ба бузургтарин маркази тадқиқоти илми филология ва макони тарбияи мутахассисони соҳаҳои гуногуни илм табдил ёфт. Аз ҳамин сабаб, ҳангоми баррасии фаъолияти илмии А.Маниёзов танҳо бо зикри асарҳои таълифнамудаи ӯ маҳдуд мондан ғалат аст. Дар муддати 28 соли сарвари ӯ асарҳои зиёди илмӣ, луғатҳо, осори адибон, асарҳои мунтахаб ва куллиёти гузаштагон, асарҳои таърихӣ ва тарҷумаҳои зиёде ба таърифи расиданд, ки дар анҷоми ҳар кадоме саҳми бедареги ин фидоии соҳаи илм баръало ба назар мерасад.

А.Маниёзов аз зумраи шахсиятҳои махсуб мегардад, ки адабиёт аз ҷайзашон таҷалли меёбад, дорои қиммати бештар мешавад, забони ширину гуворои тоҷикӣ ба воситаашон сеҳр пайдо мекунад.

Дар талаффузи А.Маниёзов ягон садо ё овози изофӣ вучуд надорад, вожаву ибораҳо оҳанг пайдо мекунад, шунавандаро ба худ мекашанд ва шукӯҳу шаҳомати воқеии ин забони аҳли бихишт намоён мегардад. А.Маниёзов дар ҳама ҳолат, дар ҳама ҷо як хел суҳан меронад, бо як забон ва бо як маром - бо

Ёди ёри меҳрубон

забони адабии тоҷикӣ. Ашъори адибон дар кироати А.Маниёзов кимати дигар пайдо мекунад. Ҳама ашъори Турсунзодаро хондаанд ва дилбастагони шеъри ин шоир кам нестанд, вале ҳар кас аз кироати А.Маниёзов шеърро, адабиётрову хунарро дубора кашф мекунад. Ёро на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар ҷумҳуриву давлатҳои дигар низ ба сифати донандаи илми шеър ва ровии камназир эътироф намудаанд.

Санъати баланди шеърхонии А.Маниёзов бар замми овози марғуладору дилнишинаш ба маънирасиву нозукбинии ҳосаи ӯ саҳт пайвастагӣ дорад. Ӯ адабиётро бо се тарзи умда – тариқи пажӯҳиши пайвастаи илмӣ, бо роҳи кироат тариқи радиову телевизион ва бо воситаи тадрис дар мактабҳои олии тарғиб намудааст. Дониш ва малакаи шеърдониву шеърхониашро тайи солҳое, ки ба донишҷӯёни Донишкадаи хунарҳои зебои Тоҷикистон таълим додаву барои онҳо ва толибилмони мактабҳои таҳсилоти ҳамагонӣ барнома ва китобҳои дарсӣ низ таълиф кардааст, ба дигарон омӯзондааст. Дар пешгуфтори «Барномаи таълими фанни назмшиносии тоҷик», ки барои донишҷӯёни ҳамин донишкада таълиф гардидааст, омада, ки «Сухан силоҳи асосии хунарманд аст. Ба ин вачҳ, касе, ки касби актёриро ихтиёр менамояд, дар баробари донишҷӯи моҳият ва қонуниятҳои драматургия ва кашфи асрори амалиёту ҳаракатҳои

сахнавӣ бояд аз хунари суханварӣ низ хеле хуб огоҳ бошад. Барои ин, муттасил мутолиа намудани осори бадеӣ, хусусан хифз кардан ва хондани шеър аҳамияти калоне дорад. Зеро вазну оҳанги шеър тарзи гуфторро зеботар намуда, ба тақаллуми бурро ва шево кӯмак мерасонад. Барои хонда тавонистани шеър, ки худ низ як хунар аст, илми шеър, қонуну қоидаҳои назмро омӯхтан ва аз хусусиятҳои каломӣ мавзун воқиф будан лозим меояд»

Воқеан шеършиносӣ аз паҳлӯҳои ҳосаи адабиёт буда, мушқилот ва қонуниятҳои худро дорад. Тадриси ин фан бо саъй ва талошҳои устоди сухан профессор Шарифҷон Ҳусейнзода чун курси алоҳида ва асосӣ ба барномаҳои таълимии мактабҳои олии миёна ворид гардид. Ш.Ҳусейнзода тадриси ин курсро ба каме аз шогирдонашон, он ҳам баъди солҳо санҷидану аз имтиҳон гузаронидан бовар мекарданд. Мояи ифтихор ва бахти нақу аст, ки А. Маниёзов аз имтиҳони ин марди шариф гузашта, фотиҳаи тадриси курси назмшиносиро гирифтааст.

Мураттибони феҳристи осори А.Маниёзов дуруст ба мушоҳида гирифтаанд, ки доираи фаъолияти илмӣ ӯ танҳо ба тадқиқи адабиёт маҳдуд нест. Ӯ ҳамчун суханшиноси борикбину нозукандеш инчунин дар таҳрири бисёр асарҳои илмӣ ва адабӣ хидмати шоистае анҷом додаст. «Луғати русӣ-тоҷикӣ», наشري энциклопедияи «Республикаи Советии Сотсиалистии Тоҷикистон», ҷузъҳои

нашршудаи «Чашнномаи Айнӣ», аксари чилдҳои «Таърихи адабиёти советии тоҷик. Инкишофи жанрҳо», «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» ва бисёр дигар осори бунёдӣ, ки дар соҳаҳои гуногуни илми филология ба таъби расидаанд, нақши қалами таҳрири А.Маниёзовро дар худ таҷассум намудаанд.

Замони сарвари Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ будани А.Маниёзов дар катори паҳлӯҳои мухталифи забоншиносӣ ва адабиётшиносӣ таҳқиқи алоқаҳои адабии адабиёти тоҷик ба адабиёти соири халқу кишварҳо ба роҳ монда шуд. Бо марказҳои илмии Маскав, Санкт-Петербург, Арманистон, Гурҷистон, Озарбойҷон, Қазон ва ҷумҳуриҳои Осиёи Миёнаву Қазоқистон ҳамкориҳои судманд суръат гирифт ва дар мавриди алоқаҳои тарафайн ва таъсири муттақобилаи адабиётҳо асару мақолаҳо ва рисолаҳои номзадӣ доктарӣ таълиф гардиданд. Зери сарпарастии эшон як идда ҷавонони соҳибистеъдод ба омӯзиши адабиётҳои дигар ва тарҷумаи намунаҳои зарурӣ ва аҳамиятнокӣ осори адибони халқҳои гуногунзабон камар бастанд. Худи А.Маниёзов низ ба ин паҳлӯи адабиётшиносӣ аҳамият дода, мустақилона ва бо ҳамкориҳои олимони институт оид ба алоқаҳои адабиёти тоҷик ба адабиёти рус, ўзбек, озар, қазоқ ва соири халқҳо асару мақолаҳо таълиф намудаву дар тарҷумаи асарҳои адибони гуногунзабон ҳисса гузоштааст.

Фаъолияти мутарчимии А.Маниёзов арзандаи баррасии алоҳида аст. Тарҷумаи «Хамсат-ул-мутаҳайирин»-и А.Навой, ки намунаи классикии тарҷумаи осори илмиву адабӣ аст ва тарҷумаи асари безаволи Б.Ғафуров «Тоҷикон» гувоҳи равшани маҳорати суҳаншиносӣ ва забондонии А.Маниёзов ба ҳисоб меравад.

Шиносоии А.Маниёзов бо аллома Бобочон Ғафуров, чалб гардидани эшон ба кори тарҷумаи «Тоҷикон», анҷоми тарҷума ва нашри он таърихи ҷолиб ва соярушаниҳои вижа дорад, ки дар мавриди дигар ба ин масъала таваккуф хоҳем кард.

А. Маниёзов яке аз омилҳои пешрафти соҳаҳои гуногуни илмро дар тарбияи ҷавонони лаёқатманд дониста, ҳангоми адои вазифа дар идораи ЭСТ, Институти забон ва адабиёт ва ҳангоми масъули бахши танқиди адабии Иттифоқи Нависандагон будан ба ин паҳлуи масъала эътибори ҷиддӣ додааст. Дар маърузаи дар пленуми иттифоқи нависандагон кироат гардида (1990), ки вазъи танқид ва адабиётшиносии тоҷик таҳлил шудааст, дар қатори омилҳои дигар пешрафти танқиди адабиро бидуни тарбияи мунаққидони ҷавон тасаввурнопазир дониста, афзудааст, ки «ҷавонро саривақт дастгирӣ карда, барои пешрафти эҷодии онҳо тамоми шароитҳои моддӣ ва маънавиро фароҳам сохтан лозим аст. Шояд аз ҳамин сабаби бепарвой ва безътиноист, ки мо то ин дам мунаққиди касбӣ

Ёди ёри меҳрубон

надорем... Мунаққиди ҷавон он вақт ба хотирамон мерасад, ки дар дили вай он шавқу завқ ва шӯри ҷавонӣ кайҳо хомӯш шудааст».

Тавассути ҳамин ғамхорӣ ва дилсӯзии А.Маниёзов даҳҳо ҷавонон ба майдони илм ворид шуда, паҳлӯҳои тозаи онро таҳқиқ намуданд ва худ имрӯз ба дараҷаи камолоту устодӣ расидаанд. Вучуди А.Маниёзовро гӯё аз торҳои меҳру вафо танидаанд. Муносибати самимӣ, ғамхорӣ ва тамкину тавозӯӣ барои эшон як амали муқаррарӣ ва рукни побарҷои қору рӯзгорашон гардида буд.

Ҳарчанд ки ҳамин тамкину тавозӯӣ ба эшон ташвишҳои зиёд оварда, боиси озори дилу рӯҳаш низ гардидааст, вале симои А.Маниёзов, ҳамон марди солор, ҳамон донишманди устоддида ва дар қорзори зиндагӣ обутоб хӯрдааст, ки аз ҳар ҷониб чун олами меҳр намудор мегардад.

Болигназарон роҳ ба манзил доранд,

Кӯрони замона пой дар гил доранд.

Дар пой бувад обила номардонро,

Мардони замон обила дар дил доранд.

Қаблан ишора гардид, ки тамоми дониш, қувва ва малакаи ҷамоатчиғии А.Маниёзов барои ободӣ ва пешрафти қори Институти забон ва адабиёт равона гардидааст. Носолимӣ ва ноҷурии фазои чанд соли охир ба ин боргоҳи илм ва макони табаррук низ асар

кард. Бинои таърихӣ ва кадамҷои бузургони миллат қисман ба коми оташ рафт. Кормандон бо мизу курсиашон ба хонаҳояшон фиристода шуданду директори Институт аз пайи таъмиру тармим. Дар арафаҳои анҷоми ин ташвишҳои шабонарӯзӣ боз ҳам харобӣ аз таъсири оташ. Ҳар бор, ки дар ин бора сухан ба миён меомад, дардҳои ниҳони А.Маниёзов тоза мегардид.

Ӯ аз бемаърифатӣ, аз чоҳилӣ, аз нотавонбинӣ, аз ношукрии гурӯҳе, ки сабабгори нооромии кишвари азиз гардидааст, азият мекашид. Он айём ба дӯши директори пажӯҳишгоҳи илмӣ сарварӣ ба қори сохтмончиён низ зам гардида буд.

Натиҷаи чадалҳои ӯву ғамхории сарони кишварамон буд, ки Институти забону адабиёт бо симои тоза дигарбора кормандонашро ба оғӯш гирифт.

А.Маниёзов илова ба қорҳои зикргардида тайи чанд соли охир дар қорачӯиҳои фарҳангии кишварамон фаъолона ширкат намуда, бо маърузаву гузоришҳои пурарзиш саҳифаҳои тозаи илмро равшан намуда буд. Иштироки эшон дар гузаронидани Анҷумани тоҷикони ҷаҳон, таҷлили ҷашни ҳазораи «Шоҳнома», таҷлили ҷашни Хоча Камол ҳамин гуна хусусият дошта, аз дониши амиқи таърихӣ ва амаливу назариявии ӯ шаҳодат меоданд.

А.Маниёзов ба сифати фарзанди фарзонаи миллат ин ҳама дониш ва таҷрибаро меҳост барои

Ёди ёри меҳрубон

ободии кишвар, рушди фарҳанги миллӣ, таҳкими дӯстии халқҳо, бештар ба ҳам овардани тоҷикони ҷаҳон ва пиёда гардидани сиёсати сулҳовари роҳбарияти мамлакат истифода барад. Ранҷурии чанд соли охир барои амалӣ гардидани чунин ниятҳои башарпарастонаи ин пири хирад ва мучассамаи сидку вафо ҳалал расонид.

А.Маниёзов бо ин густурдагии фаъолият азизи ҳамзабонони бурунмарзиамон низ гардида буд ва онҳо низ нисбат ба сихатмандии ин чехраи шинохтаи фарҳанги форсизабон бефарқ набуданд. Бародарони эронӣ ўро бо нияти табобат ва сихатмандӣ ба ватани бузургону алломагон, ватани шеърӯ шоирӣ - Эрони азиз бурданд, вале сад дарег, ки ба Тоҷикистон тани бечони ў баргашт ва ҷисми ўро хоки нарми Лучоб ба оғӯши гармаш гирифт...

Мусаллам аст, ки дар ҳаҷми як мақола ҳамаи ҷанбаҳои қору рӯзгори чунин як чехраи намоёни фарҳанг, узви вобастаи Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Арбоби илм ва техника, узви пайваستاи Фарҳангистони забон ва адаби форсии Ҷумҳурии Исломии Эрон, узви Иттифоқи нависандагон ва аз ҳама муҳимаш, ин мучассамаи сидку вафоро муаррифӣ ва арзёбӣ намудан аз имкон берун аст.

Дар мулоқоти таърихӣ, ки дар оғоз зикраш рафт, А.Маниёзов дар ёдкарди профессор Шарифҷон Ҳусейнзода матлаберо гӯшгузор карда

Ёди ёри меҳрубон

буд, ки бо овардани он ба ин навишта хотима мебахшам.

Дар «Илоҳинома»-и Аттор омадааст, ки мардеро бародараш фавтидааст, вақте чанозаи ӯро мебардош-танд, даст ба дуо бардошта ба Худо хитобан гуфтааст: «Ту, ки бародар надорӣ, гами бародаргумкардaro намедонӣ».

Ҳакназар ҒОИБ

ЭЙ МАРДИ НУКТАСАНЧ

Синономае ба устод Абдуқодир Маниёзов

Курбон шавам ба ҳарфи хушат, марди
хушсиришт,
Лахнат, ки бар замини дили ман сухан бикишт.
Сӣ сол пеш дар ниғаҳи ман намуда буд
Аз чеҳраи суханвариат чеҳраи бихишт.

Бинам, ки нахли қомаи ту ҳам намешавад,
Аз бори рӯзгори пур аз гуссаю губор.
Ёбам, ки нахли сабзи хирад ҳам намешавад,
Дар пеши тундбоди балохези рӯзгор.

Ёбам, ки боз дар дили ман сабз мешавад,
Нахле дигар зи меҳри Шумо бо фурутанӣ.
Бор оварад дарахти фазилат паси ба пас
Дар боғи Ориёни сухан бо қаламзанӣ.

Эй марди нуктасанчу баҳурмат, чӣ гӯяме,
Пешат, ки лаҳни ҳурмати ман лол мондааст.
Панҷоҳи ман ба пеши бузургии фазли ту,
Шармида ҳамчу тифлаки як сол мондааст.

1993

Ҳочӣ Мурод

ЁДГОР

Ба устод Абдуқодир Маниёзов

Зихӣ қисмат, ки бо фархундагӣ дар чорсуӣ бахт
Ту ро овард рӯерӯӣ бо сарвақти нуронӣ.
Гуморидам назар бар чехраи гармат масарратбор,
Сафои лутф бар наззора меафшонд арзонӣ,
Хушо рӯзи сууду рӯзии дидор...

Сабак озода бикшодӣ ба пешорӯи шогирдон,
Ки меомад, хаёлам, вазъат аз ангораи гардун.
Худуди дарсхона чун чаман гӯё, ки меболид
Зи файзи бениёзи хилқати шерозаи мавзун,
Сафават бо чилои хоса меполид.

Сафи рукне, ки мебасти ба авзон аз пайи тактеъ,
Ғизо бар самъ мебахшид сози фоилотунат.
Ҳазоровои табъам дошт бо савтат ҳамовозӣ,
Фарах пар мекашид аз назми оҳанги хумоюнат,
Ғасоҳат мавҷ мезад аз сарағрозӣ.

Баёнат хотирамро бо камоли вусъат аз рағбат
Чу тифли ширбӯ бар каъбаи рози қалам мехонд.
Тарабандуд овоят, гуворо атри мазмунат
Низоми шавкро бар чодаи шеъри Аҷам мехонд,
Санои ҷуди истеъдоду афсунат!

Фарохо медамид андешаам аз бодаи лахнат,
Ки меодаш ҳамора чилва аз юмни фурузонӣ.
Ба унвонам ҳади манзумаи шаъшаъ рисолат буд,
Рисолат бо дуруди Зӯҳраву илҳони субҳонӣ,
Ки мамлӯ бахш дар бахш аз салосат буд...

Шукуфо анчуман меҳест, бо манзурияш пурнур.
Ҳакими Тӯс меафрохт қад дар базми аҳбобаш.
Вале бо доруғири фикрат ӯ дар пойи ғам месӯхт.
Ба сад ҳасрат алам афрошта аз марги Сӯҳробаш,
Шикебо, мӯҳр бар лаб бо алам месӯхт.

Ручӯи Анварӣ аз лобалои зулмати сангин
Шихобосо дамодам тарҳ меафганд ақсоро.
Дареғогӯ Низомӣ бар сари такфизи Ҳоконӣ,
Ба дӯши дил, вале мебурд ӯ тобути Лайлоро,
Зи дида монда мекард ашк армонӣ...

Тулӯи даъвати Ҳофиз муҳити нолаҳезамро
Ба ранги дигар аз хикмат муборакфол меперост.
Ҳамефармуд: «... Аз нав сохт бояд сақфи миной!»
Ки «Омин!»-и малак бо арчи ин тадбир бармеҳост,
Латофат чӯш меҳӯрд аз мучаллоӣ.

Насими сабки Бедил бо вузӯи нур мепечид,
Ки гӯё мерасид аз курсии фирдавс овозаш.
Зи лавнолавнии шодобияш барқи ҳавас мечаст,
Ки меафрӯхт аз зикри ҳақиқат хусни эъҷозаш,
Шукӯҳи манзалат бар арш мепайваст...

Бигустурд аз раҳи фурсат танин зангӯлаи тафрех,
Ба таъчил омад аз меъроҷи улвӣ нозил афкорам.
Нигоҳам ҳамзамон лағзид аз авҷи тамошоӣ,
Сукут афтод дар ойинаи бедори пиндорам,
Фазо бе фарқ мепардохт раъноӣ?!

Аё устод! Ҳар чӣ ёфтам аз зевари маънӣ,
Насиб афтодааст аз ояти ойини ирфонат.
Сабакгирам ханӯз аз сурати дарсе, ки таҳрир аст
Ба лавҳи зеҳн ҳамчун ёдгор аз нашъи эҳсонат,
Дуогӯям ба ҳукми вақт тақдир аст.

24 сентябри соли 2004

Салимшо Ҳалимшо

БУРҶИ СУХАН

Барои дӯсти суханишносам Абдуқодир Маниёзов

Яқин, ки алами ғайб аст дар баҳори сухан,

Ки муждаат бидихад ишқ аз диёри сухан.

Фурӯд омада ин чо фариштаи илҳом.

Ба сози мӯъчизабахше зи обшори сухан.

Касе ба ҳар ду ҷаҳон умри ҷовидона биёфт,

Ки хӯрд қатраи обе зи чашмасори сухан,

Ба гӯши боди сабо лола гуфт аз сари сидқ,

Бихишти адн диҳад бӯи лолазори сухан.

Ба сачда сӯи замин аст ҳафт бурҷи фалак,

Ки рафт бар дари хуршд иқтидори сухан.

Ба хокиён зи даме нуриён баранд ҳасад,

Ки Офаранда саҳар гашт дар хумори сухан.

Бибурдаем зи боғи бихишт чун баҳра,

Ду чашми мост аз он сӯи шохсори сухан.

Ачал ба қуллаи Симург низ ёбад роҳ,

Валек ҷон бидихад пеши ҷоннисори сухан.

Кадам об бишӯяд гуноҳи мо дар даҳр,

Яқин ки боз ҳамон абри ашқбори сухан.

Ба бод ҳамнафасӣ ин ҷаҳон ба дӯши ӯст,
Ҷаҳонбадӯш бувад ёри шаҳриёри сухан.
Зи лутфи табъ, ки маншои мурғи илҳом аст,
Ҳазор сина чу оина шуд зи кори сухан.
Ту нақши лавҳу қаламро ба чашми ошиқ бин,
Ки қард номаи тақдирро нигори сухан.
Насими субҳ занад бӯса бар даҳони касе,
Ки ояд аз нафасаш бӯи мушқбори сухан.
Ту бар мазори шаҳидони ишқ сачда намо,
Ки сӯзи синаи онҳост ифтихори сухан.
Ба хок ашқ чу борони баҳманӣ орад,
Дихад ба булбули худ гул зи нав мадори сухан.
Ба мулки мост магар ҷони одамӣ аз санг,
Ки лаъл шуд ба дили санг ҷонсупори сухан.
Ба гӯши ман бирасид ин хабар зи олами қудс,
Ки ҳаст кишвари ту бурҷи устувори сухан.
Ба роз Боми Ҷаҳон бар ҷаҳон дихад ово,
Ки гӯши чарх бувад аз ту интизори сухан.

Али Бобочон

СИТОРАИ ИХЛОС

Эҳдо ба устод Абдуқодир Маниёзов

Эй ровии нуктадони тоҷик,

Хезад суҳанат зи чони тоҷик.

Аз лафзи фасеҳи ту бирезад

Шаҳдоби гули забони тоҷик.

Ояд зи садои ту ба парвоз

Шеъри сараву равони тоҷик.

Гӯяндаи камназири шеърӣ,

Донандаи саҳтгири шеърӣ.

Қодир ба ҳазор кашфи маънӣ,

Дар доди суҳан асири шеърӣ.

Рангафкани чилваи фасоҳат,

Пири каламу дабири шеърӣ.

Аз рӯи ту гоҳи нуктаронӣ,

Пайдост фуруғи зиндагонӣ.

Пиндори туро нигоҳи гармат,

Гӯяд ба камоли хушзабонӣ.

Алҳак, ки ба силки мӯшикофӣ,

Хуршеди сари суҳанваронӣ.

Табъат, ки мунаввару зариф аст,
Чун хандаи барги гул латиф аст.

Шогирди ту молики маонӣ,
Устои ту фитрати шариф аст.

Дар шебу фарози нуктасанҷӣ
Зехни азали туро радиф аст.

Афрӯхта базро чу машъал

Бо хусни ғазал диҳӣ ту сайқал.

Ҳар базм, ки соқиаш ту бошӣ,

Рангин дамад охираш аз аввал.

Дар сахни фазои лоязолӣ

Аз меҳр ниходаӣ ту хайқал.

Ҳарфат, ки мубораку писанд аст,

Дарёи суруру рӯди панд аст.

Фазли ту чароғи дидаи мо,

Чун пояи химматат баланд аст.

Бар махфили мо қарам бифармо,

Дидори туро ниёзманд аст.

СУХАНГУСТАР

На фақат як дили ман волаи алфози шумост,
Малаки арши сухан ошики овози шумост.

Сурату сирати ҳар кас зи каломаш пайдост,
Сухан ифшоғари пиндори ману рози шумост.

Чамани маҳфилам аз лафзи вафо гулбез аст,
Бозсозии дили ман зи рухи бози шумост.

Кохи санъат, ки чу гулгашт тароватхез аст,
Ламъаи лаҳни ба дил гулгулаандози шумост.

Ин ҳама шеваи шево, ки зи ҳусни азалист,
Аз Худованди сухан мояи дамсози шумост.

Рӯхи Ҳофиз бидамад аз нафаси ошики шеър,
Шеъри рангини Ачам аз гили Шерози шумост.

Чу хумо бол кушодед ба авчи дили мо,
Завки илҳоми Алӣ зодаи эъҷози шумост.

ҚИСМАТИ МАН

II

**Намунаи таълифот
ва осор**

СУХАНГУСТАР

На факат аз дили мӯм варад афта
 Милаки арши суҳан бахшид оғзона

II

Сурату сирати ҳар кас зи қиломида
 Суҳан ифшоғари пиндори ману рӯида

НОФИСИГАРИ ИЛХОМ

Бӯхӯзи дили мӯи зи руҳи боҷӯи

БОСО БА

Кои санҷад, ки чу гулгушт тирези
 Дамъаи тухми ба анд гулгушаи

Ин ҳаме шеваи шево, ки зи ҳусни
 Аз Худованди суҳан мӯи даҷӯи

Руҳи Хофиз бидамал аз нафаси оғзона
 Шеъри рангнин Ашм аз гили Шайхона

Чу хумо бол кушодел ба авни дили
 Завқи илҳомӣ Алӣ зодни эҷодии

ҚИСМАТИ МАН*

Давраи бачагӣ ва наврасии ман ба душвортарин солҳои Чанги Бузурги Ватанӣ рост омад. Борҳо дидаам, ки тангии маишати хонавода падари азизамро малул гардонид, ба дарёи андешаҳои сарбаста ғарқ менамуд. Таъми нони онвақта ҳеч аз машомам намеравад, кас ба хӯрдан сер намешуд ва аксар вақт ёфтани чизи хӯрданӣ амри маҳол буд. Рӯзгори ошуфта маро аз хурдсолӣ ба вартаи худ гирифта, аз санчишҳои саҳти худ гузаронид. Майли андаке бошад ҳам кӯмак кардан ба падар ва сабуктар намудани боре, ки зиндагӣ ба дӯшашон партофта буд, маро ба ҳар кор омил сохт. Дар синни ҳаштсолагӣ дар примус аввалин бор хӯрок пухтам. Номаш аҷоиб, ғайри оддӣ. Онро «кӯноқбӯтқа» мегуфтанд (номи туркӣ). Баъд шӯлаи зардолугӣ ҳам

* Ин пора аз ёддоштҳоест, ки ягон вақт навишта шуданаширо муаллим гоҳ-гоҳ дар чараёни сӯҳбат ва ё дар мавридҳои дигар орзу мекарданд. Ин қисми ёддоштҳо низ чун қисмҳо ва пораҳои дигари ёддошти нотамои мондааст. Серкорӣ ва як-ду соли охир ваъзи саломатии муаллим имкон надод, ки навиштани хотиротро анҷом бидиҳанд. Санаи таълифи пораи манзур ҳам маълум нест. Ин пора чун бо риоя ва хифзи имлои пешин навишта шудааст (масалан цех, цемент ва...) хис кардан душвор нест, ки он то соли 1999, то соли қабули имлои нави забони тоҷикӣ ба рӯи қоғаз омадааст.

Ёди ёри меҳрубон

пухтам. Дар ёздахсолагӣ дар танӯрчаи сари оташдон, ки падарам аз хумчае сохта буданд, нон пухтам. Ҳар чӣ мекардам, хушмаза мешуд ва таъриф мешунидам. Намедонам, аз ростӣ буд, ё барои шавкманд гардонидани ман. Ба ҳар ҳол ман аз ин баҳои хуби «хунароҳоям» қонеъ будам. Соли 1943 бо зимистони қаҳратун ва қаҳтии худ мардумро мушавваш сохта, сари калобаи бисёрихоро гум намуд. Дар чунин айёми саҳтӣ дидани чеҳраи қоҳидаи падар, чашмони ба қаър қашида, қомаи аз бори гарон хамида ва чабини пурчини он зоти бароям муқаддас ва аз ҷон азизтар диламро мефушурд ва гӯё чакра-чакра хун аз чигар меҷакид. Он вақт 13 сол доштам. Синфи шашро тамом карда, дар вақти таътил ба заводи консерв ҳамчун шогирдпеша ба қори мавсимӣ дохил шудан хостам. Аммо аз 14-солагӣ мегирифтаанд. Кафши маро пеш гузоштанд. Ғамгин шудам, чӣ қор қарданамро намедонистам. Бисёр меҳостам, ки то ба қор даромаданам падарам аз ниятам огоҳ нашаванд. Зохиран, он қасро дар ҳайрат гузоштанӣ будам. Хеле фикр кардам. Ниҳоят, тадбире ба хоирам расид ва пешакӣ дилам шод гардид. Аз завод рост ба совети кишлоқ рафтам ва аз раиси он амаки Дадабоев (номашонро фаромӯш кардам) справка хостам. Хуш қабул қарданд ва феврал дастӣ справка навишта доданд. Аз хурсандӣ справкаро гирифта, тозон ба завод омадам. Соли таваллудам аз рӯи хоҳиши худам 1929 сабт шуда буд, яъне дигар шӯъбаи кадрҳо лом

Ёди ёри меҳрубон

гуфта наметавонист. Справкаро ба зане, ки чанде пеш шаҳодатномаро ба ман пас дода, ба кор қабул накарда буд, дароз кардам ва худро паси дарича гирифтам; кӯшидам, ки маро набинад. Баъди фурсате касони пеш аз ман бударо ҷавоб дода, «Орифов» гӯён овоз баровард. Аз эҳтиёт бо қирраи чашм нигаристам, ки ба ман мурочиат дорад. «Ман» гуфтам ба зӯр ва бечуръатона назди панчара рафтам. Хуччатеро ба ман дода, «фардо, соати 7 пагоҳӣ ба ҷеҳи баргак меравӣ» гуфт ва дигар ба ман эътиборе надода ба қори худ машғул шуд. Аз ҷӣ сабаб бошад, ки ман қарахт шуда, дар ҷоям истода мондам – ё боварам намеомад, ки маро ба кор қабул карданд, ё аз тағйири фамилияам як эҳсоси бегонагӣ ба худ дар ман пайдо шуда, маро ба олами ҳаёлотӣ ноаён даровард. Бо шунидани садои «Чаро истодаӣ? Бирав!» якбора ба худ омада, бо тезӣ худро ба берун гирифтам. Сӯи ҳона мерафтам, поям роҳ мегашт, аммо ҳушам парешон буд ва ба дунёи рангини афсонавӣ сайр мекард. Зудтар қадам мезадам, то ҳамин ҳоло ба ҳона расида, аз падарам муждагонӣ гирам. Аввалин бор ҳис кардам, ки масофаи байни заводу ҳонаи мо хеле дур будааст. Вақте ки аз дарвоза ба ҳавлиамон ворид шудам, ҳис кардам, ки қадам баланд шудааст ва ман беихтиёр аз остонаи дарвоза коматамро ҳам қарда гузаштам. Падарам дар боғча барои гӯсфандҷаи дирӯз харидаамон алаф

Ёди ёри меҳрубон

медаравиданд. Нафасам мегашт ва ман онро ҳеч рост карда наметавонистам. Ниҳоят нимгӯрма гуфтам:

- Дада, ман фардо ба кор меравам.

- Чӣ гуфтӣ?

- Ман пагоҳ ба кор меравам.

- Чӣ хел кор?

- Ба завод.

Падарам чизе нагуфтанд ва хомӯшона ба алафдаравии худ давом доданд. Ба назарам чинҳои чабинашон бештар ва амиқтар шуданд. Ман ҳайрон дар чоям шах шуда мондам. Гумон доштам, ки падарам хурсанд шуда, «бале, писарам» мегӯянд. Аммо холо намедонистам, ки чӣ баҳое иқдоми маро насиб хоҳад шуд. Падарам ниҳоят досро ба сари марза гузошта, аз ҷо бархостанд ва дилсӯзона ба ман нигариста, гуфтанд:

- Чаро ин тавр кардӣ, як даҳон ба ман нагуфтӣ. Кори завод осон не, ту холо худсолӣ, вазнинӣ мекунад.

Вале оҳанги суханони падарам сарзанишомез набуд. Бинобар ин шердилтар шуда, бо шавқ ба гап даромадам:

- Бачаҳои маҳалла, қариб ҳамаи хамсинфонам, ҳатто онҳое, ки аз ман хурдтаранд, ба завод ба кор даромаданд. Мегӯянд, ки се моҳ мавсими зардолу будааст. Мо фақат барои баргак тахта мекашондаем. Ман кори хонаро ҳам мекунам.

Ёди ёри меҳрубон

- Хайр, майлаш. Лекин эҳтиёт кун. Ба бачаҳои безорӣ ошно нашав. – Дидам, ки ранги рӯи падарам тағйир ёфта, дар чашмонашон намӣ пайдо шуд. – Дар дег шӯрбо ҳаст. Худат кашида хӯр, аз сандукча нон гир. Сонӣ харду чалакро бо об пур карда монӯ аз хонаи бобои Тӯракулат як банд шивок биёр. Дар қуттии ҷевон пул ҳаст. Бисту панҷ сӯмашро гир, мерасидагист.

Дарун-дарун шодӣ мекардам. Хостам ба ивази иҷозат доданашон ба падарам изхори миннатдорӣ намоям, гапи мувофиқ ёфта натавонистам. «Хуб шудааст» гуфтаму дар оҳанг ва маънии ин сухан ҳамаи эҳсоси ондаминаи худро ифода намудам ва шояд дар ҷеҳра ва чашмонам ин эҳсос хувайдо гардиданд.

Бобои Тӯракул як банд шивок дода, бисту панҷ сӯмро гирифтанд ва чизе нагуфта ба хонашон даромада рафтанд.

Хеле интизор кашидам. Гӯё ягон соат гузашта буд, ки аз хона баромада, маро дида хайрон шуданд:

- Барои чӣ истодаӣ? Шивокро гирифта рафтан гир.

- Ҳамин шивок бисту панҷ меистад.

- Ҳа.

Марди пири касалнамо, ки ғайр аз ҳамин қораш дигар воситаи таъмини хонадонашро надошт, зоҳиран аз гаронфурӯшиаш хичолат кашида, бо сари ҳам сулфида-сулфида ба ҳавлии дарун равон шуд.

Ёди ёри меҳрубон

Дилам ба холи пирмард сӯхт, вале алами ба як бандча шивок, ки танӯр бо оташи он базӯр сурх мешуд, бисту панҷ сӯм доданам ба оташи дилсӯзиам об мепошид. Шивокро ба хона оварда, аҳд кардам, ки дигар барои хезум як тин сарф кардан наменонам.

Субҳи барвақт аз хоб бедор шудам. Нав сапеда медамид. Миёнаҳои моҳи июн бошад ҳам, ҳавои субҳгоҳон серун ва салқин буд. Кайҳо ман хоби ширини бачагиро фаромӯш карда будам. Барои об кушодан нимаҳои шаб ба сари чӯ мерафтам, то ки андак замини кишткардаи мо аз беобӣ нахоҳад. Масъалаи об онвақтҳо ба ҳаёту мамоти мардум алоқаманд буд ва аксар вақт чанчолу занозанӣ ҳам воқеъ мешуд. Бинобар ин падарам соатҳои се ё чор маро бедор карда, ба сари об мефиристонданд. Кӯчаҳо торик ва бадвоҳима буданд, сағони дайду аккосзанон касони бегонаро пайгири мекарданд ва гоҳо тала ҳам менамуданд. Тарсонун ҳаросон каланд дар китф чандин кӯчаву тангкӯчаҳоро гузашта, ниҳоят ба сари чӯ, ки аз наздики осиеб чорӣ мешуд, мерасидам. Ба чӯи тарафи худамон обро сар дода, ин бор далертар роҳи хонаро пеш мегирифтам. Аз он сабаб далертар, ки ҳам вазифа иҷро шуда буд ва ҳам ба хона, ба сарпаноҳи худ мерафтам...

Ёди ёри меҳрубон

Бедор шуда, якбора ба хотирам расид, ки аз хамин рӯз эътиборан шогирдпеша бошам ҳам, коргари завод ҳастам. Барои меҳнатам музд мегирам. Меҳнати ман чун як зарраи ноаён ба меҳнати бузурги халқамон ҳамроҳ шуда, дар роҳи хифзи Ватани маҳбуб истифода мешавад ва андешае чунин дили маро аз ифтихор саршор месохт. Дар як гӯшаи дилам орзуе падид омад, ки то ҳастаму ҳаст дар ман қуввате, коре кунам аз дилу ҷон, бо ҳавсалаи тамом, аз рӯи вичдон ва аз он ҳаққи ҳалол ба даст оварам, то файзу баракати хонаи мо зиёда гардад. Ҳамин тавр, ба падари бузургворам мададгор шудан меҳостам.

Ҷогахамро гундошта, дастурӯ шуста, либосамро пӯшидам ва назди падарам, ки хеле пештар аз ман хеста, дар боғча пали пиёзу кабудиро хишова мекарданд, рафта, салом додам ва ичозати ба кор рафтан кардам. Падарам аз ҷо бархоста, як дасташонро ба миёнашон бурда, кадре нимхам истоданд ва ба ман рӯ оварданд:

- Хайр, писархон, ба корат барака металабам. Ҳалол кор кун, то ки ҳар касу нокас эрод нагирад. Кор, ки тамом шуд, зуд ба хона биё. То соати чанд кор мекуни?

- Сменаи якум - то соати 7 бегоҳӣ.

- Дувоздаҳ соат?

- Ҳа.

Ёди ёри меҳрубон

Бояд шумо — бачахоро барвақттар ҷавоб диҳанд.

- Намедонам. Кай ки ҷавоб диҳанд, ба хона мебиёям. Пас аз хайру хуш бо падарам, як пора нонро ба коғаз печонида ва ду кисаамро бо зардолуи хушк пур карда, ба сӯи нахустин коргоҳам кадам задам.

Ба назди даромадгоҳи завод омада, рафикони ҳаммактабам Дадохон Гиёсиддинов, Абдугаффор Сатторов ва амакзодаам Мӯъминҷон Фаёзовро дидам. Моро дарбон барои иҷозатнома гирифтанд назди посдорон фиристод. Дар назди гурфача тақрибан бист нафар ҷамъ омада буданд ва навишта додани рухсатномаро интизорӣ мекашиданд. Ба мо мактабиён рухсатномаи муваққатӣ доданд, ки аз як порча коғаз ба даст навишташудаи мӯҳрдор иборат буд. Мӯҳлати рухсатномаи мо то 31 август, яъне то оғози соли нави таҳсил буд. Бо ин рухсатнома моро ба даруни завод роҳ доданд. Аввалин бор сахни заводро медидам. То ин дам аз дарвозаи кушода ба сахни завод, дурусттараш ба ҳавлии назди даромадгоҳи он нигоҳ карда, ба касони дар он ҷо равуокунанда ҳасад мебурдам. Ба назари ман онҳо хама одамони хуштолеъ менамудам. Зеро меғуфтанд, ки дар он солҳои саҳти ҷанг, солҳои қаҳтию гуруснагӣ завод тамоми анвои хӯрдани: зардолуоб, ҷем, павидло, шиннӣ, ҳалво, парварда, помадка, консерваҳои гӯштӣ, шӯла, қиёми помидор, тоmat ҳар

гуна витаминҳо ва гайра тайёр карда, ба фронт мефиристонд ва ягон намунаи ин гизохоро дар ҳеҷ як дӯкон ёфта намешуд. Бинобар ин ҳар бор, ки озодона ба завод даромада-баромадани касеро медидам, ба он ҳавасам меомад ва ин гуна касон, ба назари ман одамони махсус менамуданд. Имрӯз ман дар катори «одамони махсус» бе ҳеҷ мамониат ба даруни завод даромадам. Аз ҳавлии назди дарвоза гузашта, ба тарафи чап гаштам. Саҳни фароҳе дар пешрӯям кушода шуд. Он ҷо се бинои бузурги яқошёнаи баланде мавҷуд буд, ки яке анбори зардолуи ҳар рӯз қабулшаванда, дигаре ҷеҳи баргак ва сеюмӣ коргоҳи хушконидаи ва ба элеватор додани он маҳсуб меёфт. Мо, бачаҳои нав ба кор дохилшударо ба ҳамин бинои сеюм оварданд. Ба даруни иморат даромадан ҳамоно ба димоғ бӯи шиноси зардолу ва рутубати фарши цементи бинои дамоварда зад. Элеваторҳо таракку туруккунон чарххояшонро давр мезанониданд ва дар куттии калон дунафарӣ паҳлӯи ҳам истода, баргакҳои хушкидаи ба тахта часпидаро бо белчаи ҷӯбӣ зада кӯчонида, ба даруни куттӣ мерехтанд ва тасмаи муҳарриқи даруни куттӣ онро ба куттичаҳои тунукаи ба боло раванда меандоخت ва он куттичаҳо баргакро ба ҳалтаҳои калони коғазӣ ҷо карда мемонданд ва чанд нафар он ҳалтахоро баста, ба назди дар бурда болоиҳам мечиданд. Баъд мошинҳо омада, он ҳалтахоро бор карда мебурданд. Даруни бино хеле

Ёди ёри меҳрубон

васеъ буд. Дар гӯшае се дарвоза ба назар менамуд, ки агар онро кушоянд мисли гаражи мошин хонае намудор мешуд. Фарқаш аз гараж ин, ки хонаҳои ин ҷо бисёр калон буданд ва ҳар як хона то ҳазор тахта баргакро мегунҷонид. Вақте ин хонаҳоро ба тахтаи баргак пур карданд, мошинҳои шамол ба қор мебароманд ва дар зарфи як шабонарӯз баргак тамоман хушк мегардид, гӯё ки як моҳ дар зери боду офтоб монда бошад. Се хона се ҳазор тахтаро меҳушконида ва нормаи қори мо ҳам дар дувоздаҳ элеватор 250 тахтагӣ барои ҳар як бригада буд. Бригада аз шаш нафар ташкил ёфта, ду қас баргакро аз тахта меканд ва чор нафар халтаҳои пуршударо мекашонид. Бригадари мо як зани тануманди рус буд, ки вайро тётя-Оля мегуфтем. Ҳоло ҳам намедонам, ки номи падару фамилияш чӣ буд. Зани шаддод ва баландовозе бошад ҳам, дили нарме дошт. Ман ҳамроҳи Дадохон, ки аз ман дар синну ҷусса калонтар ва кавитар буд, қор мекардам ва меидам, ки ӯ чӣ тавр ба осонӣ баргакҳоро аз тахтаи тарафи худ канда, ба ман ҳам ёрӣ мерасонид. Мани ба қори ҷисмонӣ кам машғулшуда зуд аз ӯ меафтадам. Он гоҳ тётя-Оля омада, аз дастам белчаро мегирифт бо суръат баргакҳоро канда ба элеватор мерехт. Чунон дар ин қор омил шуда буд, ки аз Дадохон ҳам пештар тахтаи тарафи худро тоза карда, ба ҳамроҳаш ёрмандӣ менамуд. Акнун Дадохон ба ҳолати ман афтада, ба сабаби аз зан ақиб монданиаш ҳам ҳичолат

мекашид, ҳам хашмгин мешуд. Рӯзи аввал мо ҳамагӣ 152 тахтаро тоза кардем. Вақте гуфтанд, ки 98 тахта кам кардаем, маро воҳима зер кард. Ҳеч боварам намеомад, ки чунин нормаро мо иҷро карда метавониста бошем.

Ниҳоят, соати кори мо тамом шуд. Мо тахтаҳоро ба як тартиби муайян назди девори хона чидем ва ҷои кори худро рӯбучин карда ва қуттӣ-элеваторро бо латтаи тар хуб тоза намуда, ба рафтан тайёр шудем. Ҳамин вақт аз дар марди қадпасти гӯл, ки дар тан либоси нимдошти хушдӯхте дошт, даромада омад. Ҳамаи моро назди худ чамъ карда ва аз натиҷаи кор пурсон шуд. Он рӯз фақат ду бригада нормаашро иҷро карда, дигар бригадаҳо аз ўҳдаи ин кор набаромада буданд. Аз ҳама бад вазъи бригадаи мо буд. Тётя-Оля аз кори мо ҳисобот дода, сабаби ақибмониро ба навкор будани мо ҳавола кард. Он шахс ба тарафи ман нигоҳ карда:

- Ҳамин ҳам коргар-мӣ, аз даҳанаш бӯи шир меояд. Кӣ ўро ба кор қабул кардааст? Мо бо чунин бачачаҳо корро пеш бурда наметавонем, - гуфт ва ба тётя-Оля мурочиат кард. Вайро пагоҳ ба дӯхтани даҳани халтаҳо монед. Худатон ба ҷои вай кор мекунад. Агар аз ўҳдаи ин кор ҳам набарояд, аз кор пеш мекунам.

Марди ношинос, ки бо як дидан ин қадар одами тундмизоч буданаш маълум набуд, ба назарам хеле бераҳм ва бадфеъл намуд. Диламро гаш фаро

Ёди ёри меҳрубон

гирифт. Шодмонии пагоҳирӯзӣ ба ғамолудагии бегоҳирӯзӣ табдил ёфт. Ман, ки аз кори пурмашаққати имрӯза бисёр монда шуда будам, боз ҳам беҳолтар шудам ва маъюсу ғамгин аз дарвозаи завод берун омадам. Ба рафиқонам ҳам мунтазир нашуда, ба сӯи хона равон гардидам. Ба худ меандешидам, ки ҳамроҳонам ҳама ба сардорон маъкул шуданду фақат ман аз насиби қор маҳрум мешудагӣ будам. Одат қарда будам, ки ҳар қор қор кунам, падарам таҳсин мекарданд ва агар чизе нагӯянд ҳам, аз чеҳраашон осори хушнудӣ намоён мешуд. Ман ҳеҷ гоҳ чунин қор вазнинро, ки имрӯз рост омад, анҷом надода будам, бо ситқ қор қардам, тамоми қувватамро сарф қардам. Аммо...

Бо чунин андешаҳои нохуш ва яъсомез ба хона расиданамро надониста мондам. Падарам ба рӯи ҳавлӣ об пошида ба қат кӯрпачаҳои нав андохта буданд. Ман салом қарда, аз падарам пурсидам:

- Ба хонаи мо меҳмон меояд?

- Ҳа.

- Қӣ?

- Як одами бисёр нағз.

- Ман мешиносам?

- Ҳа, мешиносӣ.

Дигар ҳарфе назада, ба хона даромада, либосамро иваз қарда баромадам. Аз дасти падарам қорӯбро гирифта, роҳравро то қари қӯча рӯфтам. Агар меҳмон меомада бошад, бигузур донад, ки мо

Ёди ёри меҳрубон

аз озодагонем ва дар хона набудани зан ҳис карда нашавад.

Падарам пиёзу помидор ва корду коса бароварда, шакароб карданро фармуданд ва аз хона дастархон бароварда, ба миёни кат гузоштанд. Бӯи хуши таом, ки ба оши палав шабоҳат дошт, ба машомам расид. Медонистам, ки биринч надоштем, сабзӣ ҳам набуд. Вале бӯи он меомад. Аз падарам пурсидам, ки ин чӣ гуна таом аст. Падарам бо чехраи шукуфон гуфтанд:

- Ин файзи қадами мубораки меҳмон аст.

Ман чизе нафаҳмидам. Лекин дигар чизе напурсидам. Нофаҳмиамро ба хаста шуданам ҳавола карда, лаб фуру бастам.

Дидам, ки падарам ба рӯи кӯрпача нишаста, омодаи кушодани дастурхон шуданд. Ман ҳам шакаробро тамои карда, намак пошида, бо корд пиёзу помидорро омехта ба назди дастурхон ниҳодам. Падарам:

- Дастатро шуста биё. Хӯрок хунук шудагист, - гуфтанд.

Дастамро шуста, ба кат баромада, ба як лаби кӯрпача чо гирифтам ва бо тааччуб пурсидам:

- Канӣ меҳмон? Кай меояд?

- Меҳмони ман имрӯз туй, писархон. Ту имрӯз аз синни бачагӣ ба овони ҷавонӣ қадам гузошти ва мисли одами комилхуқуқ қору зиндагӣ мекуни.

АЛИШЕРИ НАВОЙ*

«Хамсат-ул-мутаҳайирин»

* Тарчума, тавзеҳ ва пешгуфтори Абдуқодир Маниёзов. Таҳрири Раҳим Ҳошим.

«Хамсат-ул-мутаҳайирин» бори аввал дар шакли китобчаи алоҳида соли 1961 дар тарҷумаи Абдуқодир Маниёзов чоп шуда буд. Он соли 1989 аз тариқи интишороти «Адиб» бори дувум ба нашр расидааст. Тарчума аз ўзбекист ва он дар адабиётшиносии тоҷику ўзбек хусусан ба сифати мухтасоти нусхаи асл, назокати ифода ва забони баён баҳои баланд гирифтааст. Зарур дониста шуд, ки дар маҷмуаи мазкур истифода шавад. Тавзеҳоти мутарҷим дар повараки саҳифаҳои марбута оварда мешавад.

ДҶУСТИИ БЕНАЗИР

Муносибатҳои дӯстӣ ва робитаҳои ҳамҷонибиҳои халқҳои тоҷик ва ўзбек таърихи қадима дорад. Ин ду халқ асрҳо дар як сарзамин зиста аз як ҷо ба ҳама ҷаҳон бунёд кардаанд, талхиву ширинҳои рӯзгорро бо ҳам чашандаанд, ба муқобили зулмони маҳаллӣ ва истилогарони аҷнабӣ якҷоя сарбардошта, баҳри озодӣ ва саодати худ дӯш ба дӯш истода мубориза бурдаанд. Онҳо ба ҳамдастӣ ва ҳамкорӣ осори хайратангези моддӣ ва маънавӣ офаридаанд, ки ба тамоми ҷаҳон машхуранд. Набардҳои инқилобӣ дар зери ливои Октябри Кабир, сохтмони ҳаёти нави советӣ бо раҳнамоии Ҷумҳурии Коммунистии Ленинӣ, барпо шудани иттифоқи халалнопазири ҳаммаи қавму миллатҳои социалистӣ дӯстии ин ду халқи бародарро устувору мустаҳкамтар намуд, маънӣ ва мазмунӣ нав бахшид. Ва ин дӯстии таърихан қадим ва моҳиятан бузург падида ва намунаи дурахшони дӯстии халқҳои Ватани сермиллати мо гардид.

Дар ташаккул ва таҳкими ин дӯстӣ илму адаб ва арбобони барҷастаи он мақоми шоистае доранд. Адибону олимони намояндагони пешраву пешбари зиёиёни эҷодкор ҳамеша - дар ҳаммаи давру замонҳо

барои хусни тафохум саъй мекарданд ва ба роҳ ёфтани бехтарин суннатҳову дастовардҳои маданияти халқи дигар ба маданияти халқи худ ва ҳамчунин барои дастрасӣ ба дигарон намудани комёбиҳои маданияти худ мусоидат менамуданд. Ин амри шарофатмандона ва боифтихоре буд, ки боиси мутақобилан афзудани дороии маънавии халқҳои бародар мешуд.

Ҳамрангии маишат ва урфу одат тоҷикону ўзбеконро ба якдигар на фақат наздик, балки хешу ақрабо ҳам намудааст. Чунин муносибат ва робитаҳои ҳасана барои қаробати маданият, адабиёт ва санъати ҳар ду халқ заминаи мусоид ва мувофиқ фароҳам сохта, дар байни бехтарин намоёндагони онҳо дӯстию рафокат ва ҳамкорию ҳамфикрӣ ба вуҷуд овардааст, ки тимсоли барҷастаи он дӯстию ҳаяҷонбахш ва ҳамкорию пурфайзи адабию илмӣ ду шахсияти номвари таърих - адибон ва мутафаккирони асри XV Абдурахмони Ҷомӣ ва Алишер Навоӣ мебошад.

Ҷомӣ ва Навоӣ дар замони истибдоди феодалӣ, ки мардуми захматкаш ба маҳрумияту ноқомӣ дучор ва ба машаққату сахтиҳои зиндагӣ гирифтोर буд, барои осоиши халқ ва ободии мамлакат кӯшида, ба тавассути асарҳои худ бисёр фикру ақидаҳои тараккипарваронаро таблиғ мекарданд. Онҳо ҳамчун шахсон пешқадами соҳибмаърифати замони худ ба гурӯҳҳои

Ёди ёри меҳрубон

равшанфикр сарварӣ карда, дар роҳи равнақи маданият ва адабиёти ҳар ду халқ хизматҳои шоиста намудаанд. Ғояҳои олии адолатпарварӣ, инсондӯстӣ, маърифатхоҳӣ ва ғайра, ки онҳо ваъз мекарданд, аз шароити зиндагии оммаи меҳнаткаш ва вазъияти замона ба миён омада, манфиатҳои ҳаётии аҳли меҳнатро ифода менамуданд ва аз беҳтарин орзуҳои он ба шумор мерафтанд. Ҷомӣ ва Навоӣ дар тарғиби ақидаҳои иҷтимоӣ ва сиёсӣ якдигарро пуштибонӣ карда, дар фаъолияти адабӣ, илмӣ ва ҷамъиятӣ ба ҳамдигар мададгор буданд. Чунин наздикии нуктаи назар нисбат ба ҳаёти халқ, ҷамъият ва мамлакат дӯстии самимӣ ва ҷонии ин ду марди бузургро ба вучуд овардааст.

Муносибатҳои байниҳамдигарии Ҷомӣ ва Навоӣ, ҳамкориҳои эҷодӣ ва ҳамфикрии онҳо нисбат ба масъалаҳои муҳталифи умури сиёсӣ ва иҷтимоӣ, алаҳхусус ҳимоя кардани манфиати халқ, кӯшидан ба ободиву умронии кишвар, ғамхорӣ ва парастории аҳли илму адаб ва фарҳангу ҳунар, ки аз хизматҳои барозандаи таърихии онҳост, саҳифаҳои бошукӯҳи таърихи дӯстии ду халқи бародар - тоҷикон ва ўзбеконро фароҳам намуд. Ба шарофати онҳо муносибатҳои дӯстонаву робитаҳои қадимаи халқҳои тоҷик ва ўзбек нируи тоза пайдо намуд, ғанитар ва пурмаънитар гардид. Ин аст, ки ҳар гоҳ сухан аз боби дӯстии ин ду халқ равад, беихтиёр

Ёди ёри меҳрубон

номи Ҷомӣ ва Навоӣ ба забон меояд ва симон шарифи онҳо дар пеши назар чилвагар мешавад.

Накши пурчилои ин дӯстии беназирро дар ёдгориҳои мӯхташамии фарҳангу ҳунар, осори безаволи илму адаб, зуҳури зумраи одамони соҳибқареҳа ва боҳунар, шахсиятҳои номдори таърих метавон дид. Инъикоси онро дар асарҳои худашон низ мумкин аст мушоҳида намуд. Қариб дар ҳамаи таълифоти онҳо ишораҳои возеҳу латиф ба ин дӯстии бузург ба назар мерасад, ки бо як олам эҳтиром ва меҳру муҳаббат нисбат ба якдигар суҳан рондаанд.

Ҷомӣ ва Навоӣ аксари таълифоти худро ба ҳамдигар бахшидаанд. Чунончи, Навоӣ бузургтарин асари худ «Ҳамса» ва қасидаи «Тӯҳфат-ул-афкор»-ро ба Ҷомӣ ва Ҷомӣ панҷ достон: «Ҳафт авранг» - «Тӯҳфат-ул-аҳрор», «Сабҳат-ул-аброр», «Лайлӣ ва Мачнун», «Юсуф ва Зулайхо» ва «Ҳирадномаи Искандарӣ»-ро ба Навоӣ бахшида таълиф намудаанд.

Навоӣ пас аз вафоти Ҷомӣ ба хотири ҳамин навъ дӯстӣ асареро бо унвони «Ҳамсат-ул-мутаҳайирин» навиштаасг, ки муҳимтарин лаҳзаҳои дӯстӣ ва ҳамкориҳои эҷодии онҳоро баён мекунад. Ин асар тақрибан дар солҳои 1494-1495 ба забони ўзбекӣ таълиф ёфта, чанд нусхаи дастнависи он то давраи мо расидааст.

Чунонки аз гуфтаҳои Навоӣ дар ин асар маълум мешавад, нахустин мулоқоти ӯ бо Абдурахмони Қомӣ тахминан дар синни 17 ё 18-солагиаш дар маҳалли Хиёбони Ҷирот ба вукӯъ пайваста, муносибати устодиву шогирдии онҳо аз сабақи «Рисолаи қофия» шурӯъ гардидааст. Аз ҳамин вақт то охири умри Қомӣ, яъне дар зарфи беш аз 35 сол онҳо ҳамеша бо ҳам будаанд, доир ба масъалаҳои эҷоди бадеӣ як хел фикр мекардаанд, дар офариниши осори адабӣ ва илмӣ мақсаду мароми ягона доштаанд. Самимияти муносибат ва ҳамфикриву ҳамкориҳои эҷодӣ тадричан онҳоро чун падару писар ба ҳам хеле наздик, мушфику меҳрубон ва ғамхору парастор мегардонад. Қомӣ дар тасвири Навоӣ шахси бузургвор ва муқаддас аст. Обрӯ ва нуфузи ӯ ба андозаест, ки ҳатто ҳукмрони замон ҳам наметавонад онро ба эътибор нагирад.

Бисёр лавҳаҳои ин асар, хусусан қисмати мукотибаи онҳо ниҳоятдараҷа таъсирбахш буда, ҳамчун суруди дилнишини дӯстӣ садо медиҳад. Марсияи Навоӣ ба вафоти Қомӣ, ки дар охири асар дарҷ ёфтааст, ба қавли устод Айни, яке аз ҷонсӯзтарин марсияҳои адабиётгамон ба шумор меравад.

«Ҳамсат-ул-мутаҳайирин» асари хотиротӣ буда, муҳимтарин лаҳзаҳои ҳаёт ва фаъолияти адабиву илмии Қомиро дар бар мегирад. Ҳамчунин

Ёди ёри меҳрубон

аз ин асар роҷеъ ба ҳаёт ва эҳодиёти худи муаллиф
низ маълумоти пурбаҳо ба даст овардан мумкин аст.

Мо ин асарро ба тоҷикӣ гардонида, дар айни
замон, барои нигоҳ доштани услуби ба худ хоси
Навой саъй намудем.

Ин китоб, ки ба муносибати чашни 575-умин
зодрузи Абдурахмони Чомӣ нашр мешавад, бо
суханони меҳрангез аз дӯстӣ, аз меҳру эҳтироми
саршори фарзандони арҷманди халқҳои тоҷик ва
ӯзбек хикоят мекунад. Ҳар кас, ки онро бихонад,
бидонад, ки ин дӯстӣ рамзи дӯстии ҷовидонии ду
халқи бародар, балки ҳамаи халқҳост; ин дӯстӣ
мероси ниёгон аст ва вазифаи муқаддаси мо онро чун
гавҳараки чашм эҳтиёт кардан ва ба сарваташ
афзудан аст.

ДЕБОЧА

Худраъи умури тасавуру аноният¹ ва даштпаймони олами гурури нафсоният Алишери мутахаллис ба Навоӣ... дар хилватҳои ашрофу хоси банӣ одам хусусан ва соир анҷуманҳои авоми аҳли олам умуман чунин арз мекунад ва ин навъ баён менамояд, ки... шайхано ва мавлоно Абдурахмони Қомӣ... - он соҳибдавлати бузургвор ва соҳибкамолӣ нубувватқирдор ин хоксори парешонрӯзгорро бо илтифотҳои азим сарбаланд ва бо навозишҳои ғариб арҷманд карда, дар байни абноӣ чинсам сарафроз, балки аз чинси башар мумтоз менамуданд. Чун тоири қудсошӯни рӯҳи покашон аз қафаси бадан ба қониби гулшани боғи фирдавс дар парвоз шуд ва пайқари олимакони қисми муборакашон аз маҷлиси дорулфано ба анҷумани дорулбақо майл намуд, мотам ба аҳли олам рӯй дод, аммо соҳиби мотам манаи номуроди сӯгвор будам ва ба соири авлоди одам азо воқеъ гардид, валекин соҳиби азо манаи ношоди таъзиятшиор будам.

Чун дар ин мотам озори дили маҷрӯҳ ва изтирору² изтироби хоири маҳзун аз ҳад гузашт,

¹ Аноният – худписандӣ, манманӣ.

² Изтирор – парешонӣ, беихтиёрӣ.

Ёди ёри меҳрубон

барои таскини ин ранҷ ва ором намудани ин ошӯб чунин ба хаёл овардам, ки аз ҳолатҳои дар миёни он осмони иззу иқбол ва ин хокваши фурӯмоя, он меҳри авҷи камол ва ин зарраи камсармоя рӯйдода якчанд варақ нигориш кунам ва аз мақолот якчанд муқаддима гузориш диҳам, ки ин умур ба зохиру ботинам мӯчиби мубохоту сурур ва ба дунёву охиратам боиси ифтихору гурур хоҳад буд. Ва агар халоиқ ин навъ илтифотҳоро аз маҳбуб ва ба муҳиб бовар нақунанд, дар мусаннафоти он ҳазрат мазкур аст ва агар он тариқа хусусиятҳоро аз мурод ба мурид ҷуз маҳолот напиндоранд, дар қуллияташон мастур, ки ба ин даъво ду далели мувофиқ, балки ду гувоҳи содиқ мебошад.

Чун ин рисола ба хаёл расид, бинояшро як муқаддима, се мақола ва як хотима бапо кард ва ин панҷ қисмат гуфтор, ки ба хонандагон хеле мӯчиби таҳайюр хоҳад буд, «Хамсат-ул-мутаҳайирин» номида шуд.

МУҚАДДИМА - оид ба вилодат ва насабҳои он кас ва сулуки¹ соир вақтҳои ӯ ва қай ба хизмати он кас мушарраф гардидани ин фақир.

МАҚОЛАИ ЯКУМ - дар бораи умури иттифоқ² ва сӯҳбатҳои ғароибии дар миёни он кас ва

¹ Сулук – тариқа, одат, тарзи зиндагии аҳли тасаввуф.

² Умури иттифоқ – корҳои мувофиқафта, тасодуфот.

Ёди ёри меҳрубон

ин фақир баамаломада, ки аз онҳо хусусият ва илтифотҳои он кас ба ин фақир маълум мешавад.

МАҚОЛАИ ДУЮМ - дар боби руқъаҳои¹ дар байни он кас ва ин фақир воқеъшуда, ки он руқъаҳо ҳоло дар куллии он кас мазкур ва дар муншаоташон² мастур аст, ки фақир ҷавоб навиштаам ё акс.

МАҚОЛАИ СЕЮМ - дар боби китоб ва рисолаҳои, ки мусаннафоти он кас буда, ин фақир ба таълифи онҳо боис ва ба таснифашон сабаб гардидаам ва ин маънӣ ҳам дар аксари он китобҳо зохир аст.

ХОТИМА - дар боби он китоб ва рисолаҳои, ки ин фақир дар хидмати он кас аз рӯи таълим ва истифода хондаам ва таърихи охири он лаҳзаҳои ҳаёташон ва кайфияти он ҳолатҳо.

¹ Руқъа - нома, мактуб.

² Муншаот - навиштаҷот

МУҚАДДИМА

Вилодати шарифи он кас, чунонки аз назми муборакшон маълум мешавад, дар соли ҳаштсаду ҳафдах¹ будааст. Он кас тамоми ҳолатҳои аз замони вилодат то соли ҳаштсаду наваду се² ба сар бурдаи худро ба назм даровардаанд ва он қасидаи ғарибест, ки «Сунӯх-ул-бол»³ ном гузоштаанд. Матлааш ин аст:

Манам чу гӯй ба майдони фусхати маҳу сол,
Ба савлаҷони⁴ қазо мунқалиб⁵ зи ҳол ба ҳол.
Ба соли ҳаштсаду ҳафдах зи ҳичрати набавӣ,⁶
Ки зад зи Макка⁷ ба Ясриб¹ сародикоти² чалол.

¹ *Ҳаштсаду ҳафдах* – соли ҳичрӣ, ки ба соли мелодии 1414 рост меояд.

² *Ҳаштсаду наваду се* – соли ҳичрӣ, ки ба соли мелодии 1487 рост меояд.

³ *Сунӯх-ул-бол* – ҳар чизи ба хотиррасида.

⁴ *Савлаҷон* – чавгон.

⁵ *Мунқалиб* – гарданда (аз ҳоле ба ҳоле).

⁶ *Ҳичрати набавӣ* – кучидани Мухаммад-пайғамбар ва пайравони вай аз Макка ба Мадина, ки 16 июли соли 622 мелодӣ воқеъ гардида, ба солшуморини ҳичрини камарӣ ибтидо гузоштааст.

⁷ *Макка* – шаҳрест дар қисми ғарбии Арабистони Саудӣ, маркази вилояти Ҳичоз.

Зи авчи қуллаи парвозгоҳи иззу кидам
Бад-ин хазизи³ хаво суст кардаам пару бол.
Ба ҳаштсаду наваду се⁴ кашидаам имрӯз.
Зимоми умр дар ин тангнои ҳиссу хаёл.

Ва он кас панҷ сол пас аз гуфтани ин қасида
хам аз гулзори умр баҳраёб ва аз чашмасори ҳаёт
сероб буданд. Дар соли ҳаштсаду наваду ҳашт, ки
синнашон аз ҳаштоду ду гузашта буд, булбули
қудсошёнӣ рӯҳи покашон навои реҳлат оғоз карда,
ба хавои гулистони фирдавс парвоз намуд, ки
кайфияти он бо шарҳаш, иншооллох, дар ҷои худ
сабт хоҳад шуд.

Насаби олии он кас ба имомулмучтаҳиддин⁵
Ҳасан бинни Абдуллоҳ бинни Товус бинни Ҳурмузи
Шайбонӣ рафта мерасад, ки Ҳурмуз малики қабилаи
бани Шайбон⁶ буда, дар Бағдод⁷ салтанат рондааст

¹ *Ясриб* – номи қадими шаҳри Мадина, ки дар қисми шимоли
гарбии Арабистони Саудӣ дар вилояти Ҳичоз, 400 км.
дуртар аз Макка воқеъ шудааст.

² *Сародиқ* – чодар, хайма.

³ *Ҳазиз* – пастӣ, муқобили авҷ.

⁴ *Ҳаштсаду наваду ҳашт* – соли ҳичрӣ, ки ба соли мелодии
1492 мутобиқ аст.

⁵ *Имомулмучтаҳид* – пешвои донишманди дин.

⁶ *Бани Шайбон* – номи яке аз қабилаҳои араб.

⁷ *Бағдод* – шаҳрест дар шимоли Арабистон, ки соли 762
бунёд шуда, маркази сиёсӣ ва маданияи хилофат ба шумор
мерафт. Ҳоло пойтахти Ироқ.

Ёди ёри меҳрубон

ва дар замони чоҳилият¹, дар аҳди амирулмӯъминин Умар² ба шарафи ислом мушарраф гардидааст... Падару бобои худашон дар зӯҳду такво машхур ва ба казову фатво доимо машгул буда, дар вилояти Чом муким будаанд. Ин китъаи он кас ба хамин маънӣ далолат мекунад:

Китъа

Мавлидам Чому рашҳаи³ қаламам

Чуръаи номи шайхулисомист.⁴

Лочарам, дар чаридаи ашъор

Ба ду маънӣ тахаллусам Чомист.

Аз он кас ханӯз дар хурдсолиашон фаҳми хеле баланд ва осори табъ зоҳир мешудааст. Аз он чумла ин аст: орифи комил ва муршиди мукамил мавлоно Фахриддини Луристонӣ, ки ягонаи замони худ ва дурри якдонаи баҳри ҳақиқат буд, дар вилояти Чом ба хавлии падари он кас таваққуф намудааст. Он кас дар синни чор ё панҷсолагӣ буда, дар он вақт акнун нав ба мактаб мерафтаанд. Ҳазрати Мавлоно он касро дар назди худ нишонда, бо ишорати ангушт

¹ *Чоҳилият* - аҳди пеш аз ислом дар чомаи араб.

² *Умар бини Хаттоб (581-644)* - халифа ва яке аз хамсафони Муҳаммад-пайгамбар.

³ *Рашҳа* - чакра, катра.

⁴ *Шайхулисом* - лақаби фаҳрии пешвои тасаввуф, пири ходими ислом.

Ёди ёри меҳрубон

номҳои машҳуро, чун «Умар» ва «Алӣ»¹, ба ҳаво менавиштаанд ва он кас бо тааммул меҳондаанд. Ва ҳазрати Мавлоно аз чунин зехну зақои дар синни кӯдакӣ доштаи он кас мутабассим, балки мутааҷиб мешудаанд; чунонки ин маънӣ дар «Нафаҳот-ул-унс»² низ мазкур аст.

Ин навъ осору аломот дар айёми кӯдакии он кас бисёр руҳ додааст. Агар ба сабт қардани ҳамаи он машғул шавем, суҳан тӯл мекашад.

Он кас аз синни кӯдакӣ то аввалҳои аҳди шабоб³ дар вилояти Қом зиста, сипас ба сабаби он ки дар он ҷо шахси ғоидарасонанда (яъне омӯзгор) хеле кам будааст... мисли он ки пайғамбар ба Ясриб майл қарда буд, он кас ба шаҳр (яъне Ҳирот) азимат намудаанд ва дар вурӯдгоҳи Ироқ⁴ дар мадрасаи «Низомия»⁵ маскан қарда, машғули таҳсил гардидаанд. Мегӯянд, ки дар он ҷо замоне мавлоно Зайнуддин Абӯбакри Тойбодӣ ва мавлоно Саъдуддини Тафтозонӣ ва баъзеҳо мегӯянд, ки Амир

¹ Алӣ – нахустин имоми шиа ва чорумин халифаи ислом.

² «Нафаҳот-ул-унс мин ҳазарот-ул-қудс» – асарест дар шарҳи холи аҳли тасаввуф ва тавсифи осори сӯфиён, ки Абдурахмони Қомӣ солҳои 1457-1476 таълиф намудааст.

³ Аҳди шабоб – давраи ҷавонӣ.

⁴ Ироқ – мамлакатест дар Осиёи Ғарбӣ, ки масоҳати он Байнаннаҳрайни қадимаро фаро гирифта, яке аз марказҳои тамаддуни Шарқи қухан маҳсуб меёбад. Ҳоло давлати ҷумхурист.

⁵ «Низомия» – мадрасаест дар Бағдод, ки соли 1065 аз номи Низомулмулки вазири Маликшоҳи Салҷуқӣ бино ёфтааст.

Ёди ёри меҳрубон

Хисрави Дехлавӣ¹ ҳам сокин будаанд. Он кас ба зудӣ дар таҳсил аз абнои чинс пеш гузашта, балки илму фазлро аз уламои мутабаҳҳири² он шаҳр бештар касб кардаанд, ки дар фунун ва улум ба ягон касе аз аҳли замон эҳтиёҷ намондааст...

Агарчи аз рӯи зарурат якчанд вақт ба касби улум иштиғол намудаанд, аммо ҳеч гоҳ аз оини назм ҳолӣ набудаанд. Ба он кас биззот машраби тавҳид³ воқеъ гардида ва дар айни мушоҳадаи тазоҳури маҷоз ҷамоли ҳақиқатро муояна намуда, барояшон беихтиёриҳо даст меодааст. Ба ҷуз он ки ин маъниро дар назм адо кунанд, гузир надоштаанд, зеро ба ин восита сӯзи сина таскин ёфта, оташи дил фуру менишастааст. Ба ин ҷиҳат аз назм ҳаргиз фориг буда наметавонистаанд; ба ин сабаб ба назм тадвин⁴ ва ба девон тазйин⁵ воқеъ шуда, бо мурури айём назми он кас аз ҳар синф шеър гӯш ва бозувони золи⁶ оламро бо дуррҳои самин⁷ музайян ва ҷайбу домани онро бо лаъли оташин мамлув⁸ ва мулавван¹ кардааст. Ва

¹ *Амир Хисрави Дехлавӣ* – Яминуддин Абулхасан (1253-1325) шоир ва мутафаккири машҳури форсизабони Ҳиндустон, ки дар таърихи адабиёти тоҷик чун шоири ҳамсасаро макоми шоиста дорад.

² *Мутабаҳҳир* – донои гузаро, аллома.

³ *Машраби тавҳид* – гоյи ваҳдат.

⁴ *Тадвин* – тартиб додани девон.

⁵ *Тазйин* – зинат додан.

⁶ *Зол* – пир, куҳансол, дерин.

⁷ *Самин* – гаронбаҳо.

⁸ *Мамлув* – фаровон.

гариб аст, ки дар вақти такмили улуми зоҳир барояшон анҷом додани он қадар қорхое муяссар шудааст, ки дар ин уммат ба ҳеҷ яке аз аксари ақобиру соҳибқамолони гузашта воқеъ гардидани он маълум нест.

Аз он ҷумла яке шеър аст, ки бештарин аснофи² он ба навъест, ки дар ҳар синф қасе саромад ва мусаллам³ бошад, он қас ҳам мисли ҳамон, балки бартар аз он ҳаққу мулки худ қардаанд.

Дигаре: такмили истилохоти масоили тасаввуф⁴ аст. Аз гояти ихомӣ рисолаву китобҳои машоиху авлиёҳои гузашта аксари толибони номурод аз идроқи ин илми шариф маҳрум, балки оғӣ буданд. Он қас дар рисола ва китобхояшон ин илмро бо адову алфози хубтар ҷунон таснифҳо қарданд, ки бисёр фақирон аз мутолааи онҳо ҳаловат бурда, баҳраманд шудаанд.

Боз дигаре: дар сулуқи одоби тариқат бо ҷунон равиши дақиқ тариқҳо сохтанд ки, ҳеҷ қас ба амри ниҳонии шарифтар аз улуми зоҳир ва шеър ва муаммо ва иншо ва ҳамин гунаҳо машғул буданаширо надонистанд ва фаҳм ҳам нақарданд ва дар ин қор ба

¹ Мулававан – ранг ба ранг, рангоранг.

² Асноф – синфҳо, ҳелҳо, навъҳо.

³ Мусаллам – лоик, муносиб; таслим қардан.

⁴ Тасаввуф – сӯфигарӣ; қараёне, ки пайравонаш аз хоҳишҳои нафсонӣ парҳез қарда, ашъи олам ва табиатро мазҳари ҳақ медонистанд, ба зӯҳду тақво машғул мешуданд.

ҳеч мутанаффис¹ аз мулозимат ва иродати муршиди² комил гузир нест, сӯхбат ва мулозимати ҳазрати кутби тариқат ва ғавси³ ҳақиқат мавлоно Саъдуддини Кошгариро, ки дар он замон муршид ва халифаи комил ва мукаммили силсилаи хоҷагони «Нақшбандия»⁴ буд, ихтиёр карда, ба хизмати соир муршидон ва комилони замон, аз ҷумла ба сӯхбати Шайх Баҳоуддини Умар ва мавлоно Боязиди Пуронӣ ва мавлоно Муҳаммади Асад барин бузургон низ мушарраф гадидаанд. Аммо дар сурати толибилмӣ ва шоирӣ, ки ба сатру ниҳони ин илми шариф мисли ин ду кор ёфтани парда муҳолест, чунки дарवेशӣ⁵ касби фаност, балки фанои маҳз аст ва ин ду кор маҳз даъвову чадал ва анонияту худписандӣ хоҳад буд.

Касоне, ки овозаи камолоти он касро шунида, роҳҳои дурро тай карда, ба сӯхбати муборакашон меомаданд, он касро дар байни асҳоб⁶ аз ғояти

¹ Мутанаффис – нафаскашанда; зинда, чондор.

² Муршид – пир, шайх.

³ Ғавс – фарёдрас, мададгор.

⁴ «Нақшбандия» – аз машхуртарин тариқатҳои тасаввуф, ки дар асри XIV пайдо шуда, асосгузори он Баҳоуддин Муҳаммади Бухорист. Чун касби асосии ӯ нақш бастан ба матоъ будааст, худ бо номи Баҳоуддини Нақшбанд ва тариқати бунёдгузоштаи вай бо номи «тариқати нақшбандия» шӯҳрат ёфтааст.

⁵ Дарवेशӣ – каландарӣ, зоҳидӣ; чараёни тарғибкунандаи гӯшанишинӣ.

⁶ Асҳоб – ёрон, ҳамсӯхбатон.

ноаёнӣ мутлақо намешинохтанд; дар нишасту хез, гуфту шунофт, дар хӯроку пӯшок дар миёни он кас ва соир мулозимон тафовуте набуд. То касе аз улуми зоҳирӣ ва маънавӣ масъалаеро ба миён наандозад, ҳаргиз сафедро аз сиёҳ фарқ карданашон маълум намегардид. Аммо пас аз ба миён гузошта шудани масъала маҳорат ва огоҳиашон ба ҳамаи илмҳо дар чунон мартабае буд, ки ҳаргиз эҳтиёҷ ба дидани китобе надоштанд.

Дар зимни ин қадар корҳо тариқи ишқи зоҳир, ки «алмаҷозу қантаратулҳақиқат»¹ иборат аз он аст, бар он кас чунон ғолиб омада буд, ки хусну малоҳати ҳар мазҳари мулоим², ки бо таҷаллии ҷамоли ҳақ зухур менамояд, ё офати ҷавру бедод, ки бо сифати ҷалолият ба ҷилва меояд, аз ин сифатҳо зоти айният мушоҳада карда, сабабро мутлақо аз миён бартарафшуда дида, аз он ки ғайри мусаббиб чизе ба ҷашмонашон наёмадааст, бетоқат гардида, ҳар гоҳ дар ҳоли изтироб аз шиддати ишқ суубати³ шавқ ба он кас руҳ менамуд, бо иштиғоли шеърҳои ҷонсӯз ва ғазалҳои дилафрӯз ба он бетоқатихо итминон медоданд. Ва ин ҳолат ба он кас дар одоби тариқат, ки дар тасаввуф боиси фаност, хеле мадад менамуд. Чун фаноӣ вучуди мавҳум ҳосил шуда, оташи ишқ ва шавқ ба забона задан даромад, ҳар оина аз

¹ «Алмаҷозу қантаратулҳақиқат» – маҷоз гузаргоҳи ҳақиқат аст.

² Мазҳари мулоим – маҳалли зуҳури мувофиқ.

³ Суубат – саҳтӣ, гаронӣ.

беихтиёрихо каландарвашию сарупобарах-нагӣ, кӯху даштпаймоиву ба чуз мақсади асли хамаро фаромӯшсозӣ даст медиҳад. Аҳли зоҳир ин шеваи он касро ба ишқи зоҳири маҳз ҳамл намуда, аз асли мақсудашон гофил ва отил¹ мемонданд. Аммо он кас гайри мақсуди асли дар ҳар навъ сурате, ки худашонро намудор мекарданд, ҳама пардаву рӯпӯши ҳолатҳо-яшон буд.

Чанд соле, ки бо ҳамин ҳол гузашт, дар фазои улуми зоҳир бар уламо ва фузалои давр фоик омада, ҳамчунин дар ҳоли ботин маротиби баланд ҳосил карда, бо китобу рисолаҳои оид ба илми тасаввуф авроки рӯзгорро музайян намуданд. истилоҳоту масоили дақиқи ин илми шарифро ба аҳли даврон равшан ва мубарҳан² сохтанд, чунонки иншооллоҳ дар теъдоди мусаннафоташон навишта хоҳад шуд.

Аз миёнаҳои замони Шохрух-султон³ то аввалҳои замони султон Абӯсаид-мирзо⁴ он кас дар шаҳр сокин буданд. Пас аз ин дар Хиёбон, дар сари мазори ҳазрати пир ва маҳдум мавлоно Саъдулмиллат ваддин ал-Қошғарӣ расми икомат

¹ *Отил* – маҳрум, бебаҳра.

² *Мубарҳан* – ошкор, ҳувайдо, исботи бурҳонӣ.

³ *Шохрух-султон (1377-1447)* – писари Темур, аз соли 1397 ҳокими Хуросон ва аз соли 1409 ҳукмрони давлати темуриён.

⁴ *Абӯсаид-мирзо* – абераи Темур, набераи Мироншоҳ, ҳокими Хуросону Мовароуннаҳр (1451-1469).

Ёди ёри меҳрубон

зохир намуданд. Ва ҷамеи уламо ва ақобир ва ашрофи шаҳр ба он кас мулозамат ва тараддуд бунёд карданд, то ҳадде, ки аркони давлат ва аъёни ҳазрат, умарои олишон ва судуру вузарои рафеъмакон, ҳатто подшоҳи аср ба остони он кас, ки қиблаи максуд буд, ташриф меоварданд, балки худро мушарраф менамуданд. Ба навъе, ки арҷмандони давр ва сарбаландони аҳд ба остони олишони он ҳазрат рӯ мениҳоданд ва илтиҷо меоварданд ва соир ниёзмандон ва оммаи бехешу пайвандон ҳам чашмони худро аз хоки он дар мунаввар мекарданд. Ин факири ҳақир дар зумраи ҷамоати ахир дар сари Хиёбон он касро дидам ва ҳамон замон ба гирифтани сабақ аз мухтасари «Рисолаи қофия»¹ мумтоз гардидам.

¹ «Рисолаи қофия» – асари Абдурахмони Ҷомӣ, ки дар ҳашт фасли мухтасар муҳимтарин масъалаҳои қофияи назми форсу тоҷикро баён месозад.

МАКОЛАИ ЯКУМ

*Умури иттифоқӣ ва
сӯҳбатҳои гароиби дар
байни фақир ва он ҳазрат
гузашта, ки аз онҳо
илтифот ва хусусиятҳои он
кас ба фақир зоҳир мегардад.*

Рӯзе мавлоно Шайх Абдуллоҳи котиб рисолаи муноҷоти мавсум ба «Илохинома»-и муқарраби ҳазрати борӣ Хоҷа Абдуллоҳи Ансориро¹ ба назди фақир овард. Мавлонои мазкур ба байъу широи кутуб муносибат ва ба ҳазрати Хоҷа нисбати авлодӣ дорад. Фақир сафҳаи аввали он рисоларо кушода, ба хондани қисмати ҳамди он оғоз кардам, бо чунин хаёл, ки як саҳифа ё ғояташ як варақ хоҳам хонд, чунонки мардумро маъхӯд² аст, аз хубӣ ва равонии сухан дар ҳеч ҷо бас карда натавонистам, то рисола ба итмом расид. Хуззори маҷлис вокиф шуда, тааҷҷуб намуданд, ки рисолаеро, ки тақрибан ду қузь, балки бештар аст, бо як таваҷҷӯҳ аз сар то по

¹ Хоҷа Абдуллоҳи Ансорӣ – Абӯисмоил Абдуллоҳ ибни Абӯмансур (1006-1088) шоир ва нависандаи мутасаввифи форсу тоҷик, назариётчи ва муаррихи тасаввуф.

² Маъхӯд – бо аҳду паймон муқарраршуда.

Ёди ёри меҳрубон

хондан холӣ аз ғароиб нест. Фардои он рӯз ҳазрати маҳдум ба бандахона ташриф оварданд. Он рисола ҳозир буд. Гирифта кушоданд ва назари муборакашонро андохтанд. Ҳамон ҳамсӯҳ-батон, чунонки оин ва одоби аҳли рӯзгор аст, воқеаи рӯзи гузаштаро аз рӯи тааҷҷуб ба хидмати он ҳазрат арз карданд. Он кас табассум карда, гуфтанд, ки:

- Аҷаб иттифоқи амр дар байни мову ту воқеъ гардидааст. Ду-се рӯз пештар мавлоно Шайх Абдуллоҳ ҳамин рисоларо ба назди мо оварда буд. Мо ҳам аз қисмати аввал сар кардем ва то охир дар ҳеч ҷо наистода ба итмом расонидем.

Фардои он рӯз мавлоно Шайх Абдуллоҳ омад, то китобаш ё баҳояшро бигирад. Баъзеҳо ба вай гуфтанд, ки «фалонӣ (яъне банда) аз қисмати аввали ин китоб хондан бунёд намуд ва то тамом шуданаш аз даст наниҳод».

Ӯ низ аз рӯи тааҷҷуб гуфт, ки;

- Ба хизмати ҳазрати маҳдум ҳам бурда будам, ба он кас низ чунин ҳолат рӯй дод.

Рӯзе дар хизмати он ҳазрат ҳамсӯҳбатон ҳозир буданд ва аз ҳар бобат суҳан мерафт. Пештар фақир доир ба қасидаи шайба¹ он кас, ки матлааш ин аст:

¹ Қасидаи шайба – қасидаи пирӣ.

Сафед шуд чу дарахти шукуфадор сарам

Ва 3-ин шукуфа ҳамин меваи гам аст барам.

чунин изхори акида карда будам, ки агарчанде қасидагӯйҳо муқаддаманду фақир қасидахоёшонро бисёр мутолиа намудаам, ин навъ шеъри гарибмаънову пурбахраву нозукхаёлову салисибораву латифадоро надидаам. Баъзе аз асҳоб мусаллам доштандро ва баъзе мусаллам доштанро карех донистандро дар маҷлиси он ҳазрат сӯхбат ба сари услуби қасидаҳо майл намуд. Чун ҳар навъ суҳан гуфта шуд, фақир васфи шайбаро ба миён андохтам ва аз таърифаши беихтиёр гардидам, то калом ба ҷое расид, ки арз кардам:

- Фақир аз ҳеч як маликулкаломони¹ мутақаддимин инчунин қасидаро нашунидаам.

Он ҳазрат табассум карда, гуфтанд, ки:

- Аз мутааххирин мо низ ин тариқа шеър нагуфтаем.

Ҳама соқит шуданд. Фақир дар ин боб чанде шарҳу баст карда, абёт хондам. Он кас хушхол гардида, ба аломати тасдиқ талаққӣ² мекарданд. Ба аҳли маҷлис сидқи суҳанони фақир зоҳир шуд ва

¹ *Маликулкалом* – соҳибсуҳан, саҳундони мумтоз.

² *Талаққӣ* – сар чунбондан, қабул кардан, пазируфтан.

Ёди ёри меҳрубон

ҳама аз ақидаҳои худ гашта, ба ақидаи фақир омаданд.

Дар вақти сохтани боғчаи «Фаноия» он ҳазрат иноят намуда, аз даруни ҳавлиашон ҷой дода буданд, ки фақир барои худ манзили мухтасаре бино кунам. Фақир хангоми ба Марв¹ барои гузаронидани зимистон азимат намудани подшоҳ Дарвеш Ҳочии иркбандро, ки аз чобукдасттарин боғбонони замони худ буд, таъин кардам, ки дар аввали баҳор ба он боғча ниҳол нишонад ва раёхин бикорад. Баҳор расида, Дарвеш мазкур ба кори он боғча пардохтааст. Он ҳазрат гоҳо ба он ҷо омада, андаке сайр мекардаанд ва илтифот намуда, барои баъзе ниҳолҳо ҷой нишон медодаанд, ки ғоидаовар бошад. Дарвеш Ҳочӣ, ки як марди девонаи тундмизоче буд, баъзан муноқиша мекардааст ва он ҳазрат аз ин ҳол ба завқ омада, хушнуд мешудаанд.

Як рӯз он кас ба ниҳоле ҷой таъин кардаанд, аммо девонаи боғбон аз рӯи инод гуфтааст, ки:

- Дар ин ҷо намешинонам.

¹ *Марв* – яке аз шахрҳои қадими Осиёи Миёна, ки дар соҳили Мурғоб воқеъ гардидааст. Дар тӯли асрҳо чандин мартаба ба маркази илму адаб табдил ёфта, ба пешрафти илму маданияти халқҳои Осиёи Миёна саҳм гузоштааст. Ҳоло дар ҷои он шаҳри Марӣ дар Туркманистон воқеъ аст.

Ёди ёри меҳрубон

Он кас табассум карда, пурсидаанд:

- Чаро наменишонӣ?

Вай гуфтааст:

- Аз рачча берун аст. Фардо чарик¹ биёяд, Мири Шайхам, ки дар боғбонӣ шаҳси воқиф мебошанд, инро дида, эътироз хоҳанд кард.

Он кас гуфтаанд:

- Боғча аз они Шайхам не, аз они Алишер аст. Ё эътироз нахоҳад кард.

Пас аз омадани чарик ба шаҳр асхоб аз тундихои Дарвеш Ҳочӣ ҳикоят мекарданд. Он ҳазрат ҳам аз рӯи завқ ва нишот он ниҳолро нишон дода, ҳикояти гузаштаро, ки дар байни он кас ва Дарвеш Ҳочӣ воқеъ шуда буд, нақл менамуданд.

Шабе дар маҷлиси як шаҳси бузургвор ба хидмати ҷамоати азизон афтадам. Мутахҳари Удӣ, ки дар хушнавозӣ падари Зӯҳра ва дар хушгонӣ фарзанди рӯҳафзои он шуда метавонад, дар вақти тағанӣ як шеъри Ҳоҷа Ҳасани Дехлавӣ:² «Зихӣ дарунаи дилро замон-замон ба ту майле»-ро мехонд, то ба ин байт расид:

¹ Чарик – лашкар, қувваи мусаллаҳи ёрирасон.

² Ҳоҷа Ҳасани Дехлавӣ (1253-1337) – шоири форсизабони Ҳиндустон, ки дар таърихи адабиёти форсу тоҷик ҳамчун газалсаро мақом дорад.

Мисоли қатраи борон сиришки ман хама дурр шуд,
Чунин асар диҳад, оре, тӯлӯи чун ту Сухайле!

Аҳли маҷлис одамони мӯътабари хуштабъ буданд ва мири маҷлис ҳам хуштабъу подшоҳнишон. Баъзе аз рӯи эътироз ва баъзе аз рӯи танбеҳ ба муганнӣ гуфтанд, ки «сиришки ман хама дурр шуд» нахон, ба ҷои «хама дурр шуд» бояд «хама хун шуд» хонд, ки «дурр шуд» маънӣ надорад.

Мири маҷлис ҳам ба аҳли маҷлис муттафӣк шуд. Ин фақир ҳеҷ чиз нагуфтам. Ҳозирони маҷлис ба фақир рӯ оварданд, ки «ҷаро ту дар ин фикр ба асҳоб мувофиқ нестӣ?

Фақир гуфтам, ки:

- Ман дар ҷониби гӯяндаам, ки қоиладор кард, яъне «мисоли қатраи борон сиришки ман хама дурр шуд» дуруст аст, балки ҳамин тавр бояд шавад.

Аксар ба фақир хучум карда, гулув¹ намуданд. Фақир гуфтам, ки:

- Чун хамаи шумо якҷониб шудед, ман муддаои худро ба шумоҳо наметавонам собит кунам. Агар касеро ба ҳақам мусаллам доред, гарав мебандем.

¹ Гулув – инод; хучуми якбораи хама.

Ёди ёри меҳрубон

Хама ба иттифок гуфтанд, ки «ҳазрати махдум хакам, балки ҳокими афозили олам мебошанд. Касе нест, ки он касро мусаллам надорад».

Факир бо онҳо гарав баста, кайфияти маҷлис ва сабаби он баҳс ва дар он байт лафзи «хун» муносиб ё лафзи «дурр» мувофиқ будан, яъне исноди мақсудро ҳамон замон навишта ба хизмати он ҳазрат фиристодам.

Пас аз андак вақт шахси фиристода бозомада ҷавоб овард ва он ҳазрат ин мисраъро навишта буданд:

«Сухан дурр аст, тааллук ба гӯши шах дорад».

Он ҷамоат мулзам шуданд. Тарбият ва мадади он кас ба факир ҳамин тариқа расид.

Маълум нест, ки касе ба ягон суол чунин ҷавоби мухтасари муфид гуфта бошад. Фардои он рӯз ин гап дар миёни мардум шӯҳрат ёфта, хама дар маҷлисо нақл мекарданд.

Ҳамон соле, ки подшоҳ тахти Хуросонро гирифтанд, тарҳи боғи «Ҷаҳоннор»-ро андохтанд.

Дар яке аз рӯзҳои панҷшанбе дар ҳузури он ҳазрат аз Гозургоҳ бо роҳи дашт ба сӯи Хиёбон

мерафтам. Дар роҳ Саид Ғиёс, ки богбонӣ ва иморат кардани он боғ ба ӯ супурда шуда буд, вохӯрд. Вай аз боғхо ниҳолҳои калони сарвро харида ва ба аробаҳо бор карда, ба боғи «Чахоноро» мекашонид. Ӯ ба он хазрат салом дод. Он кас илтифот намуда, ба тариқи мутоиба гуфтанд:

- Оё боз ягон ниҳоли сарв боқӣ монд? Чаро ин қадар ниҳоли сарв бор кардӣ, чанд ниҳол аст ин чо?

Ӯ гуфт, ки:

- Шумурдем, саду чор адад аст.

Он кас гуфтанд:

- Ачаб ададе.

Фақир гуфтам, ки:

- Адади муносиб аст, чунки бо адади «қад»¹ мувофиқ мебошад.

Он кас гуфтанд, ки:

- Рост аст.² - Ва ҳам фақирро таҳсин карданд.

Рӯзе он кас ба чое мерафтанд. Махмуд Ҳабиб ном як девонаи хаммории абтарӣ масту ошуфта аз пеши роҳи он кас баромада, суханони беадабона

¹ «Қад» - ба ҳисоб абҷад (коф - 100 ва дол - 4) мутобики адади 104 мебошад.

² Дар ин чо ибораи «Рост аст» ба ду маънӣ омадааст: яке ин ки рости қадди ниҳолро мефахмонад; дигаре ин ки ба рост будани гуфтаи Навоӣ ишора мекунад.

Ёди ёри меҳрубон

гуфтааст, балки сафоҳат¹ намудааст. Аммо он кас мутлақо эътино накарда ва ба чониби ӯ назаре ҳам наяндохтаанд.

Боз як рӯзи дигар, ки фақир дар хизмати он кас раҳсипор будам, ҳамон девона ҳамроҳ рафта истодани фақирро дида, чун хаёлотии ахли чунун ва хайли абтар фосид мешавад, ба гумони ин ки он кас шояд дар хусуси беадабии дирӯзаи ӯ ба фақир шаммае изҳор карда бошанд, ба он кас суҳанони номарбут гуфта, ба узрхоҳӣ шурӯъ намуд.

Фақир таачҷуб карда, аз он кас пурсидам, ки:

- Узрхоҳии парешони ин девона аз чӣ чиҳат аст? Он кас болои гапро пӯшида, аз воқеаи рӯзи гузашта чизе изҳор накарданд. Аммо аз асҳоб суҳанони дирӯзаи он девона маълум гардид.

Ҳар гоҳ он девона безътидолӣ кунад, ба вай таъзир ва адаб дода мешуд. Фақир хоҳиш намудам, ки адаб фармоям. Вале он кас гуфтанд, ки:

- Чизе мағӯ, адаб худ ба ӯ хоҳад расид.

Чанд рӯз нагузашт, ки вай ба дасти девонаи дигар кушта шуд.

Аҳмад Хусайн-мирзо ном фарзанди қурратулайни салтанат Музаффар Хусейн-мирзо² ба раҳмати Парвардигор рафт. Он кас барои изҳори таъзия ба «Боғи Сафед» омаданд. Фақир дар

¹ Сафоҳат – аблаҳӣ.

² Музаффар Хусайн-мирзо – писари султон Хусайн Бойқаро (1438-1506).

Ёди ёри меҳрубон

марсияи он фарзанди азиз ва дар боби дуои падар ин байтро гуфтам:

Гар шамъ мурд, меҳри фалакро мадор бод!

Гар катра рехт, оби бакоро қарор бод!

Ва охиста дар хизмати он хазрат хондам. Он кас дар маҷлиси султонзода давог ва қалам талабида, боз ин байтро навиштанг:

Фарзанд меваест зи шоҳи дараҳти умр,

Гар з-он ки мева рехт, шаҷар пойдор бод!

Султонзода ниёзмандиҳо намуда, мусаввадаи ин байтро гирифтанд ва он хазратро бо таъзимҳои азим гусел карданд.

Дар вақти аз сафари Макка ба шаҳр баргаштани он кас, подшоҳ бо иқтизои хаводиси рӯзгор ба ҷуруши Балх рафта буданд. Чун ҳумоюнраъят аз Балх бозгашт намуда, ба тахт озим шуданд, он кас ба расми истиқбол то вилояти Мурғоб омаданд. Пас аз мулоқот бо подшоҳ, ба бандохона ташриф оварда, шаб дар ин ҷо таваққуф карданд. Барои истироҳат як хаймаи тозаи сафед мавҷуд буд. Ин хайма рост карда шуд, то он хазрат

Ёди ёри меҳрубон

дар андаруни он машғули осоиш гарданд. Иттифоқан он шаб тундбоди ғарибе бархост, ки аксари хайма ва чодарҳои ўрдуро вайрон карда, дар байни мардум аҷаб ошўбе андохт. Хаймаи барои он кас дуруст кардашуда ҳам ғалтида, хароб гардид. Асхоби дар хизмати он кас буда гуфтаанд:

- Хайф ба ин хайма, ки хаймаи хубе буд, аҷаб пора-пора шуд. Фаррошоне, ки инро сохтаанд, оё чӣ мегуфта бошанд?

Он кас гуфтаанд, ки:

- Фаррошон чӣ ҳам мегуфтанд; мегўянд, ки «кошкӣ ин муллоҳои шумқадам ба хонаи мо намеомаданд».

* * *

Дар ҳамин вақтҳо буд, ки аз сипоҳият мутанаффир гардида, мансабҳоро тарк карда, худро аз мулозимат канор кашида будам. Он кас аз рӯи танбех ва насихат пурсиданд, ки;

- Чунин хабаре ба гӯши мо расид, чихати он чӣ бошад?

Фақир гуфтам, ки:

- Аз чинси инсон ва сўхбату ихтилот¹ он малул гардидам ва ба ин қор ҳамин боис шуд.

Он кас гуфтанд, ки:

¹ Ихтилот - ҳамнишинӣ.

Ёди ёри меҳрубон

- Инсонро чӣ хаёл карда будӣ?

Тарсида будам, ки танъам хоҳанд кард, вале аз ин ҷавоб донистам, ки ин кор ба хотири муборакашон чандон нохуш наёмада будааст. Хотирам чамъ шуд.

Он кас бо мавлоно Соғарӣ бисёр мутоиба мекарданд. Рӯзе мавлоно Соғарӣ дар хизмати он кас хозир буд. Он кас ба ранги таърифи шеъри ӯ ба мутоиба пардохтанд ва мавлоно Соғарӣ шеърҳои худро ба карру фарр хондан гирифт. Агар дар назди каси андак бевуқуфтар меҳонд, дар ниҳояти хубӣ мегузaronид. Факир хонданаширо низ таъриф кардам, ки:

- Бо вучуди хуб гуфтанашон хуб ҳам меҳонанд.

Он кас бо хушҳолӣ гуфтанд;

- Моро ин тавр бозӣ медихад.

Он кас ин қитъаро гуфта буданд:

Қитъа

Соғарӣ мегуфт: дуздони маонӣ бурдаанд

Ҳар кучо дар шеъри ман як маънии хуш дидаанд.

Дидам аксар шеърҳоиашро, яке маънӣ надошт,

Рост гуфтаст ин ки маънихоширо дуздидаанд.

Дар он вақте, ки фақир ба «Хамса» татаббӯ¹ кардам, дар як дoston дар мадхи Шайх Низомӣ² ва Амир Хисрави Дехлавӣ ва он ҳазрат, ки худро аз рӯи ихлос ва ниёзмандӣ тобеъ ва пайрави он кас медонистам, суҳангузориё воқеъ шудааст, ки:

Байт

Каҳфи фано ичра алар ўлди гум,
Мен ҳам ўлай робеъхум қалбухум.

Он вақт мавлоно Соғарӣ низ ба маснавӣ якчанд байт татаббӯ карда ва ин фақирро мухотаб намуда, дар адои максуде ин навъ як байтро гуфта буд:

Байт

Мир ки гуфт: робеъхум қалбухум,
Ёфта файзи суҳан аз қалбухум.

Вақте ки навиштаҳояшро ба фақир хонда, ба ин байт расид, фақир аз рӯи мутоиба гуфтам;

¹ *Татаббӯъ* – пайравӣ.

² *Шайх Низомӣ* – Абӯмуҳаммад Илёс ибни Юсуф (1141-1209) шоир ва мутафаккири Озарбойҷон, ки дар таърихи адабиёти форсу тоҷик ҳамчун оғозкунандаи анъанаи ҳамсасароӣ мақоми босазо дорад.

Ёди ёри меҳрубон

- Дар таркиби «аз қалбухум» «аз» маънои «мин»-ро дорад ва «мин» хуруфи чорра аст ва мадхулаш маҷрур ва дар ин таркиб амали худро иҷро кунад, қофия галат мешавад.

Мавлоно Соғарӣ чунин ҷавоб дод:

- Боке нест, ҳазрати маҳдум низ ҳамин эътирозро кардаанд.

Аз таҳрири ин сухан фақирро чанд ғараз аст. Яке: номавзунии мавлоно дар мисраи аввали ҳамин як байт ва дигаре: галат гуфтани қофия, агар дар як байти маснавӣ ин гуна галатҳои фоҳиш кунад, чӣ навъ ба ин тариқа мартабаҳои бузург даст дароз мекунад ва боз яке: ғаробати ҷавоби ӯ ба эътирози фақир ва куллитараш воқеъ шудани таворуд дар эътирози мутоибаомези он ҳазрат ва фақир аст.

Дар як маврид фақир китобати девони қадимии он касро ба мавлоно Абдусамад, ки аз хушнависони замон ҳисоб ёфта, хуштабъ ҳам буд, фармудам ва ӯ ҳарчи такаллуфи мақдур буд, кард. Пас аз анҷом ёфтани девон ба хидмати он кас бурда, хоҳиши муқобала намудам. Он кас гуфтанд, ки:

- Як-ду рӯз дар ин ҷо бошад, як миқдор мулоҳиза кунам. Котибро шахси хуштабъ мегӯянд, шояд эҳтиёт карда бошад, (он гоҳ) ба муқобала эҳтиёҷ наместонад.

Ёди ёри меҳрубон

Фардояш фақир ба хизмати он кас расидам.
Гуфтанд, ки:

Ин китобро ба навъи ғариб китобат кардааст, гӯе ки ба он илтизом¹ карда бошад, мисрае бегалат надорад. Дар баъзе чойхо як-ду, балки зиёдтар абётро ҳам тарк намудааст. Агар хамин тавр бошад, вай, ки шахси хушнавис аст, аз чихати эҳтиёти зиёд шояд хеле рӯзгораш зоеъ шавад.

Гуфту шунуфт бисёр давом кард. Охир фақир гуфтам, ки:

Агар бо қалами мубораки Шумо ислоҳ ёбад, мӯчиби мубоҳот ва зебу зинат хоҳад гардид.

Окибат муқаррар шуд, ки бо қалами муборакашон ислоҳ хоҳанд кард.

Ғалатҳо, ки берун аз ҳадду ҳисоб буд, ҳам ҳақ² ва ҳам ислоҳ ёфт, то ба итмом расид.

Дар охири девон ин қитъаро навиштаанд:

Қитъа

Хушнависе чу орази хубон

Суханамро ба хатти хуб ороост:

Лек ҳар ҷо дар ӯ зи саҳви қалам

Гоҳ чизе фузуд, гоҳе кост.

Кардам ислоҳи он бо хати хеш,

Гарчи н-омад чунончи дил меҳост.

¹ *Илтизом* – лозим шумурдани коре ё чизе.

² *Ҳақ* – сутурдан, махв кардан, рад кардан.

Ёди ёри меҳрубон

Ҳарчи ӯ карда буд бо суханам,
Ба хати ӯ кусур кардам рост.

Вакте ки Султон Яъқуб аз фақир китоб талабид, аз ин нафистар китоб надоштам. Дар ҳар мисраъ қалами мубораки он ҳазрат сар дароварда, анфоси муқаддасосорашон хувайдо буд. Ин китобро фиристодам ва ҳамин кайфияти зикршударо бо шарҳаш навиштам. Хонда хушвактиҳо кардаанд ва китъаро ба ёд дошта, дар мактуб изҳори миннатдорӣ намуданд.

Як сабоҳ он ҳазрат ба бандахона ташриф оварда буданд. Дар ин хавлӣ як-ду чуфт товус буд. Чунонки бо дастур ҳар сабоҳ аз катак баровардани мурғ маъмул аст, дар аснои сӯҳбат ниғаҳбони товусҳо онҳоро аз хонахояшон берун баровард. Ҳамон замон товусҳо ба чилва даромада, думашонро чатр карданд. Он кас аз ғаробати нақшбандии наққоши санъат мутааҷҷиб гардиданд ва дар боби товус як навъ гуфтугӯ сар шуд. Ниҳоят сухан ба чое расид, ки дар миёни баъзе мардум чунин ақидае ҳаст, ки товус чуфт нашуда байза мемонад ва ба фикри баъзе мардуми дигар аз чашми товуси нар дар вақти мастияш як қатра об ба чашми товуси мода мечакад

Ёди ёри меҳрубон

ва он моддаи тухм мегардад. Он кас ба чониби фақир нигариста, гуфтанд, ки:

- Эҳтимол ин гапҳо эътиборе дошта бошанд. Чунонки машхур аст, Мир Хисрав низ дар баъзе рисолаҳояш ин маъниро изҳор мекунад ва ӯ шахсест, ки дар Ҳиндустон зистааст. То ба вай таҳқиқ намешуд, наменавишт.

Фақир агарчи дурӯғи маҳз будани ин ривоятҳоро медонистам, аммо дар ҳузури он кас суханони Мир Хисравро на тасдиқ кардам ва на такзиб¹, ки ҳеч ҷавоб надодам. Он кас сабаби ҷавоб надоданамро пурсиданд. Фақир аз рӯи зарурат гуфтам, ки:

- Шояд дар Ҳиндустон ба товус ин ҳолат рӯй диҳад.

Он кас мутааҷҷиб шуданд. На дар исботи гуфтаҳои Мир Хисрав муболиға карданд ва на дар радди суханони фақир чизе гуфтанд, зеро ҳеч чониб ба он кас наздик набуд. Аммо ба фақир аҷаб намуд, ки ҳамчун он кас як шахси бузургвор суханони Мир Хисрав барин касеро мегӯянд ман онҳоро тасдиқ намекунам. Ба фикр фуру рафтам, ки муддаои худро чӣ навъ исбот намоям. Дар ҳамин ҳолат товуси нари маст тохта, товуси модаро ба зери худ гирифт ва хуфт. Он кас хандида, гуфтанд:

¹ Такзиб – инкор кардан, рад кардан.

Ёди ёри меҳрубон

- Ин навъ амри иттифоқӣ кам воқеъ гардидааст, ки шубҳа рафъ шуда, исботи муддао зоҳир шавад.

Рӯзе ҳазрати подшоҳ дар бандахона буданд. Гуфтанд, ки:

- Аз таоми кашидаистода ба он ҳазрат нишона фиристодан муносиб аст.

Муқаррар шуд, ки (онро) Хоча Дехдор барад. Дар байни чизҳои фиристодани ҳамоно зиёдтар аз як эътидол дунбаи фарбех ҳам буд. Аз он ҷо ки Хоча иштиҳои аз ҳад афзун дошт, дар таърифи он дунба чунон муболиға кардааст, ки аз ҳамин ҳам рағбати Хоча, балки бештар тамаи ӯ ба он кас маълум шудааст. Гуфтаанд, ки:

- Бишин ва машғул бишав.

Ин Хоча дар хӯрдани таом чунон шаҳкорхое нишон додааст, ки боиси чунин рубоӣ гуфтани он кас гардидааст:

Рубоӣ

Эй Хоча, маро ба лутфи худ парвардӣ,
З-овардани пушти дунба фарбех кардӣ,
Биншастию дунбаро ба рағбат хӯрдӣ,
Бурдӣ ба шикам, он ҷӣ ба пушт овардӣ.

Ёди ёри меҳрубон

Як дафъаи дигар боз ба воситаи Хоҷа Дехдор таомҳои гуногун ба хизмати он кас фиристода шуд, ки аз чумла дунбаи як гӯсфанд ва баррае ҳам буд. Аз афташ Хоҷа Дехдор ин дафъа низ он ҳадоёро¹ ба худ нисбат дода, мубоҳот намудааст. Он кас дар ин боб ҳамин китъаро гуфтаанд:

Китъа

Хоҷа овард баҳри суфраи мо

Пушти он як-ду гӯсфанд, ки кушт.

Лекин аз дасти нахвати чудаи

Нашуд олудаам бад-он ангушт.

Ҳаст аз он ба худаш тасавури он,

Ки ба Ҳотам ҳамерасад ба ду пушт.

Фақир бисёр вақтҳо агар аз рӯи ниёзмандӣ ба хизмати он кас аз накл ё чинс тӯхфаву табрик фиристодани шавам, ба воситаи Хоҷа мефиристодам. Зохиран дар шумурдани баъзе вучӯх хилоф воқеъ мешудааст. Он кас (дар ин хусус) китъаи зеринро гуфтаанд:

Китъа

Хоҷа Дехдор аз атийи² мир

Ҳар чӣ орад зи дирҳаму³ динор¹,

¹ Ҳадоё – ҳадяҳо.

² Атийя – бахшиш, тӯхфа, ато.

³ Дирҳам – пули нуқра.

Музди по баргирифта, мегӯяд:
Ношумурда, ки понсад асту ҳазор.
Ҳеч дар хотираш намегардад
Фикри шармандагии рӯзи шумор.

Боз як вақт дар ҳамин бобат чунин қитъаро
низ гуфта буданд:

Қитъа

Ба Дехдор гуфтам, ки бардор бахш!
Аз он суфра, к-аз вай сар афроштам.
Зи инсоф дам зад, к-аз он бахши худ
Ҳамон бас, ки дар роҳ бардоштам.

Вақте ки фарзандашон Сафиуддин Муҳаммад ба раҳмати Парвардигор рафт, барои ба ҷо овардани расми азочӯӣ ба хизмати он кас раҳсипор шудам. Дар роҳ ёри азиз шайхам Сухайлӣ² вохӯрд. Ҷои рафтаниамро дониста, ҳамроҳ шуд. Пас аз ин мавлоно Соней вохӯрда, вай ҳам (ба мо) ҳамроҳ гардид. То ба хизмати он кас расиданамон чамъи зиёди ашроф ва акобир дар хизматашон ҳозир

¹ *Динор* – пули тилло.

² *Шайх Сухайлӣ* – Низомиддин Аҳмад (1444-1502) шоири форсу тоҷик, ба ўзбекӣ ҳам шеър гуфта ва девон ҳам дорад.

Ёди ёри меҳрубон

буданд. Фақир баробари дар маҷлис нишастан аз шавкати рутбаи он кас ва аз савлати маҷлис ҳаср гардида¹ ҳеч як суҳанеро, ки ба азочӯӣ далолат мекарда бошад, гуфта натавонистам. Ҳамроҳонам бошанд худхошонро ба ман тобеъ карда буданд.

Пас аз чанде, дигар вақти суҳан гуфтан гузашт. Ин фақир бағоят ҳичолатзада гардида, ба ҳаёли алфози таърих афтодам. Тасодуфи хубе даст дода, ёри аввал алфози «бақои ҳаёти Шумо бод» (ба хотир расид) ва ҳисоб кардам, ки рост омад. Барои эҳтиёт боз як маротиба ҳисоб кардам. Баъд аз рафъ шудани шубҳа давогирӣ гирифта, ҳамин алфозро навиштам ва рақамашро ба болои он сабт намуда, аз рӯи эътибор² ба он кас дароз кардам. Он кас таҳсин карда, гуфтанд, ки:

- Мо ҳамин таърихро меғӯем.

Ва ин навъ ба риштаи назм оварданд:

Қитъа

Гули бӯстони латофат - Сафӣ

Чу шуд сӯи чаннат зи боғи фано,

Азизе пайи пурси таърих гуфт,

Ки «бодо бақои ҳаёти Шумо».

¹ Ҳаср гардидан – иҳота шудан; дасту по гум кардан.

² Эътибор – узрҳои, узралабӣ.

Рӯзе фақир дар хизмати он кас будам ва дигар касе набуд. Дар боби қасоиди Анварӣ¹ сухан мерафт. Он кас чунин таъриф мекарданд:

- Мо ашъор ва хусусан қасоиди ўро кам дида будем, дар ҳамин наздикӣ як девони кӯҳнааш ба дасти мо афтод, гоҳе бо он машғул мешавем, дар баъзе ҷойҳо, мумкин аст гуфт, ки аз маротиби каломи башар гузашта, ба ҳадди эъҷоз расидааст, таркибҳои ғариб ва адоҳои аҷиб ба назар мерасад.

Чун дар миёни асҳоб маро ҳам аз мӯътақидони Анварӣ ва бисёр мутолиакунандагони шеърҳои ӯ медонанд ва ин дарвоқеъ ҳамин тавр аст, бағоят шушвакт шуда, гуфтам:

- Илтимос дорам, ки он қасидаашро:

Байт

Гар дилу даст баҳру кон бошад,

Дилу дасти худоягон бошад.

даме хонда, мулоҳиза намоянд.

Он кас мутабассим² шуда:

¹ *Анварӣ* – Авҳадуддин Алӣ ибни Муҳаммад ибни Исоҳиқ Абевардӣ (1126-1190) яке аз шоирони қасидасарои бузурги форсу тоҷик буда, дар инкишофи рубоӣ, китъа ва ғазал низ саҳми арзанда дорад.

² *Мутабассим* – табассумкунанда.

Ёди ёри меҳрубон

- Аҷаб сухане гуфтӣ, ки мо дар ин се-чор рӯз ин қасидаи ўро хонда хушҳол шуда, аз ғояти шавк ҷавоб ҳам гуфтаем, - гӯён мусаввадаро дар як вараки худранг бароварда ба дасти фақир доданд, ки «хонда бин». Матлааш ин аст:

Матлаъ

Ҳар киро дар даҳон забон бошад,

Дар санои шаҳи ҷаҳон бошад.

Хушо он замон, ки бо вучуди шарифи ин гуна бузургворон ороста ва даврон бо ин қабил хилкатҳои азизи рафеулмиқдор¹ пероста буд! Ҳайф ва сад ҳазор ҳайф, дарег ва сад ҳазорон ҳазор дарег, ки он офтобҳо ғуруб карда, якчанд хаффошони² тирарӯзгор ҷару бол кушода, дар ҳавои назарбозӣ ва баландпарвозӣ чилва мекунанд. Ва он дарёҳои азим хушкида, якчанд (мурдобҳои) кудуратосори ба ифлосӣ номбароварда аз боди нахват³ нақшҳои таҳарруки⁴ зулолосор ва тамаввучи⁵ баҳркирдор вонамуд месозанд.

¹ Рафеулмиқдор – баландмартаба.

² Хаффош – кӯршабпарак.

³ Нахват – худпарастӣ, такаббур.

⁴ Таҳаррук – ҳаракат, ҷунбиш.

⁵ Тамаввуч – мавҷзанӣ, талотум.

МАҚОЛАИ ДУЮМ

*Дар боби руқъаҳои дар
байти он кас ва ин фақир
воқеъшуда, ки он руқъаҳо
ҳоло дар қуллиёти он кас
мазкур аст ва дар муниаоти-
шон мастур, ки фақир ҷавоб
навиштаам ё акс.*

Ин руқъаро аз Марв арзадошт карда будам.
Аз чихати ихтисор бо (овардани) рубоии дар он ҷо
гуфташуда мухтасар гардид:

Рубоӣ

То дур фитода сарам аз хоки дарат,
Ҳар рӯз диҳам ба номае дарди сарат.
Беҳуд гардам чу нома ояд зи барат,
Ман беҳабар аз нома, ҷӣ донам хабарат?

Он кас ин руқъаро навишта буданд:

Рубоӣ

3-он дам, ки фитод иттифоқи сафарат,
То бу, ки¹ кунам гаҳе ба хотир гузарат,
Гар мурғ парад сӯи ту ё бод вазад,
Хоҳам, ки диҳам ба номае дарди сарат.

Чун қалам бардоштам ва андеша гумоштам,
чуз эътизори мутатобеъ, ки дар ин чанд рӯз воқеъ
шуда, маъние дар дил нагашт ва сурате ба хотир
нагузашт, агарчи холӣ аз дағдағаи тасдеъ² нест,
авқоти шариф шоибаи тазйеъ³ на.

Байт

Гар бинолам пеши ту, он нола дарди сар бувад
В-ар бихоҳам узр, он дарди сари дигар бувад.

Пас аз чанд рӯз дар Марв ин руқъа аз хазрати
он кас омад, ки:

Маснавӣ

Таҳийёте, ки чун аз дил барояд,
Ҳама рӯҳониёнро ҷон фазояд.
Шамими⁴ он дар ин фирӯзаманзар
Димоғи қудсиён дорад муаттар.

¹ То бу, ки – то бувад, ки.

² Тасдеъ – дарди сар додан, ташвиш.

³ Тазйеъ – зоеъ кардан, нобуд кардан.

⁴ Шамим – бӯи хуш.

Дар охири руқъа ин ду байт буд, ки:

Маснавӣ

Чуз ин коре мабодат гоҳу бегоҳ,
Ки дар зилли залили¹ давлати шоҳ,
Хати ҳаззи² худ аз дил бартарошӣ,
Барои ҳақ паноҳи халқ бошӣ!

Факир дар ҷавоб дар таърифи руқъаи он кас
хамин руқъаро арз карда будам:

Маснавӣ

Саломе, к-аш чу мурги чон сарояд,
Чу рӯхуллаҳ равонбахшӣ намояд.
Ҳама алфозаш аз айни мувосо,
Чу нутқи Аҳмади мурсал дилосо.

Дар охир ин ду байтро навишта будам, ки:

Умедам он ки аз иршоди Махдум
Ба рӯи нома гардад ҳарчи маркум,
Ба тавқеи вукӯаш баҳра ёбам,
Зи амраш чун қалам сар барнатобам.

¹ Зилли залил – сояи доимӣ.

² Ҳазз – хушӣ, хурраиӣ.

Вақте ки подшоҳ дар кишлоки Марв буданд, аз Ироқ хабари фавти устод Ҳасан расид. Фақир аз ҷиҳати муносибат байти аввали маснавии ҳазрати Мавлавиро¹ тазмин карда будам. Чунонки:

Тазмин

Шарҳи ҳаҷри шоҳи устодон Ҳасан
«Бишнава аз най чун ҳикоят мекунад».
Банд-банди ӯ чудо гашта зи ғам
«Аз чудоиҳо шикоят мекунад».

Инро навишта ба шаҳр ба хизмати ҳазрати Махдум фиристодам. Он кас низ ҳамин байтро тазмин карда ба воситаи қосид ин рукъаро фиристоданд, ки:

Шуд найи хома диламро тарҷумон,
«Бишнава аз най чун ҳикоят мекунад».
Бо забони тезу чашми ашқрез
«Аз чудоиҳо шикоят мекунад».

¹ *Ҳазрати Мавлавӣ* – шоир ва мутафаккири бузурги форсу тоҷик Ҷалолиддин Балхӣ маъруф ба Румӣ (1207-1273) дар назар дошта шудааст.

Ёди ёри меҳрубон

Ҳикояти тамодии¹ айёми фиروق ва шикояти таволии² оломи иштиёқ беш аз он аст, ки ба мададгории давоти даҳанбаста ва ба дастёрии хомаи забоншикаста дар тӯли ин нома арзи он мақдур бошад ва дар тайи ин саҳифа наشري он маншур, лочарам³ садди ин боб карда илтимос меравад, ки:

Маснави

Дар он соат, ки бе ташвиши агёр,
Дар он фархундамачлис бошадат бор.
Замин бӯсӣ ба таъзиме, ки донӣ
Заминбӯси дуогӯён расонӣ.

Давлате аз интиҳо масун⁴ ва саодате аз инкитоъ маъмун⁵ бод...»

Боз дар аснои ҳамон сафар ин рукъаро навишта фиристода будам, ки:

Қитъа

«Найи килкат шакари маъниро
Карда чун найшакар аз чавф бурун,

¹ Тамодӣ -- тӯлонӣ, дуру дароз.

² Таволиъ -- пайпай.

³ Лочарам -- бинобар ин.

⁴ Масун -- маҳфуз, хифзшуда.

⁵ Маъмун -- эмин

Ёди ёри меҳрубон

Хати ўро хати мушкинсурат

Дар таҳи хат руҳи зебо мазмун.

Балки ҳар донае аз нуктаи ӯ

Тоҷи маънӣ шуда дурири макнун.

Руқбае, ки аз рӯи илтифот фиристода буданд, расид, балки гуҳаре, ки аз табъи Уммонсумот¹ берун овардаанд, расид. Ба ҳар тақдир бар тоҷи торақ² дӯхта шуд ва хонаи чашму дил бад-он афрӯхта гашт. Офтоби иршод бар сари толибони рубъи маскун³ ва бар сарвақт⁴ қобилони чавфи гардун тобанда бод. Вассалом».

Он ҳазрат дар ҷавоб ин руқбаро фиристода буданд, ки:

Қитъа

Найи килки ту тифли маъниро

Ба наботи ҳасан⁵ бипарварда.

Гурраи субҳро зи турраи шом

Рашки рухсори навхатон карда.

Қисса кӯтах, шаби дарози маро

Пора-пора ба рӯз оварда,

¹ Уммонсумот – мисли Уммон, дарёсон.

² Торақ – фарқи сар.

³ Рабъи маскун – чоряки сокиндори рӯи замин.

⁴ Сарвақт – хона, кулба.

⁵ Наботи ҳасан – бехтарин набот.

Ёди ёри меҳрубон

Саҳифаи шарифаи машхун¹ ба маонӣ ва ибороти латифи мамлув аз нукот ва хурдадонӣ наздикони дур ва дурони наздик ба хузурро мушарраф сохт. Дар сурати (дидани) ҳар хате ҳаззе рӯй намуд ва аз акси ҳар ҳарфе фараҳе партав андохт. Аз шавкати² шиква гунҷаҳои шукру сано даманид ва аз хори гила гулҳои маҳмадату³ дуо шукуфонид.

Байт

Гар лутфи ту бигзарад ба хористонхо,
Хористонхо шавад бахористонхо.

Гила ва шикоят бинобар он воқеъ шуд, ки эшон аз рукъаи ин фақир тасаввур кардаанд ва дар таҳти тақрир ва таҳрир овардаанд ва илло.

Маснавӣ

Н-омад аз ту чунин муомилае,
Ки касеро расад аз он гилае.
Нест аз ту ба чуз гила, гиламанд
З-он ки лутфи туаш зи бех биканд...

¹ *Машхун* – пур.

² *Шавкат* – бузургӣ; хайбат.

³ *Маҳмадат* – ситоиш, таъриф.

Ёди ёри меҳрубон

Ҳақ субҳанаҳу ҳамвора дар назар рофати
худашон дорад ва офати назар ба худашон бигзорад.
Вассалом.

Рӯзе дар хизмати он ҳазрат будам ва аз ҳар
навъи назм суҳан мерафт ва дар аснои сӯҳбат аз
қасидаи «Дарёи аброр»-и Амир Хисрав... ном бурда
шуд. Ин фақир гӯё дар таърифи он муболиға кардам
ва ҳақ ҳам доштам. Зеро аз худӣ Мир Хисрав барин
шаҳсе чунин машҳур аст, ки гӯё ӯ гуфтааст:

«Агар аз хаводиси афлок ва аз офатҳои рӯзгор
тамоми назми ман аз саҳифаи замона маҳв шаваду
ҳамин қасидаам монад, бароям бас аст. Чунки ҳар
кас агар онро бихонад, хоҳад донист, ки дар мулки
назм тасарруф ва иқтидори ман дар чӣ мартабае
будааст».

Аммо гарчанде чунин бошад ҳам, аз тарафи
фақир дар маҷлиси он ҳазрат ин тарика ифрот ба
таъриф муносиб набуд. Он ҳазрат чизе нагуфтанд ва
маҷлис пароканда шуд.

Дар ҳамон вақтҳо подшоҳ чихати
гузаронидани фасли зимистон озими Марв буданд.
Иттифоқо пас аз чанд рӯзи дигар азимат ба вуқӯъ
пайваст. Фақир барои иҷозат пурсидан аз он ҳазрат
ба хизматашон рафтам. Баъд аз иҷозат фотиҳа
хонда, руҳсат доданд ва аз бағалашон ҷузв

Ёди ёри меҳрубон

бароварда ба фақир иноят намуданд. Гирифта кушодам, ки ҷавоби «Дарёи аброр» қасидаи «Луччат-ул-асрор» будааст, ки дар ҳамон рӯзҳо гуфта буданд. Ҳар касе хонад, медонад, ки аз «Дарёи аброр» мақбултар ва рангинтар воқеъ шудааст. Ниёзмандӣ карда, савора ба роҳ даромадам. Манзил нӯҳ работ буд. Дар болои асп қасидаро хонда, бо хушҳолӣ мерафтам, ки матлаи қасидаи «Тӯхфат-ул-афқор» ба ҳаёл омад. Пас аз фуромадан ба манзили аввал (ин матлаъро) навишта, ба воситаи як бек ба хизмати он ҳазрат фиристодам, ки агар лоиқи анҷом додан бошад, машғулӣ кунам, вагарна хайр.

Он ҳазрат дар руқъаашон таърифҳо карда, муболиғаҳо навишта фиристоданд, ки хатман ба итмом расонам.

Фақир то расидан ба Марв қасидаро ба номи он ҳазрат бахшида тамома кардам ва дар Марв ба рӯи қоғаз оварда, ба хизмати он ҳазрат равона намудам.

Матлаи «Дарёи аброр» ин аст:

Кӯси шаҳ холиву бонги гул-гулаш дарди сар аст,
Ҳар ки қонёш шуд ба хушқу тар, шаҳи баҳру бар аст.

Матлаи «Луччат-ул-асрор» ин аст:

Кунгури айвони шаҳ, қ-аз коҳи кайвон баргар аст,
Рахнаҳо дон, қ-аш ба девори ҳисори дин дар аст.

Матлаи «Тӯҳфат-ул-афкор» ин аст:

Оташин лаъле, ки тоҷи хусравонро зевар аст,
Ахгаре баҳри хаёли хом пухтан дар сар аст.

(Буд явми чумъаи шаҳри рачаб¹ таърихи он,
Турфатар к-ин рӯзу моҳ итмоми онро мазҳар аст).

Дар ин таърих ғароибе ҳаст, ки дар зикри таърихи моҳу рӯз ҳисоби сол «бо кондаи чумал» ҳосил мешавад.

Он ҳазрат ин руқъаро навишта фиристода буданд: «Баъд аз адои вазоифи дуо макрун ба иҷобати сámeаллоҳу лиман дуо марфӯъ² он ки ба тозагӣ қосиде расид ва қасидаи тозае расонид.

Рубоӣ

Чу ҳарфе чанд хондам з-он қасида,
Дили хосонш андар қайд дидам.
Дар он асно чу шуд чашми басират
Кушода, чумла дилҳо сайд дидам.

¹ «Явми чумъаи шаҳри рачаб» (Рӯзи чумъаи моҳи рачаб) – моддаи таърих буда, ба ҳисоби абҷад соли 884 бармеояд, ки ба соли 1479 мелодӣ мутобик аст. Дар ин моддаи таърих вақти ба итмом расидани қасида низ ишора мешавад.

² Марфӯъ – кабулшуда.

Ёди ёри меҳрубон

Ҳарчанд аз матлаъ то мактаъ дар ҳар байт ва мисраъ хотири суръатнуфузи мубоҳӣ¹ ба ҳар ҳарфе фуруъ шуд чун сиёҳӣ, ҳеч нуксон чуз он ки дафъи айнулкамолро² дар ҳусни калом ва лутфи мақол кӯшида буданд ва аз ҳеч чиз сохтаи ин ноқисро либоси авсофи камол пӯшида, ба назари андеша дарнаёмад. Оре:

Байт

Машшота чу чеҳраи бутон орояд,
Аз нил хате кашад пайи дафъи газанд.

Аз фаҳвои³ он чунон маълум, ки хизмати эшонро иродати иқбол бар қиблаи мақсуд ва эъроз⁴ аз намудҳои бебуд мутааккид⁵ шуда... Аммо агар чунончи дар тағйири умури суварӣ⁶ ва тарки иштиголи гайризарурӣ чун мулоими мизочи шарифи азизон нест, муболига аз ӯ дур наменамояд, ҳеч чо нест, ки мақсуд зоҳир ва ҷамоли зуҳураш чуз камоли зуҳур сотир (не)...

¹ *Мубоҳӣ* – боифтиҳор, сарафроз.

² *Айнулкамол* – чашмасонӣ.

³ *Фаҳво* – мазмун, маънӣ.

⁴ *Эъроз* – ҳазар намудан, дурӣ чустан.

⁵ *Мутааккид* – саҳт таъкидшуда.

⁶ *Суварӣ* – зоҳирӣ, берунӣ.

Маснави

Моҳӣ андар оби чӯяст обчӯӣ,

Мезанад бо чашми гӯшаш оби чӯӣ.

Гар шавад аз об огаҳ ҳам ба об

Вораҳад чонаш зи банду аз хичоб.

Ҳақ субҳонаху таоло ҳамгиноро аз ҳақиқати курб ба мақсуд огоҳ гардонад, дасти химмат аз намудҳои бевуд кӯтоҳ. (Вассалом)»

Ва дар ҳошияи рӯкба (чун) силаи қасида бо як тоқӣ сарфароз карда ва як рӯймол мӯчиби обрӯӣ намуда, чунин навишта буданд, ки: «Тоқияи фарқи тарки тоҷ такаллуф кардари ва пораи карбоси нашфи рутубати дасти аз чаҳон шустаро фиристода шуд».

Чун қасидаи «Тӯҳфат-ул-афкор» шӯҳрат ёфт, ба гӯши хазрати подшоҳ расид. Амир Хисрав ва он кас, балки ҳар касе ки гуфтааст, дар тариқи салтанат нафӣ¹ воқеъ шудааст. Фақир, ки ба азизон татаббӯъ карда будам, ҳамон тарик, маръӣ² гардид. Подшоҳ хонда таҳсин намуданд. Ин фақир аз камоли вусъати машраб ва ниҳояти хусни хулқи подшоҳ маҳчуб³ шуда, ба ҳаёл овардам, ки ба ин қасида боз як бори дигар татаббӯъ намуда, маддоҳии дарвешонро ба ҷо

¹ *Нафӣ* – инкор, рад.

² *Маръӣ* – мурутшуда, риоятшуда.

³ *Маҳчуб* – пинҳон, пасипарда.

Ёди ёри меҳрубон

орам, аммо таври ҳукуматро таъйин накарда, ба
номи мубораки подшоҳ анҷом диҳам. Ин матлаъ ба
хотирам расид:

Хиркаи¹ пурбахя, к-аҳли фақро, к-он дар бар аст,
Бар фарози олами маънӣ сипехру ахтар аст.

Вакте ки матлаи боло гуфта шуд, аз рӯи ниёз
ба ҳузури он кас арз карда, барои татаббуъ иҷозат
доданашонро илтимос намудам ва пас аз ишорат
шудан (ин амрро) адо кардам. Ин матлаъро низ дар
Марв навишта, ба шаҳр ба хизмати он кас
фиристодам. Дар таърифи он рукъаи рангине
навишта, таҳсинҳо гуфта, фиристода буданд. Ин ду
байт аз ҳамин рукъа аст:

Зихӣ, карда аз шавқи шахбози табъат
Хумоёни кудсӣ ҳавои тазарвӣ.
Зи мардум фиристода як матлаи хуш,
К-аз аҳли суҳан мисли ӯ нест марвӣ.

Фақир дар он вақтҳо, ки ба мулозимат машгул
будам, доим аз он ҳазрат дар боби махласи² худам

¹ Хирқа – чомаи қурок, либоси дарвешон.

² Махлас – ҳалосӣ, раҳой.

Ёди ёри меҳрубон

илтимос менамудам. Он кас бо як навъ сухан
факирро таскин меоданд.

Як рӯз, ки дар тарафҳои Мурғоб будам,
хангоми рӯй додани изтирор аз машаққати
мулозимат ва касрати машғулият, шахсеро ба
хизмати он кас роҳӣ карда, дар рукаи ин рӯбоиро адо
намудам, ки:

Рубоӣ

То кай чу сабо ҳар тарафам чилвагарӣ?

Хоҳам сӯи сарви худ кунам пайсипарӣ.

Фарёдкунону хок бар сар фиканон

Гӯям, ки ҳалосам деҳ аз ин дарбадарӣ!

Он кас аз рӯи насихат як рукаи ваъзomez
навишта ва ин рӯбоиро сабт карда буданд, ки:

Рубоӣ

Аз дидаи чон агар ба чонон нигарӣ,

Аз тафрикаи чахон кучо гусса хӯрӣ?

Ин тафрика ҳаргиз чу нагардад сипарӣ,

Бо тафрика чамъ бош, то баҳра барӣ!

Он кас дар вақти ба сафари Макка
рафтанишон аз Бағдод номаи бағоят рангин навишта

Ёди ёри меҳрубон

буданд. Дар аввали он нома газале буд, ки матлааш ин аст:

Бар канори Дачла¹ дур аз ёру маҳрум аз диёр,
Дорам аз ашки шафақгун дачлаи хун бар канор.

Ба ин газал пайравӣ карда, бо як шахси равона номае фиристода будам. Матлааш ин аст:

Шоми хичрон, к-ӯ ба мағриб шуд ниҳон хуршедвор,
Ё рабаш, субҳи висол аз чониби машриқ барор!

Дар охири рукъа ин рубоиро низ навишта будам:

Рубоӣ

Ин нома на нома, дофеи дарди ман аст,
Ороми даруни ранчпарварди ман аст.
Таскини дили гарму дами сарди ман аст,
Яъне хабар аз моҳи чаҳонгарди ман аст.

Он кас дар ҳангоми бозгашти сафари Макка аз Ҳалаб² як рукъа навишта, чунин ҷавоб дода буданд, ки:

¹ Дачла – номи дарёест дар Ироқ.

² Ҳалаб – шаҳрест дар Сурия.

Ёди ёри меҳрубон

Рубоӣ

Ин рукъа на рукъа, моџи ҳар тарабест,
Таҳсили нишоту айшро хуш сабабест.
3-ин сон, ки бувад мухтасару пурмаънӣ,
Гӯё зи «Чавоҳир-ул-калим» мунтахабест.

Рубоӣ

Вакте ки он кас аз сафари Макка бозомаданд,
подшоҳ дар Балх буданд. Фақир косиде ба шаҳр
фиристодам, ки он касро дида, хабари
саломатиашон-ро биёварад ва рукъаи тахниятомезе
хам навишта будам. Дар он (рукъа) ин рубоӣ
навишта шуда буд:

Рубоӣ

Инсоф бидех, эй фалаки минофом!
То 3-ин ду кадом хубтар кардӣ хиром:
Хуршеди чахонтоби ту аз чониби субҳ,
Ё моҳи чахонгарди ман аз чониби Шом?

Он кас дар муқобалаи ин рукъа як рукъаи
бағоят рангин навишта фиристода, ба он рубоӣ
чунин ҷавоб дода буданд:

Рубоӣ

Бо килки ту гуфт номае гоҳи хиром,
Сад тӯхфаи хуш ба Рум¹ оварда зи Шом².
Гар пойи ту дар миён набошад, нарасад
Маҳчуронро зи чониби дӯст паём.

Он вақтҳо шахзодаи беҳамто Кичик-мирзо тоба сароҳу золли музилли хатокӯш аз девонаи сияхрӯи сияхпӯш худро дур кашида, ба тариқи бидъат носих³ ва ба қоидаи аҳли суннат ва ҷамоат росих⁴, ба роҳу равиши тавозӯъ ва ниёз хурсанд ва ба аҳли фақру фано мухлис ва ниёзманд буд. Аз қасидаи «Тӯхфат-ул-афкор»-и фақир, ки ба номи он кас гуфта шуда ва дар боло зикр гардид, аз он ҷое, ки бо илтимоси назари қабулашон арзу ниёз изҳор шудааст, ин байтро:

Як назар фармо, ки мустасно шавам з-абнои чинс,
Сағ чу шуд манзури Начмиддин, сагонро сарвар аст.

¹ *Рум* – номи дар шарқ маълуми Рим ва давлати императории Рим. Осиеи Хурд дар осори муаррихони асрҳои миёнаи машриқзамин.

² *Шом* – Сурия.

³ *Носих* – бекоркунанда; нусхабардор.

⁴ *Росих* – кавӣ, устувор.

навишта, бо ҳамин истидъо¹ ба Самарқанд ба хизмати хазрати малози аҳлуллох. Хоча Носириддини Абдуллох фиристода буд. Мардум аз Кичик-мирзо ин тарикро мустахсан дошта, ўро дуо мекарданд. Баъзеҳо аз он тоифа ин байтро низ таъриф менамуданд, ки «дар ин мазмун хуб воқеъ шудааст».

Мири Сарбарахна, ки хуштабъу зарифи мутаайини аҳли замон буд, факирро мухотаб қарор дода, ба он байт эътироз кард, ки:

- Агарчи ту дар ин байт изхори касри нафс карда, худатро ба сағ нисбат додай, аммо ба абнои чинс ҳам чунин нисбат воқеъ гардидааст. Шояд абнои чинс аз ин нисбат ор намуда, қабул нақунанд. Нисбате, ки ҳар кас аз чихати касри нафси худ мекунад, агар ба ҷамоате таҳқир расонад, нағз намешавад.

Фақир гуфтаам, ки:

- Худро ба сағ нисбат доданам на аз чихати касри нафс, балки аз тугъни нафсоният воқеъ шудааст ва «абнои чинс», ки навиштаам, шуморо дар назар надоштам, соир сагонеро гуфтаам, ки дар кӯю кӯча мегарданд.

¹ *Истидъо* – илтимос, дархост.

Мири мазкур аз ин суханон мутаассир шуда, бо чашми гирён дуову таҳсин намуд ва суоли ваю ҷавоби фақир шӯҳрат ёфт.

Он кас дар вақти ба гӯши муборакашон расидани ин баҳс таҳсин карда, гуфтаанд, ки «худ он байт байти хуб аст, аммо ин ҷавоб аз он байт ҳам хубтар воқеъ шудааст». Ва фақирро ғоибона бо фотиҳа баҳраманд ва арҷманд намудаанд.

Фақир шунидам ва ин мӯҷиби нишоту хушҳолӣ ва боиси инбисоту¹ фориғболӣ гардид.

Фақир аз даромадгоҳи Таҳти Сулаймон² дар роҳи Астаробод³ ба хизмати он кас ин рубоиро навишта будам:

Рубоӣ

Эй бод, дилам бишуд дигар ҷониби ёр,

Ҷон ҳам бибару ба пой ӯ соз нисор!

В-он гаҳ қадаре зи хоки пояш бардор,

Баҳри ивази ҷони мани дилшуда ор!

¹ *Инбисот* – шодиву хурсандӣ, бетакаллуфӣ.

² *Таҳти Сулаймон* – маҳалли маъбадҳо ва қасрҳои мансуб ба асрҳои 2 то м. – 14 м., ки дар наздикии деҳаи Нусратободи Озарбойҷони Эрон воқеъ аст.

³ *Астаробод* – шаҳрест дар шимолӣ шарқии Эрон, дар музофоти Мозандарон воқеъ гардида, ҳоло номи Гургонро дорад.

Ёди ёри меҳрубон

Он кас дар ҷавоб ин рубоиро навишта буданд:

Рубоӣ

Эй бод, чу омадӣ зи сарманзили ёр,

Омад ба дилам з-омаданат сабру қарор.

Н-омад ба қарор аз ин қадар чон зинҳор,

Ҷуро бибару бад-он, ки донӣ, биспор!

Дар айёми (гули) чечак аз он кас ин рӯкба расида буд:

Маснавӣ

«Саломе карда аз «син» тездандон,

Кушода уқдаҳо аз риштаи чон.

Саломе аз каманди турраи «лом»

Дили соҳибдилон оварда дар дом.

Саломе хуштар аз фирдавси аъло,

«Алиф» дар вай қашида қад чу Тубо¹.

Ба зери он алиф сарчашмаи «мим».

Аён дар пой Тубо айнаи Тасним².

Тӯхфаи сӯхбати шариф ва ҳадяи маҷлиси муниф³ гардонида, маъруз он ки чун хизмати мавлавиरो шавқи рикоббӯсӣ инонгир шуда буд, худро ба фитроки ӯ бастан вочиби намуд. Лочарам ин

¹ Тубо – дарахти серсояи афсонавӣ дар бихишт.

² Тасним – номи чашмаи афсонавӣ дар бихишт.

³ Муниф – олай, бошукӯх.

Ёди ёри меҳрубон

рукъа масхуби¹ рисолае, ки ба таҷдид ва таҳрир пайваста ба хузур фиристода шуд. Агар маслихат бошад ба арзи хумоюн, расонанд ва илло ло².

Байт

Хар чӣ на мақбули дили поки туст,

Боядаш аз сафҳаи авроқ шуст.

Давлати очил муфзӣ ва саодати очил ба вачҳи акмал муяссар ва муҳассал³. (Вассалом).

Дар вақти расидани ин рукъа ба мизочи муборакашон ориза⁴ рӯй дода, якчанд рӯз беҳузур шудаанд. Боз хабари сиҳатияшон омад. Фақир ин рукъаро навишта фиристодам:

Маснавӣ

«Ниёзе, ки аз сачдаи аз ҳад афзун

Шуда чабҳааш доғ аз нуктаи «нун».

Пас он гаҳ зи «ё» аз пайи шавки дидор,

Зи рӯи рақам охи дил карда изҳор.

Ва гар аз «алиф» дар вафо буда якто

Чу сарви чаман омада пой бар чо.

Зи «зо» то кунад шоми ғамро мунаввар,

Аён сохта мохи болояш ахтар.

¹ Масхуб – ҳамроҳ.

² Ва илло ло – вагарна на.

³ Муҳассал – хосилшуда.

⁴ Ориза – ранҷ, дард, беморӣ.

Ёди ёри меҳрубон

Баъд аз арзи чунин ниёзе, ки марқум гашт ва рафъи ихлосе, ки бар забони хома гузашт, маърузи ройи бандагон остони қудсошён он ки чунин истимоъ афтод, ки дах-понздаҳ рӯз оризае даст дода буда, моҳи тамоми сипехри маънӣ рӯ ба заъф нихода. Мухлисонро аз ин хабар сипехрвор саргардонӣ ва зарракирдор парешонӣ даст дод. Бихамдиллоҳи валминна, ки баъд аз ду ҳафта ҳамон пайкари улвихиром рӯ ба бурчи сиххат ва чамол оварда ва майл ба авчи куввату камол карда, сачдаву шукр ба чо оварда, фалонро ба чихати таҳкики ин ҳол ва тасдики ин мақол фиристода шуд. Илтимос он ки ба зудӣ бозаш гардонанд ва фақиронро аз хушии он хабар ба хушҳолии тамои расонанд.

Кайфияти рисолаи аз нуқот мамлув ва машхун ва гузаштани он дар маҷлиси ҳумоюн ба зудӣ маърузи ройи олий хоҳад шуд. Соҷи иршод бар сари бандаву озод абадӣ бод. Вассалом».

Ҳангоме ки подшоҳ ба вилояти Қундуз¹ азимат карданӣ ва лашкар кашиданӣ шуданд, ин юруш ба он кас ва ба ҳеч кас дилхоҳ набуд. Ба фақир гуфта буданд, ки:

¹ Қундуз – вилоятест дар шимоли Афғонистон.

- То мумкин аст ба манъи ин юруш саъй намо ва агар ин матлуб сурат нагирифта, азимат чазм шавад, ба мо навишта фиристон!

Он чӣ мумкин ва мақдур буд, саъй кардам, чун тақдир рафтани будааст, аз Тахти Хотун ном ҷой азимат муқаррар гардид. Фақир ба хизмати он кас ин кайфиятро навишта руқъа фиристодам ва дар аввали он руқъа он рубой буд:

Рубой

Гуфтам: фалакам ба ҳар тараф ронандаст.

Саргаштагӣ орандаву гирёнандаст.

Не, не, донанд ҳар он ки донандаст,

К-ӯ низ асири дасти гардонандаст.

Он кас руқъаи ҷавобӣ навишта ба рубой ин навъ ҷавоб илтифот карда буданд:

Рубой

Эзид, ки ба ҳарфи мо қаламронандаст,

Бар мову ту асрори қидам хонандаст,

Бо ӯ дили мо ба он паре монанд аст,

К-аш бод ба пушту рӯй гардонандаст.

Дар навоҳии Шибиргон¹ аз он кас ба фақир ин нома расид:

¹ Шибиргон – шаҳрест дар шимоли Афғонистон.

Ёди ёри меҳрубон

Рубой

«Хонда ба сарири¹ килки ту давронро,
Дардода салои² васл махчуронро,
Қонуни шифо навишта ранчуронро,
Биншонда ба оташ дили махчуронро!»³

Чун вуруди руқъаи шариф аз худуди он букъаи муниф бар мухлисони хароратзада чун об ба ташнагон расид, ҳар як аз дидаи рамадрасида⁴ ва синаи камадкашида⁵ аз қалақи хиддат⁶ марорати⁷ фиरोқу изтироб ва шиддати харорати иштиёқ ба мавтини улфат ва нишимани зулфи вуслат биёромид.

Байт

Ба роҳат қарин бод он дасту панча.
Ки худро бад-ин макрамат⁸ сохт ранча.

Факир дар ҷавоб нн руқъаро арзадошт карда будам:

¹ *Сарир* – овози найкалам, ки хангоми навиштан мебарояд.

² *Сало* – нидо, ҷег.

³ *Махчур* – гармшуда, хароратнок, сӯзон.

⁴ *Рамад* – дарди чашм.

⁵ *Камадкашида* – доғдида.

⁶ *Қалақи хиддат* – изтироби шадид.

⁷ *Марорат* – талхӣ; азоб, машаккат.

⁸ *Макрамат* – лутфу қарам.

Рубоӣ

«Наздик шуд аз давлати дидори ту дур,
К-аз ҳам гусиланд чисму чони ранчур.
К-ӯ аз ғайбат бирасад бад-ин хар ду футур,
То ман шавам аз ҳузури васлат масрур.

Руқъае, ки назмаш қону дили парешонро дар силки интизом кашид ва насраш гавҳару дурри дидаи ашкафшонро ба рӯи кахрабофом пошид, дар ин вило¹ ба мухлисони давру даврон аз давлати висол ба маҳчур расид, пайи таскини изтиробӣ дилу чони ғамандӯз бар синааш ниҳодам ва ба чихати ороми гирияҳои ҷонсӯз болои чашми гирёнаш ҷо додам. Умедворӣ он ки сӯхтағони фирокро гоҳе ба ҳамин сиёқ ёд оранд ва дили афрӯхтағони оташи иштиёқро ба навозиши руқъа шод доранд».

Аз хизмати он кас дар навоҳии Андху ин руқъа омада буд;

«Дуое ки бидояти он мазмум маашшавқ вал-изом ва ниҳояти он мамдуд ило явмилқиём вал-айни мафтухатун илал-ичобати минал маликил-аллом ба сурати ниёз нисори бисоти беҳчат ва инбисот

¹ Вило – муддат.

Ёди ёри меҳрубон

мегардад. Ва майлу шааф ба найлу шарафи мулоқот беш аз он аст, ки тасарруфи ашийёт ва гадавог дар эъмоли адавоги қаламу давог адои шаммае аз он тавонад кард. Лочарам инони касду ният дар савби он умният маътуф дошта, бо ин ду байт масруф мегардад:

Қитъа

Зирак он кас, ки дар харобаи даҳр
Дари ганчинаҳои роз занад,
Ҷохи кӯтоҳ зери пой ниҳад.
Даст дар давлати дароз занад.

Лоязол¹ равзаи уммед баруманд бод ва шохи давҳаи² саодати ҷовид ба он пайванд».

Фақир дар ҷавобаш ин рукъаро арз кардам:

«Номае, ки аз ҳарфи аввал рӯи ниёз зохир карда бошад ва аз дувум шӯълаи оташи шавқ аз дил бароварда ва аз дуи дигар ғами дил намуда ва аз печи сафҳаи навардаш ҳамон тариқ паймуда ба мавқифи арз расонида, маъруз мегардад, ки дар ин вило, ки рукъаи шариф омад.

¹ Лоязол – безавол.

² Давҳа – дарахти бузурғ

Маснавӣ

Бӯсида ба чашми худ ниходам,
Болои сараш мақом додам.
Ҷам боиси нури чашми ман гашт,
Ҷам фарқи сарам зи чарх бигзашт.

Қосид, ки ба суҳанҳои забонӣ навохт, ба ирсоли китоби «Муҳаббатнома» ва шароби сандал¹ мушарраф сохт, ҳар ду ба хизматаш дода шуд ва ўро ба шарафи хизмат фиристода шуд. Умед он ки сирати меҳнати фироқ аз мутолиаи он тасаввур намоянд ва дарду ранҷи иштиёқро аз шарбати висол муолиҷа фармоянд. Зилли олӣ бар мафорики аҳли ҷиродат лоязолӣ бод. Вассалом».

Подшоҳ ин фақирро барои баъзе хизматҳо батаъҷил аз Мурғоб ба Машҳад фиристода буданд. Ҳукм ин буд, ки ба шаҳр надаромада гузашта равам. Иттифоқо дар маҳалли расидан ба навоҳии шаҳр тавочӣ² нишон оварда, ба ҷониби ўрду гардонд. Аз ҳамин сабаб ба хизмати он кас мушарраф шудан муяссар нагардид.

¹ *Сандал* – дарахти ҳамешасабзи минтақаи гарм, ки чўбаш ҳушбўй ва ҳосияти давоӣ дорад.

² *Тавочӣ* – сардор, ҳоким.

Ёди ёри меҳрубон

Он кас ин руқъаро навишта фиристода буданд:

Рубоӣ

Бинмуд абре зи чониби дашту бирафт,
Аз ташналабон зи дур бигзашту бирафт.
Баргашт умеди мо чигарсӯхтагон,
Норехта нам, зи роҳ баргашту бирафт.

Ҳарчанд умеди ноумедон ба хусул нарасид ва муроди номуродон ба вусул наанҷомид, умед аст, ки ҳар чи маслиҳати динӣ ва дунявии ходимони он остон ба он манут¹ бошад ва саодати суварӣ ва маънавии мулозимони он давлатхона ба он марбут, бар ваҷҳи аҳсан ва тариқи акмал муяссар гардид... Вассалом».

Фақир дар ҷавобашон ин руқъаро фиристода будам:

Рубоӣ

Дил чун алами давлати васлат афрошт,
Ҷон низ ҳаёли худ бад-он азм гумошт.
Ҳар як чу бад-ин мурод наздик расид,
Гардун ба муроди номуродон нагзошт.

¹ Манут – вобаста, марбут.

Ёди ёри меҳрубон

Арзадошт он ки ахтари толеъ агарчи аз матлаи иқбол ломеъ¹, аммо чӣ суд, ки аз гардиши фалаки ҳасуд ба бурчи шараф норасида роҷеъ гашт. Ёроне, ки по ба роҳ ниҳода, эҳроми² давлати мулозимат бастанд ва ба силки давлатмандоне, ки ба мулозимат ҳастанд, пайвастанд; дидаи маҳрумӣ бар кафи пояшон молида ба чониби ӯрду маовадат намуд. (Золика фаз-лиллоҳи ютиҳӣ ман яшоъ - ин эҳсони Худованд аст, ба шахсе, ки хоҳад, медиҳад).

Байт

Гарчи хуршед бувад толеи рӯзафзунам,
Нарасонад ба масеҳонафасе гардунам.

Агар хотири анвар ва ҳиммати олий бад-он гуморанд, ки раъяти ҳумоюн майли шаҳр намоянд ва аркони давлати рӯзафзун ба ҳамроҳӣ азимат фармоянд, шояд ки ба туфайли азизон ин хори ашкрезон низ бад-он саодат ва иқбол, яъне ба шарафи давлати висол мушарраф ва мустафид³ тавонад шуд. Вассалом».

¹ Ломеъ – тобон, дурахшон.

² Эҳром – муддате пеш аз зиёрати Каъба барои худ харом донишани баъзе чизҳои ҳалол ва хангоми ҳаҷ ба тан гирифтани порчаи сафеди нодӯхта; ният.

³ Мустафид – истифодакунанда, баҳраманд.

МАҚОЛАИ СЕЮМ

*Дар боби он китоб ва
рисолаҳоест, ки
мусаннафоти он кас мебошад
ва ин фақир ба таснифи онҳо
сабаб ва ба таълифашон боис
гардидаам ва ин маънӣ дар
аксари кутуб ва рисолат
мазкур аст.*

Аз он ҷумла яке «Нафаҳот-ул-унс мин хазарот-ул-қудс» мебошад, ки ҳаргиз касе инчунин китоберо нанавиштааст ва имкони навиштан ҳам нест.

Шарҳи он чунин аст: доим дар ҳаёли фақир ҷавлон мекард, ки хазрати муқарраби борӣ Хоча Абдуллоҳи Ансорӣ... дар зикри асҳоби тариқат ва арбоби ҳақиқат, ки иборат аз машоихи сӯфия мебошанд, китобе навиштаанд ва онро ба панҷ табақа даровардаанд, ки маҷмӯан аз зикри сад нафар иборат гардидааст ва ин китобро «Табақоти машоихи сӯфия» меноманд.

Ёди ёри меҳруби

Пас аз он кас Шайх Фаридаддини Аттор¹... низ як навъ китобе таълиф намудаанд, ки ба «Тазкират-ул-авлиё» машхур аст. Ва ҳазрати Шайх Абӯ-Абдурахмони Суламӣ² ҳам дар зикри ин азизон китобе навиштаанд, ки «Табақоти Суламӣ» мегӯянд. Аммо (ин муаллифон) хамаи машоихи гузашта ва муосирро зикр накардаанд ва ҳатто худашонро низ дохил нанамудаанд. Ва зикри машоихи изом ва авлиёи киром, ки дар мобайни чорсад-панҷсад сол қабл аз онҳо зуҳур кардаанд, низ дар ин кутуб нестанд. Агарчи мақомоти баъзеҳоро чуста, пайдо кардан мумкин шавад ҳам, аммо кам (аст) ва ҳеч кас он бузургворонро дар як китоб чамъ наовардааст, ки аз он ба аҳли замон нафъи куллӣ расад ва шояд аз изтиробии сайри фалак ва инқилоби ҳаводиси замон ин авроқ нобуд шавад ва ҳайф аст, ки номҳои мубораки ин тоифаи бузургвор ва сифату аҳволи фархундаи эшон, ки мақсуд аз офариниш вучуди шарифи онҳост, аз байн равад.

Оё аз ақобири замон кист, ки ин кори шарифро ба ҷо оварад, гӯён аз дил мегузаронидам...

¹ Шайх Фаридуддини Аттор - Абӯҳомид Муҳаммад ибни Абӯбакри Иброҳими Нишопурӣ (1148-1221) яке аз намояндагони барҷастаи адабиёти сӯфия ва афкори ҷамъиятии форсу тоҷик.

² Абӯабдурахмони Суламӣ (936-1012) яке аз муҳаккикони машхури тасаввуф.

(ва) ба густохӣ дар дили худ ба хазрати махдум қарор меодам, аммо часорат карда наметавонистам.

Рӯзе ба ин хаёл омадам, ки «ба умр эътимод нест мабод, ки ин орзӯямро ба гӯр бибарам. Бехтар ин ки ба он кас арз кунам». Инак мавқеъ ёфта дар хизмати он кас муддаои мазкурро изҳор намудам. Ҳоли ғарибе рӯй дод, ки дар хотири мубораки он кас низ айнан ҳамин навъ хаёл мегузашта, вале ба сабаби баъзе монеаҳо дар тавқиф ва таъвик меафтадааст. Чунонки дар фехристи «Нафаҳот-ул-унс» навиштаанд, ҳар кас агар хонад, баёни ин ҳол бо шарҳаш маълум хоҳад шуд.

Он кас тақриби таълифи ин китобро чунин баён кардаанд:

«Дар таърихи санаи эҳдо ва самонина ва самона миа¹ муҳибби дарвешон ва мӯътақиди эшон, аз ҳамаи шугл сер ва дар фақр далер Амир Низомиддин Алишер..., ки ба тавъ² ва ихтиёр аз аъло маротиби чоҳ ва эътибор эъроз намуда ва ба қадами таслим ва ризо сулуки чодаи фақру фано иқбол фармуда аз ин фақир мисли он сурате, ки бар дил гузашта буд ва дар хотир мутамаккин³ гашта, истидъо қард ва доияи⁴ қадим сурати таҷдид ёфт ва дағдағаи собиқ самти тақвият ва таъкид пазируфт.

¹ Эҳдо ва самонина ва самона миа – ҳаштсаду ҳаштоду як.

² Тавъ – майл, хоҳиш, ҳавас.

³ Мутамаккин – чойгир.

⁴ Доия – қасд, иддао.

Лочарам ба сидқи ҳиммат ва хулуси тавият¹ дар иқзои он ният ва истикзои он умният² шурӯъ афтод. Маълум аз собиқи макорими ахлоқ ва маросими ишфоқи³ мутолиақунандагон он, ки чун эшонро аз юмни анфоси таибаи авлиёуллоҳ ва файзи арвоҳи муқаддаси эшон вақт хуш гардад, мутасаддӣ ва боиси ин чамъ ва таълифро, ки ба чаҳати иштимол ва бар нафаҳоти анфоси таибаи машоих, ки аз хуззори қудс расид ва бар машоми муштоқони маҳозир унс варзида, мусаммо мегардад бар «Нафаҳот-ул-унс мин ҳазарот-ул-қудс», аз гӯшаи хотир фуру нагзоранд ва ба дуои хайр ёд оранд».

Он кас ин илтимосро бо хушнудӣ қабул карданд ва китобҳои оид ба шарҳи ҳоли машоихро чамъ намуда, ба ин кор машғул гардиданд ва ҳар қисматеро, ки менавиштанд, илтифот карда, ба фақир меоданд ва ҳам дар пахлӯяшон нишонда мехонданд.

Дар як фурсати кӯтоҳ китоби «Нафаҳот-ул-унс» ба анҷом расид ва бо саъйи он соҳибдавлат исми ҳамон бузургворон дар саҳифаи олам сабт гардид. Умед аст, чунонки он кас аз хонандагон истидъо кардаанд ба ҳар касе, ки аз зикру маноқиби ин азизон вақтхушӣ руҳ диҳад, мутасаддиरो бо дуои хайр ёд кунанд... Ҳар касе, ки ба хондани он китоб

¹ *Тавият* – андеша.

² *Умният* – мақсад, орзӯ.

³ *Ишфоқ* – шафқат.

Ёди ёри меҳрубон

тавфик ёбад, пас аз хутбаи ин суханони зикршуда мулоҳаза хоҳад кард.

Пас аз анҷом ёфтани ин китоби шариф чунин ба хотир расид, ки азизон дар боби мӯъҷизоти ҳазрати рисолат¹... китобҳо ва рисолаҳо таълиф намудаанд, ба нубуввати² он ҳазрат умматҳоро мӯъҷиби издиёд наздик ояд, он қадар истефо воқеъ намешавад, ки табъ хурсанд гардад. Аз аввали офариниш то инкирози он дар аксари аҳволе, ки воқеъ шудаасту мешавад, мӯъҷизоти он ҳазрат мавҷуд аст. Муаллифон бо зикри баъзеҳо мухтасар кардаанд.

Рӯзе дар хизмати он кас ҳамин гуна суҳан ба миён омад. Фақир ин таманноро зоҳир кардам:

- Бағоят мавриди инбисоти суҳан аст ва ҳамон навъе, ки ҳақ аст, кас наметавонад адо кунад, замири шарифатон чӣ ҳаёле парварданист, ки аз ин шоистатар бошад ва қалами дурборатон чӣ нуктае ба таҳрир оварданист, ки аз ин боистатар бошад?

Иттифоқо аз ҳаёли он кас ҳам ҳамин чиз мегузаштааст. Гуфтанд:

- Дар ҳаёли мо ҳам чунин муддао мавҷуд буд, акнун ки ту муҳаррик шудӣ, он ҳаёл тоза гардид, иншооллоҳ таоло ба он машғул мешавем.

¹ *Ҳазрати рисолат* – пайгамбар.

² *Нубувват* – пайгамбарӣ; эъҷоз

Ёди ёри меҳрубон

Ин фақир хушхол шуда аз мулозимати он кас баромадам. Он кас худи ҳамон рӯз ба чамъи китобҳои муносиби ин амр машғул шудаанд ва ба таҳрири китоби «Шавоҳид-ун-нубувват ли тақвияти яқини аҳл-ил-футувват» шурӯъ намудаанд. Вақте ки ман дафъаи дигар ба хизмати он кас мушарраф шудам, (инро) зоҳир карданд. Фақир хушхол шуда, ҳар рӯз хабар мегирифтам. Дар як фурсати кӯтоҳ ба анҷомаш муваффақ шуданд. Ва дар феҳристи китоб ин фақирро аз рӯи илтифот ин тавр мазкур кардаанд:

«Чун мушоҳадаи оёғ ва мӯъҷизот ба истимои он удул¹ ва сикот², чунонки донистӣ, баъзе дигар мӯъҷиби зиёдати иқон³ ва изъон⁴ мегардад. Лочарам уламои дин ва мутанаввиёни осори саидулмурсалин... дар зикри шавоҳидуннубувва ва далолати рисолати вай кутуб сохтаанд ва дар баёни чудо аз соири аҳвол ва осор мусаннафот пардохтаанд.

Чун ба мутолиаи баъзе аз онҳо мушарраф шуд, мутобаат дар худ бозёфта, хост, ки аз он фоида соир мусулмонон мунтафеъ⁵ шаванд, ба таҳсис азизоне, ки ин фақирро нисбат ба эшон сидку муҳаббате ва хулуси ақидате хаст, бештар аз ин, ки истидъои

¹ Удул – аз ҳад гузашта.

² Сикот – мӯътамад.

³ Иқон – яқин кардан.

⁴ Изъон – эътироф кардан.

⁵ Мунтафеъ – нафъабанда.

Ёди ёри меҳрубон

чамъи китоби «Нафахот-ул-унс мин хазарот-ул-кудс», ки дар баёни сирри ахvoli сӯфия аст, карда буданд. Лочарам он чи дар он китоб пароканда буд, тасхилан лимаун-натиҳӣ дар як чой чамъ карда шуда, тафҳиман лифо-идатихӣ ба иборати форсӣ эрод афтод, мултафитан ли ихтисори ҳазфи тариқи мухталифа асотида мутанаввеа карда ва чун камол мутобеонро ба воситаи мутобеат ҳосил мешавад ва мушоҳидаи камол мутанавъист ва каромоту фазилате, ки аз уммат зоҳир мегардад, аз қабили мӯъҷизоти пайгамбари эшон аст, зикри баъзе ахvoli осор ва олу асҳоби он ҳазрат ва тобеини табақаи сӯфия, ки дар баёни эшон, чунончи гузашт, ба он манзум гардонида омад, чун нубуввати он ҳазрат ба воситаи тавотири¹ мутанаввеаи мӯъҷиза ба ҳосил расидааст, ки ҳеч саодатмандеро дар он дағдағаи иштибоҳ намондааст. Чун қоидаи азиме таквияти яқини роҳнавардони тариқат ва ҷавонмардони аҳли ҳақиқат тавонад буд, агар онро ба «Шавоҳид-ун-нубувват ли таквияти яқини аҳл-ил-футувват» тасмия кунанд, дур наменамояд.

Ва дар «Баҳористон»² дар зайли исмҳои аҳли назм ин навъ зикр кардаанд:

«Соҳибдавлате, ки замони мо бо вучуди ӯ мушарраф аст, ҳарчанд пояи қадри вай назар ба

¹ *Тавотир* - пайдархамӣ.

² «Баҳористон» - асари Абдурахмони Ҷомӣ, ки соли 1487 дар пайравии «Гулистон»-и Саъдӣ навишта шудааст.

Ёди ёри меҳрубон

маротиби чоҳу хашмат ва курби подшоҳи соҳибшавкат фӣ мо байн ба маноқибати маънавӣ аз фазлу адаб ва фазоили мавҳиб¹ ва муктасаб² баландтар аст, ки вайро ба шеър таъриф кунанд ва ба ҷавдати³ назм тавсиф намоянд. Аммо чун хотири шарифаш ба воситаи касби фазилат ва тавозӯъ ва касри нафс ба он фуруд омадааст, ки худро дар силки ин тоифа мунҳарит⁴ гардондааст, дигаронро хичоби таҳошӣ⁵ аз он маънӣ, ки вайро аз табақаи эшон доранд ва зумраи эшон шуморанд. Аммо инсоф он аст, ки ҳар чое, ки номи ин тоифа бошад, вай сар бошад ва ҳар гоҳ номи ин табақа нависанд, вай сардафтар бошад.

Чунончи, ин муаммо ба исми шарифаш мабнӣ аз ин маънист:

Алишер ул-афозил сирту даҳран

Ва ахрадатил фазоила билфавосити

Ва ба исмика кағису аҳл ал-фазли таро,

Казо суратихӣ фавк ал-афзоили.

Ва чун гавҳари номаш бузургтар аз он аст, ки ҳар маҳал аз назм садафи он тавонад шуд ва ҳар

¹ *Мавҳиб* – атошуда.

² *Муктасаб* – касбшуда.

³ *Ҷавдат* – хубӣ, бартарӣ.

⁴ *Мунҳарит* – дароянда, чоғиршаванда.

⁵ *Таҳошӣ* – парҳез, ибo.

Ёди ёри меҳрубон

мақом аз шеър шарафи он тавонад ёфт. Таҳаллуси ашъораш ба он чӣ аз ин муаммои дигар мафҳум мегардад, номзад гашта:

Муаммо

Кунҳи номаш дар таҳаллусҳо наёбад ҳеч кас,
Бар лаби ёбандагон аз вай навое дону бас.

Агарчи вайро ба ҳасби қуввати табиат ва вусъати қобилият ҳар ду навъ шеър - туркӣ ва форсӣ муяссар аст, аммо майли таъби вай ба туркӣ аз форс бештар аст ва газалиёт ба он забон аз даҳ ҳазор зиёда хоҳад буд ва маснавиёте, ки дар муқобилаи «Хамса»-и Шайх Низомӣ вуқӯъ ёфта ба сӣ ҳазор наздик ва ҳамоно ки ба он забон пеш аз вай қасе шеър нагуфтааст ва гавҳари назм насуфтааст ва аз ҷумлаи ашъори форсии вай қасидаест, ки дар ҷавоби қасидаи Хисрави Дехлавӣ, ки мусаммот ба «Дарёи аброр», воқеъ шуда ва муштамил бар бисёре аз маонии дақиқа ва ҳаёлотии латифа. Матлааш ин аст:

Оташин лаъле, ки тоҷи хусравонро зевар аст,
Ахгаре баҳри ҳаёли хом пухтан дар сар аст.

Ёди ёри меҳрубон

Ва ин рубоист, ки дар таҳнияти қудуми баъзе ояндагон аз сафари Ҳичоз¹ дар рукъа навишта буд:

Рубоӣ

Инсоф бидех, эй фалаки минофом!

То з-ин ду кадомӣ хубтар кард хиром:

Хуршеди ҷаҳонтоби ту аз матлаи субҳ,

Ё моҳи ҷаҳонгарди ман аз ҷониби Шом?

Ва ин рубоии дигар дар рукъаи дигар:

Рубоӣ

Ин нома на нома, дофеи дарди ман аст,

Ороми даруни ранҷпарварди ман аст.

Таскини дили гарму дами сарди ман аст.

Яъне хабар аз моҳи ҷаҳонгарди ман аст.

Ва ин рубоии дигар ба таҷдид дар рукъаи дигар:

Рубоӣ

Гар дар ҳазарам,² ба гуфтугӯят бошам,

В-ар дар сафарам, ба ҷустуҷӯят бошам.

Дар вақти ҳузур рӯбарӯят бошам,

Дар гайбати рӯй дил ба сӯят бошам.

¹ *Ҳичоз* – вилоятест дар Арабистони Саудӣ, ки дар гузашта яке аз марказҳои сиёсӣ ва маданияти хилофат ва давлатҳои мухталифи араб ба шумор мерафт.

² *Гар дар ҳазарам* – агар дар маскани худ бошам.

Ин фақир дар «Мачолис-ун-нафоис»¹ ном китоб, ки дар зикри ҳалли назми замони султони соҳибқирон навиштаам, дар аввали мачлиси сеюм васфи маноқиб² он касро чунин нигоштаам:

«Офтобе, ки бо раъйи оламорияш ба ин замона ифтихор ва ба аҳли замона шарафи беинтихо муяссар аст, ва дарёе, ки бо таъби гуҳарзояш чайби ин даврон аз гуҳар ва бағалу домони аҳли даврон аз чавахир пур гардидааст, ҳазрати маҳдуми шайхулисломи Мавлоно Нуриддин Абдурахмони Чомӣ... мебошанд, ки то чаҳон ҳаст, натоиҷи хотири маъруфашон аз аҳли чаҳон, ва то сипехр гардон аст, фавоиди дили кушодашон аз халоиқи даврон кам мабод.

Чун раъс ва раиси ҷамоати дар ин мухтасар мазкур он зоти нафисанд, ва пешвою муктадои³ гурӯҳи дар ин рисола мастур он гавҳари яктоянд, дар ин авроқ аз навиштани исми муборакашон гузир ва

¹ «Мачолис-ун-нафоис» - тазкираи машҳур, ки Навоӣ соли 1441 таълиф ва соли 1498 такмил намудааст. Дар ин асар номи 459 нафар аҳли адаб ва илму фарҳанг зикр ёфта, ба таври хеле мухтасар шарҳи ҳол ва намунаи осори онҳо оварда мешавад. Дар ибтидои асри XVI ба тоҷикӣ тарҷима шудааст.

² Маноқиб - хунаро, фазилатҳо, корҳои нек.

³ Муктадо - раҳнамо.

Ёди ёри меҳрубон

навишта нашуданаш дилпазир намебуд, чуръат шуд. Назми латифи он кас чунон зиёд аст, ки барои хочат фақат баъзеро метавон зикр кард ва чунон машхур аст, ки аз рӯи эҳтиёҷ фақат чандеро мешавад сабт намуд. Ҳатто номи китобхояшон дарҷ шавад, ба ин авроқ намегунҷад ва агар дуррҳои мусаннафоташон зикр гардад, баҳри гардун ба тугён меояд. Лочарам чун ин маънӣ маълум аст, бо дуо хатм карда шуд.

Рубоӣ

Ё раб, бу маонӣ дуррининг уммонӣ,
Бу донишу фазл гавхарининг конӣ,
Ким айладинг онӣ олам аҳлӣ чонӣ,
Олам элига бу чонни тут арзонӣ.

Вақте ки он кас «Арбаин ҳадис»-ро ба назми форсӣ тарҷима намуданд, аз рӯи одати аҳдшуда пештар аз дигар асҳоб илтифот карда, мусаввадашро ба фақир доданд. Чун ба мутолиа машғул шудам, аз алфозаш шукуфаҳои ҳадоики номутаноҳӣ¹ ба назар чилва намуд ва аз маънояш анвори ҳақоики илоҳӣ зоҳир шуд.

Дар дил орзуи ба забони туркӣ тарҷима кардани хамин «Арбаин» пайдо гардид. Пас аз он ки

¹ *Номутаноҳӣ* – бепоён, беинтиҳо.

Ёди ёри меҳрубон

ба шарафи рухсат мушарраф шудам, худи ҳамон рӯз
он ҷавоҳири самин ба риштаи назм даромад ва он
гуҳархо ба гӯши он кас расид. Аз рӯи шафқат дуои
хайр карданд ва таҳсин намуданд. Байти аввали
хутбааш ин аст:

Ҳамд ангаким каломи хайрмаол
Қилди элга расулидин ирсол.

Номи он кас чунин манзум шудааст:

Маснавӣ

Ул сафо аҳли покфарчомӣ,
Пок фарчом покфар Ҷомӣ.
Ул яқин сори дастгир манга,
Қиблаву устоду пир манга.

Дар ин байти охир изҳори шогирдӣ ва нисбати
иродат ҳам ифода ёфтааст».

Он вақтҳо, ки фақир дар хизмати он кас
истилоҳи алфозу иборот ва рамузу ишороти сӯфияро
меомӯхтам, орзуи «Ламаот»-и ҳазрати кутбуссолиқин

Ёди ёри меҳрубон

шайх Фахриддини Ироқӣ...¹ дар хаёлам бисёр ҷавлон мезад. Рӯзе ин маъниро изҳор намудам. Он кас гуфтанд, ки:

- Китоб ва рисолаҳои машоихи тариқатро кам мутолиа кардаӣ. Аммо чун ҳавасат ин аст, бошад.

Сипас ба сабақ гуфтани он китоб барои фақир шурӯъ карданд. Ҳар рӯз сари ҳар сабақ хушҳол шуда, таърифам мекарданд.

Пас аз якчанд машғулият суҳан мушқилтар шуда ва он кас ба шарҳ эҳтиёҷ пайдо намуда, шарҳи шайх Ёралӣ ва боз баъзе шарҳхоро ба пеши назари муборакшон гузошта сабақ гуфтанд. Вале ба бисёр мавзӯҳо ва шарҳҳо таъна кардан гирифтанд.

- Ҳамоне ба маънои ин ва ё он калима дуруст сарфаҳм нарафта шарҳ додааст, - мегуфтанд.

Бинобар ин вақте ки ин навъ суҳан такрор шудан гирифт, арз кардам:

- Фақире агар аз чунин китоби нафис ва мушқил баҳра бурданӣ шаваду шарҳҳо ин тариқа бошанд, оё чӣ чора бояд кард? Магар ҳам ҳазрати Маҳдумӣ аз рӯи шафқат ба толибон ин мушқилро осон карда диҳанд.

Ин буд, ки он кас «Ашъат-ул-ламаот»-ро бунёд карданд. Маълум нест, ки дар байни ин гуна

¹ Шайх Фахриддини Ироқӣ – Иброҳим ибни Бузургмеҳр ибни Абдулғаффори Ҷаволиқии Ҳамдонӣ (1213-1289) шоир, мутасаввифи форсу тоҷик, роҷеъ ба тасаввуф дар наср рисолаи «Ламаот»-ро таълиф намудааст.

Ёди ёри меҳрубон

китоб ва рисолаҳо ҳаргиз чунин як шарҳ ба қалам омада бошад... Дар вақти навиштани ин шарҳ «Фусус» ва «Футӯҳот» ва «Нусус» ва «Фуқук» ва китобҳои умдаи аксар қавмҳо дар пеши назари муборакашон меомад, агарчи ба ҳеч яке аз онҳо эҳтиёҷ надоштанд.

Фақир ба василаи ҳамин шарҳ дар назди он кас «Ламаот»-ро ба поён расонидам. Ҳар касе, ки он китобро хонад, аз суханони дар ин варақ навиштаи фақир нишонае метавонад пайдо кунад. Ба ин давлат кам кас аз абной замон мушарраф мешавад.

Рӯзе фикри муаммо фақирро ба ин водӣ андохт. Устои фан мавлоно Шарафиддин Алии Яздӣ¹ ин фанро тадвин намуда, номи аҳли онро баланд гардонид. То ин замон ҳам китоб ва рисолаҳо навиштаанд ва ин фан зебу зинати ғарибе ёфта, турфа қоидаву истилоҳот пайдо шудааст. Аммо истилоҳотро бо тартиб адо намеkunанд. Масалан, дар аввали қаваид ҳангоми баён қардан қоидаи интиқод ба тариқи мисол муаммосе овардаанд. Агарчи интиқоди муаддӣ² шудааст, аммо таркиб ё таҳлил ё ғайра, ки

¹ Шарафиддин Алии Яздӣ (ваф. 1454) – муаррих ва шоири форсу тоҷик, устои муаммо, чун шахси порсо низ шӯҳрат дорад.

² Муаддӣ – боис, сабаб.

Ёди ёри меҳрубон

мубтадӣ¹ ба онҳо ханӯз вукуф надорад, дар мисоли ин муаммо мундариҷ аст. Шарт ин буд, ки дар муаммои овардашуда гайр аз ҳамин коида (чизе) мазкур нагардад. Лекин пас аз он ки ба ин коида вукуф ҳосил шуд, дар мавриди адои коидаи дигар, агар коидаи мазкур боз мегузашт, боке набуд.

Фақир дар чунин ҳаёл будам, ки ҳазрати махдум ташриф оварданд. Фақир бо хушҳолӣ истикбол намудам. Он кас таскин ёфта гуфтанд, ки:

- Дар андомат инбисоте зоҳир аст, чӣ ҳол дорӣ?

Гуфтам, ки:

- Мақдами шарифи ҳазрати махдум мӯчиби инбисот аст. Аммо ин навъ ҳаёле ҳам доштам, - гӯён мақолоти гузаштаре арз кардам.

Он кас бениҳоят хушҳол шуда, таҳсин намуданд ва гуфтанд:

- Ҳақку шарташ ин аст, ки ту ҳаёл кардаӣ.

Вақте ки он касро чунин хушҳол дидам, гуфтам, ки:

- Агар ҳиммат пазиранд, бо ҳамин дастур дар коидаи ин фан мухтасаре нависам.

Он кас гуфтанд:

- Ту ин ташвишро накаш, мо менависем.

Дар ҳуди ҳамон ду-се рӯз манзуми мухтасареро ба зевари табъ оростанд. Азбаски ба ихтисор бисёр кӯшидаанд, хеле дақиқ ва тор воқеъ шудааст, ба

¹ Мубтадӣ – оғозкунанда, ибтидоӣ

Ёди ёри меҳрубон

андозае, ки ба мубтадӣ бо андак идрок даст намедихад. Фақир боз истидъо намудам, ки:

- Агар амр шавад, аз ин ҳам осонтар кардан мумкин аст.

Ва пас аз маъмур шудан мухтасареро мавсум ба «Муфрадот» навиштам ва ба хизмати он кас расонидам. Нашъаи қабул беш аз ин нахоҳад шуд, ки бо вучуди ин қадар рисолаҳои дар миён буда маҳдумзодаро ба хондани ин мухтасар ишорат карданд ва ӯ ба ин восита ба фанни муаммо вукуф пайдо намуд.

Он кас дар «Хафт авранг», ки ҳар лафзаш ба ҳафт иқлим сармоя ва ҳар ҳарфаш ба ҳафт кавқаб пироя аст, (маснавии) «Сабҳат-ул-аброр»-ро ихтироъ, кардаанд, ки (касе) дар ин баҳр на маснавӣ гуфтааст ва на бо ин зобита¹ ва адо китоби манзуме тартиб додааст. Дар «хатми китоб ва хотимаи хитоб» он маъшуқаи зебо ва маҳдураи оламороро чилва дода, таманнои қабули хотир ва истидъои назари қабул намудаанд ва дар ин байт мазкур аст, ки:

¹ Зобита – конун, коида.

Маснавӣ

Ё раб, ин ғайрати хурулиро,¹
Шоҳиди равзаи иллийнро,²
Аз дилу дидаи ҳар дидаваре
Бахш тавфиқи қабули назаре!
Хоса он дар равиши фазл далер,
3-он далериш шуда ном ду шер.
Он яке аз раҳи дин шери Худой
В-ин дигар панча ба ҳар сайдкушой.

Ин бесомони камбизоат ва ин нотавони
беиститоат дар муқобилаи ин алфоз чӣ метавонист
бигӯяд. Аммо ба расми тӯҳфаи фақири ҳақир дар
дафтари аввали «Хамса» дар «Ҳайрат-ул-аброр» дар
васфи он кас достоне ниёзмандӣ кардаам, ки ин абёт
аз ҳамон ҷост:

Маснавӣ

Улки букун қутби тариқат дур ул
Кошифи асрори ҳақиқат дур ул.
Кӯкси ҳақоик дури ганчинасӣ,
Кӯнгли маоний юзи ойинасӣ.
Олӣ анга етти фалакдин маҳал,
Етти фалак мушкили олдида ҳал.

¹ *Хурули* – (*хури ин*) – занони сафедпӯсти шахлочашм.

² *Иллийн* – баландтарин дараҷаи бихишт.

Ёди ёри меҳрубон

Мадрасаи қудс анинг масканӣ,
Хонақаҳи унс анинг маъманӣ.
Цилвагаҳӣ гулшани чархи барин,
Обхурӣ чашмаи айнуляқин.
Назми биноси чиқиб андоқ баланд,
Ким анға гардун сола олмас каманд.
Анда шаётин чинсиға йӯқ сабот,
Баски уруб хайли малоик қанот.

Ин дoston аз шаст байт иборат буда, кайфияти дар маҷлиси он кас гузаштани сухани хамсатайн ва шарҳи «Тӯхфат-ул-аҳрор»-ро бунёд намуда, ба он тақриб тамоm кардан ва қабл аз дигарон ба фақир нишон доданашон ва тақриби «Ҳайрат-ул-аброр»-ро ба риштаи назм кашидани фақир дар ин дoston мазкур гардидааст.

Дар китоби «Ҳафт авранг», дар поёни достони «Юсуф ва Зулайхо», ки ба «Ошиқу Маъшук» мавсум аст ва он китоб ба назари хусни Юсуф ва ишқи Зулайхо маълум, дар зайли дуои подшоҳ ин навъ банданавозӣ кардаанд, ки:

Маснави

Муборак бар шаҳу аркони давлат,
Ғазанфарҳайбатони шерсавлат.
Ба таҳсис он чавонмарде, к-аш аз дер
Насаб чун ном бошад шер бар шер.

Ёди ёри меҳрубон

Зи бас дар шеваи мардӣ далер аст,
Зи мардони чахон номаш ду шер аст:
Яке - дар аз дижи даврон кананда,
Яке - сарпанча бо гӯрон зананда.
Ба расми таъмия¹ з-он бурдамаш ном,
Ки монад дур аз он андешаи ом.
Вагарна кай тавон з-он фаҳми даррок
Ба сад ҳуққа нухуфт ин гавҳари пок?
Кунад дар шеър табъаш мӯшикофӣ
Ва з-он мӯ нӯги килкаш шеърбофӣ.
Нихад з-ин шеъри мушкин доми дилҳо,
Дихад з-ин шеъри ширин коми дилҳо.
Дили ушшоқ аз он як монда дар банд.
Лаби хубон в-аз ин як дар шакарханд
Ба зикраш хатм-шуд ин равшан анфос,
Ба сони нури мунзал хатми барнос².
Бале, дар боргоҳи одамият
Қуз ӯ кам ёфт роҳи махрамият.
Ҳамеша то атои даври олам
Кунад табъи лаимон шоду хуррам,
Чунон дил бо Худои оламаш бод,
Ки н-ояд аз атои оламаш ёд!
Суханро аз дуо додӣ тамомӣ,
Ба омурзиш забон бикшой, Қомӣ!

¹ Таъмия – муаммогӯй.

² Барнос – гофил, дил ба гафлатдода.

Ёди ёри меҳрубон

Дар «Хамса»-и фақир «Фарҳод ва Ширин» дар баҳри ин маснавӣ воқеъ шуда ва дар мадҳи он кас турфа достоне гузориш ёфтааст. Агар ҳамаи он дар ин мухтасар сабт гардад, боиси дароз кашидани риштаи сухан хоҳад шуд. Аммо аз (овардани) якчанд байт гурез нест. Дар ситоиши сухан чанд сухане гуфта, маддоҳии ҳазрати шайх Низомӣ ва Мир Хисравро карда, ба ин тақриб ба мадҳи он кас гузашта, ин навъ адо ёфтааст:

Маснавӣ

Кел, эй соқӣ, ки тушмиш чонима чӯш,
Кетур бу иккӣ ёди бирла бир кӯш.
Тутой Қомӣ маи мадҳин саранҷом,
Улар ишқида нӯш айлаб ики чом.
Ики пил ўлса Хисрав ё Низомӣ,
Эрур юз пил чоклиқ пили Қомӣ.
Муҳаббат қомӣ дурдошоми улдур,
Ҳамоно Зиндапили Қомӣ¹ улдур.
Кӯруб сармаст қоми сармаст они,
Демишлар Зинда пили ҳазрат они.
Чу ул май дурдидин бўлмиш хурӯши,
Сафо ахлидур онинг дурднӯшӣ.
Маи таҳқиқ этар ҳолатда ошом,
Чекиб лочуръа гар гардун бўлуб чом,

¹ Зиндапил Қомӣ – шоири мутасаввифи форсу тоҷик Аҳмади Қомӣ (1049-1141) дар назар дошта шудааст.

Ёди ёри меҳрубон

Бӯлиб зоҳир фано тимсоли андин
Тутуб оламини олам холӣ андин.
Фано ул навъ этиб нафъи вучудӣ,
Ки ер топиб набуд ўрниға будӣ.
Бӯлуб андоқ фано дашгида маъдум,
Ки сайри шоҳроҳӣ хатти мавҳум.
Бу хатка нуктаким мавчуд эмасдур,
Хирад олинда чуз нобуд эмасдур.
Фано мулкида чисми ўйла фонӣ,
Ки фаҳм айлаб саводи аъзам онӣ.
Чаҳонни ким қила олғай таваҳхум,
Ки бўлғай нуктаи мавҳум аро гум.
Ўзин худ бир чаҳони бегарон бил,
Камолотин ўзидек бир чаҳон бил.
Чаҳон ичра чаҳонким топтӣ шўҳрат,
Солиб икки чаҳон хайлиға ҳайрат.
Чаҳон йўк, олами кубро де онӣ,
Чаҳонда мақсади аксо де онӣ.
Неким бу олами сугрода мавчуд,
Барӣ ул олами куброда мавчуд.

Ин достон тавилуззайл¹ аст. Ҳамин қадар абёт ба истишход оварда шуд.

Он кас дар китоби «Лайлӣ ва Мачнун» дар сарсухани достон «Зикри баъзе берунрафтагон аз доираи моху сол ва дуои баъзе марказнишинони

¹ Тавилуззайл – дароздоман.

Ёди ёри меҳрубон

нуқтаи ҳол» бо рамуз ва ишорат таҳаллусро зикр карда, ин факирро бо ёриашон баҳраманд ва бо муҳаббаташон арҷманд намудаанд. Чунончи:

Маснавӣ

Соқӣ, бидех он майи куҳансол,

Ёқути музобу¹ лаъли сайёл².

Он май, ки чу дӯстон бинӯшанд,

Бо ҳам ба вафову меҳр кӯшанд.

Ором шавад рамидагонро,

Пайванд диҳад буридагонро.

Ёре, ки кунад ба ёр пайванд,

Нахли амалаш шавад баруманд.

Ёр аст калиди ганҷи уммед,

Ёр аст навиди айши ҷовид.

Максуди вучуд кист, чуз ёр?

3-ин савдо суд чист, чуз ёр?

То хотимати вучуд аз оғоз

Мурғе накунад чу ёр парвоз.

Хосса, ки ба боғи ошноӣ

Бар шоҳи вафо бувад Навоӣ.

Яъне ки навои лутф созад,

Дилҳои шикастагон навозад.

Коре набувад ба ҷои ин кор.

Ёрони ҷаҳон фидои ин ёр!

¹ *Музоб* – обкардашуда, гудохташуда.

² *Сайёл* – равон

Ёди ёри меҳрубон

Факир ҳам дар дафтари аввали «Хамса» дар мадҳи он кас достоне оростаам, ки ин абёт аз он аст:

Маснавӣ

Сӯз гулшанининг шукуфта вардӣ,
Илм оятининг варақнавардӣ.
Кадриға ул авҷ узра поя,
Ким меҳр тутуб тубида соя.
Наълайнидин айлабон малак ҳал,
Суртарға судоъ бўлса сандал.
Ҳамдинки асоси бошида тоб,
Тортарға икки чаҳон қуллоб.
Нӯгида синон айлагач кин.
Кӯр айлаб дев ила шаётин.
Юз дона ки сабҳаси аро қайд,
Минг файз қушини айлабон сайд.
Ул ёр, ки сабҳаси белига,
Бил ҳабли матин чаҳон элига.
Ибрики вузуси баҳри гардун,
Ҳар катра ки томса дурри макнун.
Тӯла анга файз новадонӣ,
Андин оқиб оби зиндагонӣ.
Каъби ёри давраи иродат,
Давр аҳлиға ҳалқал саодат.

Он кас дар «Хирадномаи Искандарӣ», ки хафтумин дафтари «Ҳафт авранг» аст, достони хатми

Ёди ёри меҳрубон

китобро гуфта, хотимаи суханро ба ин чо
расонидаанд:

Маснавӣ

Биё, Чомӣ, эй умрхо бурда ранч,
Зи хотир бурун дода он панҷ ганҷ.
Шуд ин панҷат он панҷаи зӯрёб,
К-аз ӯ дасти дарёкафон дида тоб.
Ачаб аждахоест килки дусар,
Ки резад бурун ганҷҳои гуҳар!
Кунад аждахо бар дари ганҷ чой,
Вале кам бувад аждахо ганҷзой.
Шуд он аждахо ганҷ дар мушти ту,
Бар ӯ ҳалка зад мори ангушти ту.
Чӣ гавхарфишонанд ин ганҷу мор,
Ки шуд пургуҳар домани рӯзгор!
Вале бинам аз килки ҳар ганҷсанҷ.
Пур аз панҷганҷ ин сарои сипанҷ.
Ба он панҷхо кай расад панҷи ту?!
Ки як ганҷашон беҳ зи сад ганҷи ту.
Ба таҳсис панҷе, ки сарпанҷа зад,
Ба Шере, ки сарпанҷа аз Ганҷа зад.
Ба туркизабон накше омад ачаб,
Ки чодудамонро бувад мӯҳри лаб.
Зи чарх офаринхо бар он килк бод,
Ки ин накши матбуъ аз он килк зод!
Бибахшид бар форсӣ гавхар он,
Ба лафзи дари дурри назмоварон,

Ки гар будӣ ин ҳам ба лафзи дарӣ,
Намондӣ маҷоли суҳангустарӣ.
Ба мизони он назми муъҷизнизом,
Низомӣ кӣ будио Хисрав кадом?
Чу ӯ бар забони дигар нукта ронд,
Хирадро ба тамйизашон раҳ намонд.
Зиҳӣ табъи ту, устои суҳан,
Зи мифтоҳи килкат кушодӣ суҳан.
Суҳанро, ки аз равнак афтада буд,
Ба кунҷи ҳавон раҳт бинҳода буд,
Ту додӣ дигар бора ин обрӯй,
Кашидӣ ба ҷавлонгахӣ гуфтугӯй.
Сафоёб аз нури рои ту шуд,
Ҳамин гуфтаи ман барои ту шуд.
Бар ин наҳли назме, ки парвардаам,
Ба хуни дилаш дур баровардаам.
Нашуд боисам ҷуз суҳандоният,
Ба дастури дониш суҳанроният.
Вагарна ман инро чу оростам,
На эҳсон, на таҳсин зи кас хостам.
Чӣ хезад зи мудҳил, ки эҳсон кунад,
Чӣ ояд зи таҳсин, ки нодон кунад.
Ба лутфи суҳан гар сугудам туро,
Ҳадди дониши худ намудам туро.
Ки ин молу ҷон арчи ҷонпарвар аст.
Камоли суҳан аз ҳама бартар аст.
Равад як сар аз сайри ҷарҳи куҳан,
Вале то ҷаҳон ҳаст, монад суҳан.

Ёди ёри меҳрубон

Сухан низ, агарчанд донам, бақост,
Хамӯшӣ ачаб дилкашу чонфазост.
Биё, соқиё, чоми дилкаш биёр,
Маи гарму равшан чу оташ биёр!
Ки то лаб бар он чоми дилкаш ниҳем,
Ҳама килку дафтар бар оташ ниҳем.
Биё, мутрибо, тез кун чангро,
Баландӣ дех аз захма оҳангро!
Ки то пунба аз гӯши дил баркашем,
Ҳама гӯш гардему дам даркашем.

Фақир ҳам дар аввали ин китоб («Ҳамса») дар мадҳи он кас (достоне) гуфтаам, ки аз он ҳамин чанд байт ихтисор мешавад:

Маснавӣ

Бир у олдӣ сӯз кишварин якқалам,
Ки килди қаламни сутуни алам.
Кӯлига олиб найза ўрнига килк,
Сӯз иқлимани сарбасар қилдӣ милк.
Билик авчининг меҳри тобони ул,
Қаю меҳр, сӯз чисмининг чони ул.
Ҳам ул ўтға ким назм шамъин тутуб,
Маонӣ шабистонини ёрутуб.
Чу табъидин оқиб маонӣ суйи.
Келиб чашмаи зиндагонӣ суйи.
Ҳам ул чашмадин чун су бермак тузуб,
Суханварлик ўлган танин тиргузуб.

Ёди ёри меҳрубон

Чу истаб тараб табъи озода сӣ,
Куюб назм чомига сӯз бодасӣ.
Анинг чуръаси элни маст айлабон,
Демай мастким, майпараст айлабон.
Не чоме ки май чуръасидин нами,
Тарашшӯх килиб, маст улуб олами.
Бу янгилғ ки чоми маонӣ тӯлуб,
Малак хайлиға дӯстгонӣ тулуб.
Бӯлуб чун анинг чомидин чуръачаш,
Бӯлуб чарх сӯфийлари чуръакаш,
Ки машъуф улуб чоми мастонаға,
Гарав айлабон хирқа майхонаға.
Янги ойни чом хилолӣ килиб,
Нечаким тӯла бӯса холӣ килиб.
Қонохайн улуб сукрдин хокрӯб,
Гахе дастафшон, гахе пойкӯб.
Бу навъ ўлсалар арши аъзам элӣ,
Не бӯлғай, хаёл айла олам элӣ?

Ин дoston хам аз панҷоҳ-шаст байт иборат аст ва азбаски дарч намудани тамоми он боиси дароз кашидани риштаи сухан мегардад, бо хамин қаноат қарда шуд.

Ёди ёри меҳрубон

Ин фақир ҳамон соле, ки он кас нақл карданд, аз зиёрати Имом Алӣ Мӯсо ар-Ризо омадам. Аз рӯи одат аввал ба хизмати он кас фурумадам. Он кас девони сеюми худро тартиб дода будаанд. Девони бо хати мубораки худ навишташонро ба фақир иноят фармуданд. Ман илтимос карда гуфтам, ки:

- Ба ҷуз Мир Хисрав аз аҳли назм шунида нашудааст, ки девони мутааддид тартиб дода бошанд. Аммо онҳое, ки девонҳои мутааддид тартиб додаанд, ба ҳар яки онҳо номи муносибе гузоштаанд. Шумо ҳам ба ин девонҳо номи муносибе гузоред.

Он кас қабул карданд,

Баъд аз ду рӯз ба хизматашон рафтам. Аз бағалашон ҷузве бароварда ба фақир доданд, ба ҳар кадом исме гузошта ва ба ин кор боисшударо низ ёд карда буданд, ки ҳоло дар куллият ва ибтидои девонҳояшон сабт шудааст. Дар он феҳрист пас аз ҳамду наът навиштаанд:

«Намуда меояд, ки чун ин камина ба ҳасби фитрати асли ва қобилияти чибиллӣ ҳадафи сихоми чистафарҷоми сафваткалом¹ афтода буд ва садафи ҷавоҳири исми бузургвор сифати мутакаллим омад ва ҳаргиз натавонист, ки авқоти худро билкуллия аз ибдои назмӣ ё ихтирои насрӣ фориг ёбад ва холи гардонад. Лочарам аз таволии аъвом ва шухур ва тамолии аъсор ва духур рисоил ва кутуби

¹ Сафват – покиза.

Ёди ёри меҳрубон

мутааддида аз маншурот ва дафотири мутанаввеа аз маснавиёт ва давонини мутафарриқа аз қасоид ва ғазалиёт чамъ омада буд. Дар ин вило, ки аз таърихи ҳичрати нубувват то такмили миата тосиа се сол пеш боқӣ намондааст, муҳиб ва муътакиди дарвешон, балки маҳбуб ва мусаддиқи эшон

Байт

Он тофта вай бар дили ӯ зуд надир,
Рози фардо чӣ чои вай, балки барир.

Низомуддавлат вадин Амир Алишер... ҳиммати шариф бар он овардааст, ки давонини қасоид ва ғазалиётро, ки адади он ба се расидааст, дар як чилд фароҳам оварад ва чун се мағзи тоза дар як пӯст бипарварад ва аз ин фақир истидъои он кард, ки ҳар як ба исми хос самти ихтисос гирад ва аз васмати ибҳом¹ ва иштирок сурати истихлос пазирад. Лочарам ба мулоҳизаи авкоти вуқӯашон девони аввалро, ки дар овони ҷавонӣ ва авоили замони амонӣ ба вуқӯъ пайваста, ба «Фотиҳат-уш-шубоб» иттисом мебояд; ва девони сониро, ки дар авосити укуди айёми зиндагонӣ интизом ёфта, ба «Воситат-ул-иқд» номзад мешавад; ва девони солисро, ки дар авохири ҳаёт оғози тартиби он шудааст, ба «Хотимат-ул-ҳаёт» мавсум мегардад.

¹ *Васмати ибҳом* – айби норавшанӣ.

Ёди ёри меҳрубон

Умедворӣ ба карами ҳазрати борӣ аzza шаънаҳу восиқ аст, ки номи ҳамаи азизон ба саволеҳи аъмол ва латоифи ақвол ба сафаҳоти рӯзгор бимонда, онро воситаи дуои хайр ва василаи саодат ва охират гардонад.

Рубоӣ

Ҳаргиз накунад ин фалаки пуршутулум¹

Номи онро аз номаи ҳастӣ гум.

Зеро ки бақои ин пас аз марги нахуст

Гӯянд ҳақимон, ки ҳаётест дувум».

Вакте ки дар хизмати он кас ин феҳристро хондам, ба ин фақир ҳам амр карданд, ки:

- Чун назми ту ҳам дар алфози туркӣ мутааддид шудааст, ту низ ҳар якеро бо исме аз якдигар мумтоз кун ва ҳар кадомеро бо лақабе чилвасоз намо!

Итоати амри он кас вочиб буд. Фақир ҳам ба девони аввал, ки дар туфулият назми рангинро ғаробатест, «Ғароиб-ус-сиғар» ном ниҳодам; ба девони дуюм, ки нодираи маонӣ дар айёми шубоб ба силки назм даромадааст, «Наводир-уш-шубоб» лақаб додам; ва девони сеюм, нукоти бадеъ, ки дар авосити умр воқеъ гардидааст, ба «Бадоеъ-ул-васат»

¹ Шутулум – ситам, таадӣ.

Ёди ёри меҳрубон

мавсум шуд; ва девони чаҳорум, ки фавоиди синни шайхухат аст, ба «Фавоид-ул-кибар» иттисом ёфт. Умед ин аст, ки ба хотири сағиру кабир ва шайху шоб дилпазир ва ба дилхошон ногузир гардад.

Устод Қулмуҳаммад ханӯз дар туфулият машғули омӯхтани мусикӣ буд. Чун дар зуд омӯхтан ва ороستاني иншоҳои хуб шӯҳрат ёфт, ба фақир хошишманд шуд, ки илми ин фанро низ бидонам.

Ба мавлоно Алии Шохбука, ки дар ин фан аз устодони бебадали асри худ мебошад, супориш дода шуд, агарчи ҳоло касрати истеъмоли афюн аз ҳуляи ақл маҳрум намудааст, дар он вақт оид ба ин фан китоби «Асл-ул-васл»-ро тасниф карда буд. Инчунин Мир Муртоз ва Хоча Шаҳобиддин Абдуллоҳи Марворид ва мавлоно Биноӣ¹ низ дар ин фан рисолаҳо навишта буданд. Аммо чун ҳамаи онҳо изхори истеъдод намудаанд, (аз ин таълифот) зуд баҳраманд шудани каси навёдгир душвор аст.

Аз он ҷо, ки он кас нисбат ба фақир иноят ва илтифотҳо доштанд, рисолаи «Мусикӣ ва адвор»-ро таълиф намуданд, ки дар ин фан чунин асари нафъ ва фоидарасонанда мавҷуд нест.

¹ Мавлоно Биноӣ – Камолиддин Алӣ ибни Муҳаммади Сабз (1453-1512) шоир, донишманди таърих ва мусикӣ.

Ёди ёри меҳрубон

Дар он вақте ки фақир ба «Дарёи аброр»-и Мир Хисрав дар Марв татаббӯъ намуда ва ба номи он кас хатм карда, ба шаҳр фиристодам, чунонки дар боло зикр шуд, дар ин қасида бештар аз бист байт ба тарику истилоҳи муаммо мақсуд ва муаддӣ гардида буд. Он кас дар муқобалаи он ба тариқи муаммо қасидае гуфта, дар он бәсе маънихои дақиқ ва таркибҳои ғариб дарҷ намуда, фиристода буданд. Ин аст матлаи он шеър:

Чох дорӣ чоҳилосо дар сар, эй комил, мудом

Чоҳилат хонам на комил, чун туро чоҳ аст ном,

Боре ин матлаи туркии фақир:

Очмағай эрдинг чамоли оламоро, кошки,

Солмағай эрдинг бари оламға гавғо, кошки.

дар миёни мардум шӯҳрат ёфта, дар сӯҳбатҳои ҳазрати подшоҳ низ бисёр мазкур мегардид. Шуюъ ва шӯҳрати он ба чое расид, ки ҳазрати маҳдум ҳам шунида, ба он кас ҳам дағдаға ин ки дар ин баҳр ва кофияву радиф шеър гуфтаанд. Ин доия пайдо шуда,

чун ба алфози туркӣ назм илтифот намекарданд, як газали форсӣ навиштанд, ки матлааш ин аст:

Дидаме дидори он дилдори раъно, кошкӣ,

Дида равшан кардаме аз хоки он по, кошкӣ.

Вақте ки (ин шеърро) навишта ба хизмати подшоҳ фиристоданд, макбул ва матбӯъ афтада, хазрати подшоҳ ҳукм карданд, ки ба ин газали он кас мусаддас бандам. Чун маъмур ва маҳкум будам, аҷаб нест, ки маоф ва маъзур бошам. Пас аз мусаддасро гуфтаним, подшоҳ эҳсон ва таҳсинҳо карда, мусаввадаро ба хизмати он кас фиристоданд ва он кас низ аз рӯи банданавозӣ илтифотҳо намуданд. Матлаашро чунин баста будам:

Банд

Кардаме дар хоки кӯи дӯст маъво, кошкӣ,

Судаме рухсори худ бар хоки он по, кошкӣ.

Омадӣ берун зи кӯй он сарвболо, кошкӣ,

Бурқаъ афкандӣ зи рӯи оламоро, кошкӣ.

«Дидаме дидори он дилдори раъно, кошкӣ,

Дида равшан кардаме аз хоки он по, кошкӣ».

ХОТИМА

Дар теъдоди он китоб
ва рисолаҳое, ки фақир дар хиз-
мати он кас аз рӯи истифода
хондаам ва таърихи охири
ҳаётташон ва кайфияти он.

Аввал «Рисолаи қофия», ки аз таълифоти он
кас буда, дар ин фан чунин рисолаи мухтасари
муфидро касе нанавиштааст.

Дигар «Рисолаи дуҷуми муаммо», ки баъдтар
аз «Ҳулият-ул-хулал» навиштаанд.

Дигар «Рисолаи арӯз»-и он кас.

Дигар «Лавоех», ки дар истилоҳоти машоихи
сӯфия гуфтаанд ва ин гуна рисола аз қалами ҳеч
роким ва аз рақами ҳеч калам таҳрир наёфтааст.

Дигар «Лавомеъ», ки партави ҳар ламъаи он
ба солиқ дар хирмони зулмоти шабистон осори
шамъи хидоят, балки анвори машъали иноят
мебошад.

Дигар «Шарҳи рубоиёт» низ дар хамин
истилоҳ аст, ки дар тариқи фано ба азои мосиво
такбир задан аз мутолиаи он муяссар мегардад.

Дигар боз дар хамин истилоҳ «Ашиъа»
мебошад, ки аз ҷилои барқи он ба хирачашмон

биноӣ ва аз шаъшааи офтоби он ба тирадилҳо рӯшноӣ мерасад.

Дигар «Нафаҳот-ул-унс», ки аз равзаи унс ба машоми ҷон насимҳои ошноӣ меорад ва аз гулшани қудс ба димоғи рӯҳ шамимҳои улфат мерасонад.

Дигаре «Шавоҳид-ун-нубувват» муқобала шудааст, ки алфозаш аз анҳори яқин ашҷори ҷӯйбори имонро сероб месозад ва маонияш аз имтори саҳоби таҳқиқ асмори ашҷори иқноро шаҳди ноб мерасонад.

Дигар аз рисолаҳои асрори машоих «Қудсия»-и ҳазрати Ҳочамуҳаммади Порсо аст, ки дар маҷлисҳои фирдавсоини ҳазрати қутбилавлиё Ҳоҷа Баҳоуддини Нақшбанд... баъзе хулафо ҳақоик ва маонии аз забони мӯъҷизбаёни он ҳазрат беруномадаро ҷамъ кардаанд. Ҳазрати Ҳочамуҳаммади мазкур ба вай маонӣ навишта, барои толибон ибҳомҳои онро возеҳ сохтаанд.

Дигар «Ламаот»-и ҳазрати шайхулмашоих Фахрулмиллат ваддин Ироқӣ, ки ҳазрати маҳдум ҳангоми аз он китоб ба фақир сабак доданашон меғуфтанд, ки:

- Мардуми нодони беандомтавр ва ноҳамворравиш ин китобро гӯё бештар машғулӣ карда дар назди аҳли хавос бадном кардаанд, ки баъзеҳо аз хондан худдорӣ менамуданд. Ба ин ҷихат хубихои ин китоб аз назарҳо пинҳон мондааст.

Ёди ёри меҳрубон

Изхори хушхолӣ ва сурур мекарданд, ки ин кор боиси шарҳ навиштани он кас гардидааст.

Хамин қадар дар таърифи он бас аст.

Дигар рисолаи Хоча Убайдуллоҳ, ки бо ишорати падарашон навиштаанд, ки низ дар тариқи фақру фаност. Ин давлат ба кам писаре муяссар шудааст, ки бо амри падар ин тариқа хизмати шоиста карда ва чунин амри писандидаеро бачо оварда бошад.

Дигар «Илоҳинома»-и муқарраби ҳазрати борӣ хоҷа Абдуллоҳи Ансорӣ, ки дар васфи он забони қалам очизу лол ва хомаи қаламзан алкан ва шикастамақол аст. Дигар «Хамса», балки «Ҳафт авранг», ки бештар бо дастури муқобала дар вақти хондани он кас гӯш кардаам ва ё барои мадади шунавандагон дар маҷлисашон хондаам.

Дигар боз баъзе рисолаҳост, ки агарчи бо дастури сабақ ва ё қонуни муқобала дар хизматашон мутолиа накардаам, аммо ҷойҳои мушкилашро аз он кас пурсида ва таҳқиқ намудаам.

Агарчи бо амри Ҳақ таоло ба изхори хорики одат маъмур набуданд ва ҳолатҳои покизаашонро бо

тарики «маломатия»¹ дар тарики шоирӣ ва муллоӣ пиндон медошанд. Аммо гоҳо баъзе (ҳолатҳои) гариб аз он кас зоҳир мегардид. Аз он ҷумла чанде айнулякин ҳам воқеъ шудааст, ки зикри он лозим доништа шуд:

Саидам Ироқӣ ном ҷавоне навқари ободон, балки сари дарбонони Музаффари барлос буд. Аз нодонӣ ба он кас мункир шуда, аз ғояти инкор як-як варақи девони он касро канда, ба оташ партофта сӯзондааст. Дар давоми се-чор рӯз ба як узваш сӯхтанӣ баромада ва чароҳаташ обият пайдо карда, оқибат мурдааст.

Мачдаддин Муҳаммад, ки машхури олам аст, ба таъриф эҳтиёҷ надорад. Подшоҳ дар вақти ӯро гунаҳкор донистан барои дастгириаш зомин хостааст. Вай аз он кас (замонат) илтимос кардааст. Ҳамин ки он кас ваъда додаанд, гурехтааст. Дар як фурсати кӯтоҳ, даҳ-понздаҳ рӯз нагузашта, ба даст афтод ва азобҳои азим кашид, чихатҳои буду набудаширо девонӣ кардаанд. Сарашро аз шаҳр гирифта, сарсону саргардон шуд ва дар ҳамин оворагиҳо фано гардид.

¹ «Маломатия» - аз силсилаи таълимоти тасаввуф аст, аҳли он бояд барои ҳифзи маърифат саъй намояд. Маломатиён ба мақсади пӯшида ниғаҳ доштани нияти аслии худ ва ифшо нашудани беҳтарин фазилатҳои он дар назди мардум ҷунон рафтор мекарданд, ки нақӯҳиш мешунданд ва ба зери маломат мемонданд. Аз ин ҷост, ки онҳоро «маломатӣ» гуфтаанд.

Ёди ёри меҳрубон

Дар яке аз рӯзҳои панҷшанбе ҳамроҳи он кас аз Гозургоҳ баргашта меомадем. Дар шаҳр Маҳмуд Ҳабиб ном девонаи фосики абтарӣ буд, ки доим маст мегашт ва ба ҳар каси ростодада ташнеъ ва сафоҳатҳо мекард. Чун ин фақирро дар хизмати он кас дид, ба он кас аз рӯи девонагии абтар ҳикоятҳои узрмез гуфтан оғоз намуд, ки ин хилофи одати вай буд. Фақир дар таачҷуб мондам, ки девонаро чӣ ба ин водор кардааст, ки суханони одамиёна ва хушмандона аз ӯ зоҳир мешавад. Баъзе мулозимон асли гапро баён карданд, ки дирӯз девонаи абтариин маст ба он кас дучор шуда, ҳарзаҳои беадабона гуфта, сафоҳатро ба ҳадди охир расонидааст. Имрӯз, ки фақирро дар хизмати он кас дидааст, бо ҳаёли ин ки ногоҳ он кас ҳоли дирӯзаро ба фақир изҳор кунанду фақир девонаи абтарро изо намоям, аз тарс мулоиматӣ мекардааст. Фақир ин гапро шунидан ҳамон беихтиёр бар он шудам, ки ба девонаи абтар изо диҳам. Он кас манъ карда, гуфтанд:

- Ӯ худ чазояшро меёбад, ту ҳеҷ чиз нагӯй.

Дар ҳамон панҷ-шаш рӯз девонаи абтарро дар бӯзаҳона боз як худаш барин абтар бо шамшер сар бурида, куштааст.

Дар миёнаи толибони илм Нохикӣ ном ҷавоне буд, ки ӯро зодаи деғу шайтон гӯянд, мешуд. Нохамворӣ ва беандомияш хеле бисёр буд, ба шарҳ додан меарзад.

Ёди ёри меҳрубон

Аз он ҷумла яке ин аст, ки ба он кас мункир буд ва бисёр хазёног мегуфт. Рӯзе толибилмони мадрасаи Гавҳаршодбегим дар як боғ сӯхбат ораста, бағро¹ мепухтаанд. Баъзеашон дар таърифи он кас муболиғаомез суханҳо гуфтаанд. Ноҳикӣ аз рӯи инкор ҳашвҳои бемаънӣ ба забон овардааст. Аҳли иродат девони он касро кушода, дидани ҷудаанд, ки он ҳазрат дар боби ноҳикӣ ҷиҳо гуфта бошанд. Дар сафҳаи аввал ин байт омадааст:

Пур аст гӯши ман аз сабҳаи малак чу Масех,

Кучо мушавваши хотир шавад наҳики² ҳарам!

Сию панҷ сол пештар аз воқеаи фавташон, ҳамон соли ки Султон Абӯсаид-мирзо дафъаи аввал ба муҳосираи кӯргони Шохрухия рафт, дар он юруш Хоча Дехдор ҳамроҳӣ мекард ва мавлоно Қутбиддини Мухлис мулозимаш буд. Шабе (Хоча Дехдор) он касро дар хоб дидааст, ки ба сӯяш нигариста, «Қуръон бихон, Қуръон бихон» гуфтаанд. Замони он подшоҳ гузашта, тахти салтанат ба султони соҳибкирон Абулғозӣ султон Хусайн Баҳодурхон... муқаррар шуд. Пас аз гузаштани ҳафт ё ҳашт сол аз таърихи он воқеа Хоча Дехдор бо ин фақир мусоҳиб шуда, он хобро изҳор кард. Фақир

¹ Бағро – номи як навъ таоми ҳамирист, ки бо гӯшту наҳуд тайёр мекунанд.

² Наҳик – хангоси хар.

Ёди ёри меҳрубон

сой¹ ва боис шудам, ки Қуръонро хонда хифз кард ва ҳуб ҳофизи мучаввид гардид.

Соле, ки он кас вафот карданд, аз он таърих тахминан сию чор сол гузашта буд. Хоча Дехдорро барои баъзе муҳим ба вилояти Астаробод фиристода будам. Ӯ муҳимро саранҷом карда, вақти бозгашт ба як манзили шаҳр расид ва аҳмолу асколашро партофта, бе чихат ба сӯи шаҳр раҳсипор шуд. (Дар ин ҳангом) он кас дар ҳолати назъ ва сакароти мавт буданд. Ҳеч ҳофиз ҳозир набуд, ки дар сари он кас Қуръон бихонад. Дар ин маҳал Хоча Дехдор расида омад, ба дидори видои он кас мушарраф шуда, ба хондани Қуръон сар кард. Ҳамин ки кироат хатм ёфт, он кас вадеаи рӯхро ба чонофарин супурданд.

Ин навъ каромот аз камтарин авлиё ба вукӯъ омадааст, ки як қарн пеш аз Ҷавташон фикри сафари охирро кардаанду баъди зиёда аз сӣ сол натиҷаи он зохир гардидааст.

Доир ба чунин ҳолат ва камолот ва каромоташон азизоне, мисли мавлоно Абдулвосеъ, ки бо бисе Ҷазилатҳои ҳамида ораста мебошад ва мавлоно Аҳмад Пири Шамс, ки бо бисе ҳислатҳои писандида пироста аст, қитобу рисолаҳо офаридаанд. Ҳар кас, ки маълум кардан хоҳад, аз қитобҳои маълум карда метавонад. Ин фақир агар ҳамаи он чиро, ки дидаам, бинависам, суҳан тӯл

¹ Сой – сайъунанда.

Ёди ёри меҳрубон

мекашад. Ба ин чихат бо зикри чанде мухтасар кардам.

Холо ба шарҳи воқеаи фавти он ҳазрат шурӯъ менамоям.

Таърихи вилодати он кас ва таърихи замони хаёташон дар боло зикр гардид. Аммо рехлаташон аз дори фано ба гулзори бақо рӯзи чумъаи ҳафдаҳуми моҳи муҳаррами соли ҳаштсаду наваду ҳашт воқеъ шудааст ва шарҳи он чунин аст:

Аз асари ҳаво ба ҷисми шарифашон заъф рӯй дода буд. Рӯзе соҳиби фирош шуданд. Ин фақир дам ба дам хабар гирифта меистодам. Рӯзи панҷшанбе аз чихати заъфи он кас хотирам бағоят парешон гардид. Шаби чумъа аз беқарорӣ хобам набурд ва аз шиддати изтироб нисфи шаб бархоста, аспсавор ба хизмат ва аёдаташон рафтам. Баъзе асҳоб ва азизон дар сари он кас ҷамъ омада ва он кас гоҳ беҳол ва гоҳ дар холи худ буданд. Фақир аз рӯи густохӣ барои итминони хотир ҳолашонро пурсидам, илтифот карданд. Ҳазрати кутбиссолиқин ҳоҷа Абдулазизи Қомӣ ҳам дар сарашон ҳозир буданд.

То субҳдам дар як ҳол буданд. Чун ҳалоиқ аз намози бомдод фориғ шуданд, холи он кас дигаргунтар гардид. Ҳазрати ҳоҷа Абдулазиз чун диданд, ки ҳол навъи дигар аст, ҳудашон мадад расонида, сари он касро аз ҷониби машриқ ба ҷониби шимол ниҳоданд ва рӯяшонро ба сӯи қибла карданд. Мавлоно Зиёуддин Юсуф, ки фарзанди

Ёди ёри меҳрубон

арчманди он кас аст, дар тарафи пояшон ба чашмонашон чашм дӯхта менишаст. Ҳар вақте ки чашм кушоянд, аз рӯи илтифот ба вай менигаристанд. Ин фақир густохӣ карда, илтимос намудам, ки маҳдумзода аз ҷои нишасташон бархестанд. Пас аз ин он кас аз рӯи тариқи хоҷагони нақшбандия ба зикри хафӣ машғул шуда, ба тавачҷӯхашон иштиғол зоҳир карданд, то салоти ҷумъа баромад. Чунонки дар боло зикр ёфт, хоҷаи хофиз Гиёсиддин Муҳаммади Дехдор омада, дар сари он кас ба хатми Қуръон машғул шуд, то он замон, ки ханӯз мардум аз намоз фориғ нашуда, он кас аз анҷумани касрат чашм пӯшиданд ва ба хилватхонаи ваҳдат нузул карданд. Рӯхи мутахҳари он кас чун азимати малоилаъло намуд ва мурғи ҳаёти асҳоб аз тойири кудсӣ чудо шуд, фазои акбар ба малои аъло расид. Чун он муҳибби пок худро ба висоли маҳбуи пок андохт, олам гӯё мисли бадани бечоне холӣ монд.

Байт

Кӯкга мотамзадалар навҳаси чун ёвуштӣ,
Мани мотамзадаға лек қотиг иш туштӣ.

На аз доду бедод кардан ба худ фоидае ва на аз куштани худ натиҷае! Чун шарҳ додани он суубате, ки бар сари ин фақир афтод, амри маҳол аст ва

шурӯи он ғайр аз таҳайнор ва таассур фоидае намебахшад, ба сари мақсад омадан авлост.

Алқисса, баробари паҳн шудани ин хабари мудҳиш аз атрофу чавониб ақобиру ашроф расида омаданд. Ҳама дар либоси сӯгворӣ, балки дар балои мотаму азо. Султони соҳибкирон ташриф оварданд ва хой-хой гирифта, талх-талх шӯробаҳо рехта, ҳар замон нишаста мавлоно Зиёуддин Юсуфро аз рӯи шафқат ба оғӯш гирифта, муддате сарашро ба сина паҳн намуда гиря мекарданд, ба соир асҳоб дилдорӣ медоданд, ин фақирро соҳибазо дошта, ба холам ашкҳои дилсӯзона мерехтанд... Чун дар мизочашон заъф буд, султонзодаҳо ва тамоми аркони давлатро ба кори бардоштани чанозаи он кас гузошта, худ ба маснади салтанат... рафтанд.

Султонзода ва подшоҳзодаҳо ба сардории султон Аҳмад-мирзо ва Музаффар Ҳусайн-мирзо ба якдигар навбат надода, тобути он касро ба китфашон бардошта, ба Мусалло бурданд. Халоиқ чамъ омада буданд ва ғавғои онон ба дараҷае буд, ки чандин сад ҳазор халқро тасаввур мерафт. Дар Намозгоҳ ҳазрати Хоча Азизуллоҳ бо соир ашроф намоз хонданд ва он ҳазратро бардошта боз ба равзаи мутаҳҳарашон баргаштанд. Аз ғавғои мардум тобутро бо душворӣ мебурданд, подшоҳзодаҳо ясавулӣ карда, аз байни издиҳом роҳ мекушоданд ва наъш ба мадфан расид ва дар паҳлӯи ҳазрати мавлоно Саъдуддини Кошғарӣ, ки зоҳиран дар адои тариқат пири он кас буданд, дафн

карданд... ва махдиулё Олиябика-бегим, ки бо фазлу камолоти ҳамидашон аз дигар ҳамчинсони худ мумтоз буда, ба он кас иродат ва ихлоси бениҳоят доштанд, дар сурати сӯгворӣ ва мотамзадагӣ омада, қоидаи азочӯиро бачо оварданд ва ба фақир навозишҳо карда, тамоми асҳоб ва махдумзодаро бо илтифотҳо мушарраф намуданд. Ғайр аз ин соир азизон низ аз вилоятҳои атроф барои азои он кас омаданд, чун дар ҳақиқат ин фақир соҳибазо будам, фақирро соҳибазо доништа расми ҳолпурсиро бачо оварданд. Ҳатто султон Бадеуззамон-мирзо аз мулки Мозандарон¹ касеро фиристода, барои азои он кас баъзе либосҳо илтифот карда буданд, ки дар ин маврид ҳам мухотаб ман будам.

Он ҳазрат ба ҳазрати салтанатшиор гӯшаи хотир ва ҳиммат доштанд ва иродату ихлоси ҳазрати салтанатшиор ҳам нисбат ба он кас бениҳоят буд.

Қариб як сол умуман ба аҳли олам ва хусусан ба аҳли Хуросон² мотам давом кард. Пас аз пуршудани сол ҳазрати султони соҳибқирон оши солиёнаи он касро бисе бо эҳтиром доданд. Баъзе аз мухлисони он ҳазрат дар сари қабрашон иморати

¹ *Мозандарон* – вилояти таърихӣ дар Эрон, ки дар байни Гелон ва Хуросон воқеъ гардидааст.

² *Хуросон* – дар қадим ва асрҳои миёна вилояти қалони таърихӣ буда, қисми шимоли шарқии Эрон, шимоли ғарбии Афғонистон ва марказу ҷануби Туркменистони ҳозираро дар бар мегирифт. Ҳоло Музофоти маъмуриест дар Эрон. Марказаш шаҳри Машҳад.

олӣ андохта, ҳофиз, имом, қорӣ ва ходимҳо таъйин намуданд.

Аҳли назм бисёр таърих ва марсияҳо гуфтанд ва хонданд. Аз он ҷумла роқими ҳуруф марсия ва таърихе гуфтам, ки дар вақти кашидани оши сол мавлоно Ҳусайни Воиз¹ ба минбар баромада хонд.

Таърих ин аст:

Таърих

Гавҳари кони ҳақиқат, дурри баҳри маърифат,
К-ӯ ба ҳақ восил шуду дар дил набудаиш мосивоҳ.
Кошифи сирри илоҳӣ буд, бешак, з-он сабаб
Гашт таърихи вафоташ: «Кошифи сирри илоҳ».²

Марсия

Ҳар дам аз анҷумани чарх ҷафои дигар аст,
Ҳар як аз анҷуми ӯ доғи балои дигар аст.
Рӯзу шабро, ки кабуд асту сиях чома дар ӯ,
Шаб азои дигару рӯз азои дигар аст.
Балки ҳар лаҳза азоест, ки аз дашти адам
Ҳар дам аз хайли аҷал гарди балои дигар аст.
Ҳаст мотамкадае даҳр, ки аз ҳар тарафаш
Дуди охи дигару нолаву вои дигар аст.

¹ Мавлоно Ҳусайн Воиз – Камолиддин Ҳусайн Воизи Кошифӣ (ваф. 1505) – адиб ва олими маъруфи форсу тоҷик.

² «Кошифи сирри илоҳ» - ба ҳисоби адҷад 898 мешавад, ки баробари соли 1492 мебошад.

Ёди ёри меҳрубон

Охи ӯ хаст ба дил тирагӣ афзоянда,
Вои ӯ низ ба чон яъсфизои дигар аст.
Гули ин боғ, ки садпора зи мотамзадагист,
Ҳар яке сӯхтаи чомақабои дигар аст.
Оби ӯ захру хавояш мутааффин¹, чӣ ачаб,
Ки дар ин мархала ҳар лахза вабои дигар аст.
Ахли дил майл сӯи гулшани кудс оварданд,
Ҳаст аз он рӯ, ки дар ӯ обу хавои дигар аст.
Назди арбоби якин дори фано чое нест.
Ватани аслии ин тоифа чои дигар аст.
3-он сабаб масти маи чоми азал орифи Ҷом
Сархуш аз дори фано сӯи ватан кард хиром.

¹ Мутааффин – гандида.

Зи харими ҳарами курби илоҳӣ чоят,
Тарафи чаннату фирдавс кучо парвоят?!
Чун шудӣ аз ҳарами мулк ба сӯи малакут,
Буд дар анҷумани хайли малак ғавгоят.
Тӯтиёни ҳарами қудс ба дил муштокат,
Булбулони чамани унс ба дил шайдоят.
Кимиёкори казо меҳри дигар дод тулуъ
Чархро аз асари равшании симоят.
Нӯҳ фалак чархзанон омада бар атрофат,
Буда гӯё ба сари ҳар як аз он савдоят.
Шӯр дар олами арвоҳ бияфтод аз он,
Ки ниюшанд ба чон нуқтаи рӯхафзоят.
Рӯҳи актоб расиданд ба истиқболат,
Ҷони автод фитоданд ба хоки поят.
Даст бар даст бибурданд туро то чое,
Ки дар ин ғамкада ҳам хостӣ онро роят.
Ту шудӣ восили мақсуди ҳақиқию бимонд
То қиёмат ба ҷаҳон шевану вовайлоят.
Дар фироки ту гамин монд дили ғамзадагон,
Тира з-ин гӯшаи мотамкада мотамзадагон.

Ёди ёри меҳрубон

Охи у хаст ба дил тирин чароғи
Вои у ниғ ба чон ***

Ту бирафтию дили халки чаҳон зор бимонд,
То қиёмат ба фиरोки ту гирифтор бимонд.
З-оташи охи дили сӯхтагон то ба абад
Дудхо дар хама ин гунбази даввор бимонд.
Ахли тавҳид, ки бе муршиди комил гаштанд,
Садашон мушкили халношуда дар кор бимонд.
Соликонро, ки камоли ту расидӣ ба сулук,
Ачзхо дар равишу нуқс дар атвор бимонд.
Уламоро, ки шудӣ машъали меҳр аз ту мунир,
Тира шуд машъалу то хашр шаби тор бимонд.
Сад халал роҳ ба дин ёфт, ки диндоронро
Сабҳа бишкасту ба каф риштаи зуннор бимонд.
Сирри Ҳақ рафт паси пардаи китмон¹, ки зи ашк
Ба гил андуда дури махзани асрор бимонд.
На ки сад хори алам дар дили аҳрор халид,
Ки дусад хори ситам бар тани аброр бимонд.
Толибонро равиши роҳи фано рафт зи даст,
Ҳар яке дар паси сад пардаи пиндор бимонд.
Чӣ тазалзул, ки зи фавти ту дар айём афтод,
З-он тазалзул чӣ халалхо, ки дар ислом афтод.

¹ Китмон – махфӣ доштан, пинҳон кардан.

3-ин азо дар ҳама олам на гадо монду на шох,
Ки кашиданд ба сӯги ту дусад нолаву ох.
Абрсон гирякунон, наъразанон соя фиганд
Ба сари наъши ту хуршеди карам - зилли Илоҳ.
Гар муяссар шудияш наъш кашидӣ бар дӯш,
Чун мани сӯхтадил ҷониби мадфан ҳамроҳ.
Шаҳриёрони ҷаҳон чок зада чома ба тан,
Пеши тобути ту пӯянда ба аҳволи табоҳ.
Сарбаландони ҷаҳон дар таҳи наъшат шуда паст,
Ҳама гирёну кашон бори ту бо пушти дутоҳ.
Шуда ҳар пояи наъши ту ба дӯши як кутб,
Лек ҳар чор шуда нудбагару вовайлоҳ.
Оламеро ба сӯи олами дигар бурдан
Натавон чуз ба чунин боркашони огоҳ.
Ҷазаъи акбаре афтод, ки бо ин ҳама чашм.
Чархи гардун натавонист ба он сӯй нигоҳ.
Гарчи шоми ту шуд аз нур чу маҳтоб сафед,
Ҳеч кас лек надидаст чунин рӯзи сиёҳ.
Ба намозат, ки ҳазорон зи башар пайвастанд,
Сад ҳазорон зи малоик ба ҳаво саф бастанд.

Ҳама бурданд ба афғону дили чок туро,
Чой карданд чу ганче ба дили хок туро.
Хайли арбоби иродат ҳамаро чок ба дил,
Ҳар яке хост кашидан ба дили чок туро.
Пири покони чаҳон будӣ, аз он Эзиди пок
Пок оварду дигар бурд ҳамон пок туро.
Ғарқай баҳри висолӣ, ки ба чашми ҳиммат
Равза чун гулхану тубист чу хошок туро.
Рӯҳи покат чу ба болои нухум чарх шитофт,
3-ин ки дар зери замин рафт, кучо бок туро.
Ҳама покони чаҳонро ба тани пок расид,
Он чӣ омад ба танӣ пок зи афлок туро.
Сайри афлокат аз он шуд, ки зи Эзид дархост
Баҳри ҳамрозии худ соҳиби лавлок туро.
Ақли қул будӣ зи идроки маонӣ, 3-он рӯ
Натавонад, ки тааққул кунад идрок туро.
Қисми ёрони ту гар зорею ғамноке шуд,
Лек зоре набувад чун мани ғамнок туро.
Зада саф хайли акобир, ки барояд Маҳдум,
Мухлисонро макун аз дидани рӯят маҳрум!

Дӯстон, дар ҳама фан нодираи олам ку?
Афзалу афсаҳи аҷноси банӣ одам ку?
Дар биёбони таманнош халоиқ мурданд,
Ба давои ҳама он Хизри масеҳодам ку?
Дили асҳоб шуд аз теғи фироқаш сад захм,
Он ки будӣ ба ҳама хулқи хушаш марҳам ку?
Хома рӯ карда сияҳ, ҷомаи худро зада чок,
Ки худованди ман, он бар уламо аълам ку?
Ҳучра холию парешон шуда авроқу кутуб,
Соҳиби ҳучра кучо, нозими онҳо ҳам ку?
Дар саро нест ба ҷуз худкушии ғамзадагон,
Он ки таскин диҳад ин хурвашон аз ғам, ку?
Дар Хуросон натавон гуфт, ки кас хуррам нест,
Он ки дар рӯи замин ёфт шавад хуррам, ку?
На ки дар хонақаҳи зӯҳд фитод ин мотам,
Дар хароботи фано низ ба ҷуз мотам ку?
Эй, ки будан ба фано аҳд кунӣ боқии умр,
Андар ин дайри фано аҳди бақо маҳкам ку?
Ишқбозон зи ғам оташ ба дил афрӯхтаанд,
Ҷонгудозон ҳама з-ин оташи ғам сӯхтаанд.

Эй, ки дар пеш гирифтӣ сафари дуру дароз,
Ки бад-ин навъ сафар ҳар кӣ бишуд, н-омад боз.
На ки аз нӯги қалам боз бубастӣ раҳи сеҳр,
Балки аз банди забон бурд зи офоқ эъҷоз.
Шоҳро монд ба чон з-оташи ҳичрони ту сӯз,
Бандаро дар дили садпора зи доғи ту гудоз.
На шаҳу банда, ки то рӯзи қиёмат дар даҳр
Ҳар кӣ бошад, бувад аз мотами ту навҳатироз.
Гарчи рӯ дар тутуқи васл нухуфтӣ, ки шавӣ
То абад чилвакунон дар ҳарами иззату ноз.
Мадад аз рӯхи пуранвори худат низ расон!
Ки харобанд зи ҳичри ту базе аҳли ниёз.
Эй рафиқон, ҳамаро оқибати кор ин аст,
Фикри анҷом касе беҳ, ки кунад аз оғоз.
Ҳар кӣ сад қарн бимонад ба ҷаҳон ҳам ба фусун,
Бирабояд зи ҷаҳонаш фалаки шӯъбадабоз.
Шоҳро сурате афтод агар маънӣ чунин,
Бод то ҳашр шаҳи сурати маънӣ. Омин!

III

*Лаҳзаҳои зиндагӣ ва
фаъолият дар
суратнигораҳо*

Абдуқодир Маниёзов

Дар раёсати Анҷумани чоруми тоҷикон ва форсизабонони дунё

9 сентябри 2001 бо чамъе аз аъзои раёсати «Пайванд». Дар қатори аввал аз чап ба рост: М.Илолов, А. Маниёзов, А. Шеърдӯст, М. Миршоҳӣ дар қатори дувум аз чап ба рост: П. Чамшедов, С.Сафаров, М. Фарҳангӣ, М.Бобохонов, С.Бадахшонӣ, Д.Карамшоев, 3.Зарипов.

Абдуқодир Маниёзов бо меҳмони Анҷумани тоҷикони ҷаҳон аз Арабиёни Саудӣ ҳангоми сӯҳбат дар осорхонаи адабии Мирзо Турсунзода. Моҳи сентябри соли 1992

И. Ҳамидов, С. Сафаров,
У. Шайхонӣ, Ҷ. Зарифов.

Пайванди наслҳо: бо набераҳо Искандар ва Чамшед

Абдуқодир Маниёзов ва Муҳаммадҷон Шақурии Бухорӣ

Сарвари ифтхории Пажӯҳишгоҳи забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АИ ҶТ Абдуқодир Маниёзов дар утоқи корӣ.

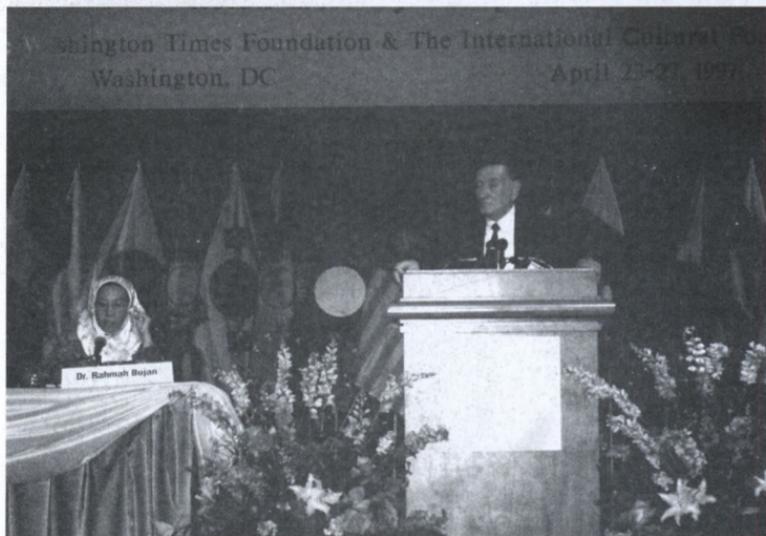
Абдуқодир Маниёзов бо чамъе аз меҳмонони хориҷӣ - аъзои чамъияти «Пайванд» дар пештоқи Кохи Ваҳдат

**Абдуқодир Маниёзов бо шоири халқии Тоҷикистон
Абдучаббор Қаххорӣ ва Ваҳҳоб Воҳидов**

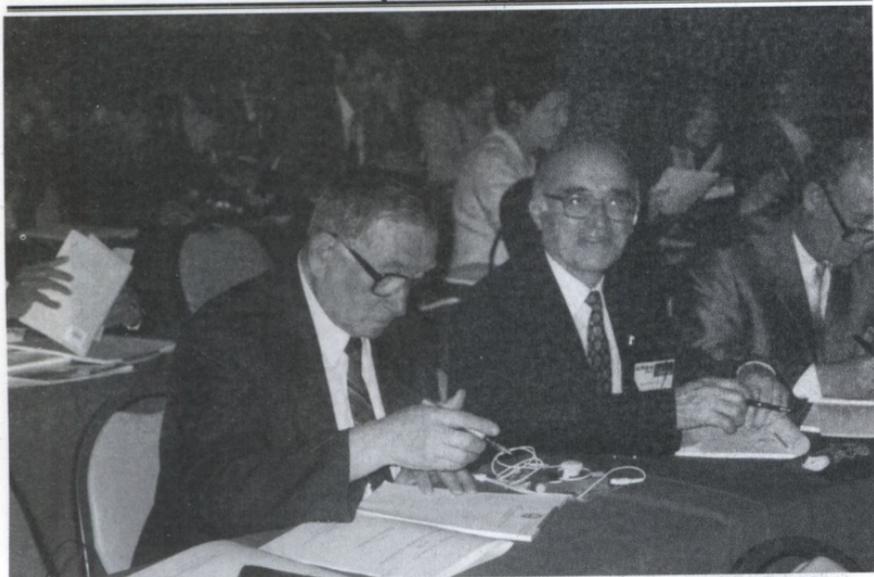

Семинари бузургдошти Шахриёр ва Нимо Юшич: бо устод Муҳаммад Осимӣ. Январии соли 1990, Ҳиндустон

Суханронӣ дар конфронси байналмилалӣ «Адабиёти форсу тоҷик: дирӯз, имрӯз ва фардо». 24 апрели соли 1997, Вашингтон.

Ёди ёри меҳрубон

Дар яке аз чаласаҳо...

Ҳангоми суҳанронӣ

Ёди ёри меҳрубон

Дар чанозаи дӯст: Пӯлод Бобочонов, Муҳаммадҷон Шақурии Бухороӣ, Носирҷон Салимов

Суҳанрони сафири кабири ЧИЭ, доктор Алиасғари Шеърдӯст дар маросими дафни устод. 10 майи соли 2008.

یاد یار مهربان

یادنامه‌ای از استاد شهیر عبدالقادر منیازوف